DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI

İrem ZEYREK ÇEPEHAN

Şubat, 2022
İZMİR

EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı

İrem ZEYREK ÇEPEHAN

Şubat, 2022
İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

İREM ZEYREK ÇEPEHAN, tarafından **DOÇ. DR. EBRU GÜLLER yönetiminde hazırlanan "EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Doç. Dr. Ebru GÜLLER

Yönetici

.....	.....
Prof. Dr. Rengin ZENGEL	Dr. Öğr. Üyesi Eda PAYKOÇ ÖZÇELİK
Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez sürecim boyunca desteğini ve katkısını esirgemeyen, sabırla ve anlayışla her daim yanımda olan tez danışmanım Doç. Dr. Ebru GÜLLER'e,

Tezime olan değerli katkılarından dolayı jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Rengin ZENGEL ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Eda PAYKOÇ ÖZÇELİK'e,

Yüksek lisans eğitimine başlamadan önce, beni bu konuda cesaretlendiren ve her zaman doğru yönlendiren çok değerli hocam, Dr. Öğr. Üyesi İlker KAHRAMAN'a,

Çalışmamda gerekli olan kurum görüşleri ile ilgili ılımlı ve çözümcü yaklaşımı ile bana yardımcı olan İzmir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Personel ve Eğitim Hizmetleri Biriminde görevli Ezgi BEKTAŞ'a,

Anket çalışmamda büyük bir özveriyle en az benim kadar çabalayan, İzmir Büyükşehir Belediyesi Aşevleri Şube Müdürü Yıldız AY YİĞİT'e,

Son olarak yaşamım boyunca beni destekleyen, bana güç veren, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yanımda olan babam Kazım ZEYREK'e, annem Hatice Nilgün ZEYREK'e, ağabeyim İlker ZEYREK'e, anlayışı ve sevgisi için eşim Semih ÇEPEHAN'a

Ve bu süreçte bana destek olan, katkı sağlayan herkese teşekkür ederim.

İrem ZEYREK ÇEPEHAN

EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI

ÖZ

Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ] 65 yaş üzeri her bireyi "yaşlı" olarak adlandırmaktadır. Yaşlılığın yalnızca kronolojik yaşlanma olarak değerlendirilemeyeceği, bunlar dışında pek çok boyutu bulunduğu bilinmektedir. Çalışmada, yaşlılık dönemi fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere tüm boyutlarıyla ve istatistiklere dayanarak tanımlanmış, yaşlı ihtiyaçları mekansal boyutta irdelenmiştir. Yaşlılık ele alınırken, yaşlıya uygun erişilebilir mekan tasarımı, huzurevi yapıları kapsamında araştırılmıştır. Bu amaçla tez kapsamında öncelikle kapsamlı bir literatür çalışması yapılmıştır. Evrensel tasarım kavramı ve tarihçesi anlatılmış, evrensel tasarımın ilkeleri açıklanmıştır. Bunun yanı sıra erişilebilirliğin önemi ile tarihsel süreç içindeki gelişimi ele alınmış, erişilebilir ve güvenli çevre tasarımı vurgulanmıştır. Yaşlı mekanlarına değinilmeden önce, yaşlılık hali ve yaşlı nüfus araştırılmıştır. Evrensel tasarım kapsamında yaşlılık incelenmiş, sonrasında yaşlı mekanlarına geçilmiştir. Yaşlılar için gerekli destek teknolojilerinden ayrıca bahsedilmiştir. Teknolojinin erişilebilirlik ve mekansal kullanım kolaylığı açısından yaşlıların hayatını kolaylaştıracak şekilde tasarımlarda nasıl kullanılabileceği aktarılmıştır. Tüm bu literatür bilgileri ışığında devlete bağlı huzurevlerinde erişilebilirliğin çalışan görüşleri üzerinden araştırılabilmesi adına bir anket çalışması kurgulanmıştır. Anket kurgusunda “mevcut durum tespiti”, “güvenli erişilebilirlik algısı”, “mekana yönelik beklenti ve öneriler” başlıkları altında oluşturulan sorular ile kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Ankete 4 kurumdan toplam 123 kişi katılım göstermiştir. Sonuç olarak mevcut koşullar yapı çevresinden iç mekan detaylarına kadar değerlendirilmiş, çalışan görüşleri üzerinden yaşlı, çok yaşlı ve engelli kullanıcılara yönelik güvenli erişilebilirlik koşulları araştırılmış, erişilebilirlik ve mekan kullanımı açısından kurumlardaki teknolojik olanaklar sorgulanarak, mekana

yönelik beklenti ve öneriler belirlenmiştir. Anket çalışması ve sonuçları ile birlikte tez bütününde genel sonuçlara varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Evrensel tasarım, erişilebilirlik, huzurevi, yaşlı bakım evi, yaşlılık, yaşlı gereksinimleri, geronteknoloji

INVESTIGATION OF ACCESSIBILITY IN NURSING HOMES BASED ON EMPLOYEE OPINIONS WITHIN THE SCOPE OF UNIVERSAL DESIGN

ABSTRACT

The World Health Organization [WHO] refers to every individual over the age of 65 as "elderly". It is known that old age cannot be evaluated only as chronological aging, and it has many dimensions apart from these. In the study, the aging period was defined in all its dimensions, including physiological, biological, psychological and social, and based on statistics, and the needs of the elderly were examined in spatial terms. While addressing old age, the design of accessible spaces suitable for the elderly has been researched within the scope of nursing home structures. For this purpose, a comprehensive literature study was carried out within the scope of the thesis. The concept of universal design and its history are explained, and the principles of universal design are explained. In addition, the importance of accessibility and its development in the historical process were discussed, and accessible and safe environmental design was emphasized. Before mentioning the places for the elderly, the state of old age and the elderly population were investigated. Old age was examined within the scope of universal design, and then elderly spaces were passed. The necessary support technologies for the elderly are also mentioned. It has been explained how technology can be used in designs to facilitate the life of the elderly in terms of accessibility and spatial ease of use. In the light of all this literature information, a survey study was designed in order to investigate the accessibility of state-affiliated nursing homes based on employee opinions. A comprehensive research was carried out with the questions created under the headings of "detection of the current situation", "perception of safe accessibility", "expectations and suggestions for the place" in the survey setup. A total of 123 people from 4 institutions participated in the survey. As a result, the existing conditions were evaluated from the building environment to the interior details, and safe accessibility conditions for elderly, very old and disabled users were researched through employee opinions, in terms of accessibility and use of space, technological possibilities

in institutions were questioned, and expectations and suggestions for space were determined. With the survey study and its results, general conclusions were reached in the whole thesis.

Keywords: Universal design, accessibility, nursing home, aged care home, old age, elder needs, gerontechnology

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT vi
ŞEKİLLER LİSTESİ x
TABLOLAR LİSTESİ xii

BÖLÜM BİR - GİRİŞ 1

1.1 Problemin Tanımı 1
1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 2
1.3 Çalışmanın Yöntemi 3

BÖLÜM İKİ – EVRENSEL TASARIM 5

2.1 Evrensel Tasarımın Tanımı 6
2.2 Evrensel Tasarımın Tarihçesi 7
2.3 Evrensel Tasarım İlkeleri 9
2.3.1 Kullanımda Eşdeğerlik 9
2.3.2 Kullanımda Esneklik 10
2.3.3 Basit ve Anlaşılır Kullanım 11
2.3.4 Algılanabilir Bilgilendirme 13
2.3.5 Hata İçin Tolerans 15
2.3.6 Düşük Fiziksel Güç 16
2.3.7 Yaklaşım ve Kullanım İçin Uygun Mekan ve Boyut 17

BÖLÜM ÜÇ – ERİŞİLEBİLİR ÇEVRE TASARIMI 19

3.1 Erişilebilirlik Kavramı 19
3.2 Erişilebilirliğin Tarihçesi 21
3.3 Erişilebilir Çevre Tasarımı 25

BÖLÜM DÖRT – YAŞLI MEKANLARI 34
4.1 Yaşlı Nüfus 34
4.2 Yaşlılık Dönemi 37
4.3 Evrensel Tasarım Kapsamında Yaşlı Mekanları 40
4.4 Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri 42
4.5 Yaşlı Mekanlarında Destek Teknolojileri 48
4.5.1 Geronteknoloji Kavramı 48
4.5.2 Geronteknoloji ve Erişilebilirlikte Kullanımı 49

BÖLÜM BEŞ - EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI 54

5.1 Anketin Kurgulanması ve Uygulama Süreci 54
5.2 Anketin Değerlendirilmesi 56

BÖLÜM ALTI - SONUÇ VE ÖNERİLER 76

KAYNAKLAR 82

EKLER 93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Eşit kullanım sağlayan rampa, Nazilli, Aydın 10
Şekil 2.2 Hem rampa hem merdiven seçeneği sunan "engelsiz park", Nazilli, Aydın 11
Şekil 2.3 Algıyı kolaylaştıran asansör kontrol düğmeleri, Nazilli, Aydın 12
Şekil 2.4 Otopark alanlarda normal araç park yerleri ile karma şekilde konumlanan engelli park yerleri ve işaretleri, Nazilli, Aydın 13
Şekil 2.5 Bazı yabancı dillerde tarif yerine metin olmadan krokilerle kurulumu anlatan mobilya kurulum kılavuzu..... 14
Şekil 2.6 Alışveriş merkezlerinde kullanılan yönlendirme levhaları, Nazilli, Aydın 14
Şekil 2.7 Yumuşak malzeme ile tasarlanmış çocuk oyun alanı, Kuşadası, Aydın 15
Şekil 2.8 Fiziksel çaba gerektirmeyen fotoselli kapılar, Nazilli, Aydın 16
Şekil 2.9 Herkes tarafından kullanılabilecek boyutta tasarlanmış banko, Nazilli, Aydın 17
Şekil 3.1 Erişilebilirliğin tarihçesi 24
Şekil 3.2 Kaldırımdan yola rampa ile sağlanan geçiş, Nazilli, Aydın 28
Şekil 3.3 Geniş manevra alanı sağlanmış sahanlıklı rampa, Lara, Antalya 28
Şekil 3.4 Erişilebilirlik standartlarına uygun asansör girişi, Lara, Antalya 29
Şekil 3.5 Islak hacimlerin girişinde bulunan bilgilendirici işaretler, Nazilli, Aydın 31
Şekil 3.6 Tuvaletlerde bulunan bariyerler ve tutunma barları, Nazilli, Aydın..... 31
Şekil 4.1 "Yaş grubuna göre yaşlı nüfus oranı, 2015, 2020" (TÜİK, 2021)..... 36
Şekil 4.2 "Nüfus piramidi, 1935, 1975, 2020" (TÜİK, 2021) 36
Şekil 4.3 "Yaş grubuna göre nüfus oranı, 1935-2080" (TÜİK, 2021)..... 37
Şekil 4.4 Geronteknolojide mekanı oluşturan elementler şeması 49
Şekil 4.5 Yaşlı bireyin yaşamını kolaylaştıran akıllı sistemler 52
Şekil 5.1 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların cinsiyetlerinin yüzdelik oranı 57
Şekil 5.2 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların yaşlarının yüzdelik oranı 57
Şekil 5.3 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların mesleklerinin yüzdelik oranı 58
Şekil 5.4 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların kurumda çalışma sürelerinin yüzdelik oranı..... 59

Şekil 5.5 Katılımcıların çalıştıkları kurumdan önce, benzer başka bir kurumda çalışma yüzdelik oranı.....60
Şekil 5.6 Mevcut durum tespiti kategorisinde kurumda bulunduğu belirtilen geronteknoloji elemanlarının sayılarla ve yüzdelerle gösterimi.....67
Şekil 5.7 Güvenli erişilebilirlik algısı kategorisinde; çalışanlar tarafından engelli, çok yaşlı ve yaşlıların güvenli erişimine uygun olduğu belirtilen mekanların karşılaştırılması 68
Şekil 5.8 Kurumların yaşlılar için evdeymiş hissi uyandırma oranları.....69
Şekil 5.9 Kurum çalışanlarının işlerini kolayca yapabilmeleri için gerekli mekansal olanakların sağlanıp sağlanmadığının oranı.....70
Şekil 5.10 Kurum çalışanlarının mekanda kendilerini huzurlu ve konforlu hissetme oranı.....70
Şekil 5.11 Katılımcıların "Kurumda başka neler olabilirdi? Neler yapılabilirdi? Önerileriniz nelerdir?" sorusuna verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kategorilerin yüzdelik oranı 75

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Erişilebilir çevre tasarımında öne çıkan temel başlıklar altında dikkat edilmesi gerekenler.....32
Tablo 5.1 Katılımcıların çalıştıkları huzurevinin mevcut durumuna yönelik olumlu ve olumsuz yanıtlarının karşılaştırılması.....65
Tablo 5.2 Huzurevinde mekana yönelik beklenti ve önerileri içeren cevapların, oluşturulan kategorilere göre karşılaştırılması 73

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

Yaşlanma hali ve yaşlılık, tüm dünyada ve ülkemizde her geçen gün önemi artmakta olan bir gündem konusudur. Artan yaşlı nüfusu ile birlikte, yaşlılar için alınması gereken tedbirler doğrultusunda yaşam standartlarını artırma senaryoları geliştirilmektedir. Bunun ilk aşaması, yaşlıların yaşamın bu ileri dönemini en iyi şekilde geçirmelerini hedefleyen fikirlerin geliştirilebilmesi için öncelikle mevcut sorunların tespit edilmesidir. Yaşlılar için yaş almanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan fiziksel, psikolojik ve sosyolojik kısıtlılıkların çözüme ulaştırılması, aslında toplumsal, sosyal, ekonomik ve politik açıdan birçok boyuta sahiptir. Bununla birlikte kent-çevre-mekana yönelik mimari çözümler artabilecek krizin temelden çözümünde büyük rol oynamaktadır.

Yaşlılar için olması gereken yaşam kalitesinin sağlanması, tasarımla doğrudan ilişkilidir. Yaşlı birey için doğru mekan tasarımı, mekan kullanımını dolayısıyla da yaşam standartlarını olumlu yönde etkiler. Evrensel tasarım, bu noktada devreye girmektedir. Evrensel tasarımda temel amaç, mekanların insanlara uyum sağlayabilmesini sağlamak, insan hareketlerini kısıtlamak yerine, erişilebilirliği kolaylaştırmaktır. Dolayısıyla evrensel tasarım ilkelerine bağlı kalarak tasarlanan mekanların, aktif yaşlanma olgusuna da yardımcı olacağı, bireylerin eşit şekilde hayata katılımında büyük rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında evrensel tasarım açısından öncelikli olan erişilebilirlik konusuna odaklanılmış ve huzurevi mekanlarında erişilebilirlik araştırılmıştır.

Evinde yaşlanmak istemeyen ve kendi yaşıtlarıyla iletişim halinde olacağı daha sosyal bir ortamı tercih eden ya da yardıma muhtaç olan ve çeşitli mecburiyetleri bulunan yaşlılar tarafından tercih edilen huzurevleri, verdiği hizmet ve sağladığı çevre

bütününde yaşlı birey için gerekli sağlık, huzur, sosyalleşme ve psikolojik gereksinimleri karşılamakla yükümlüdür. Yaşlıların yaşamlarını kısıtlanmadan, toplumdan soyutlanmadan devam ettirebilmeleri için huzurevlerinin doğru tasarlanmış kurumlar olması gerekmektedir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında yönetmeliklere rağmen henüz birçok kurumda mekansal standartların tam olarak sağlanmadığı koşullar söz konusudur. Bu nedenle mevcut huzurevi mekanlarında erişilebilirliğin araştırılması, mevcut koşulların ortaya konulup iyileştirmelerin ne yönden yapılması gerektiğinin sorgulanması önemlidir. Bu bilgiler doğrultusunda araştırma soruları şu şekilde sıralanmıştır:

- Huzurevlerinde mekanlar kullanıcılar için ne kadar erişilebilir?
- Huzurevlerinde engelli, yaşlı ve çok yaşlı bireyler için gerekli koşullar yeterince sağlanıyor mu?
- Erişilebilirlik açısından kurumlarda teknoloji kullanımı ne kadar etkin?
- Huzurevlerinde yaşayanların ve çalışanların (tüm kullanıcıların) kurumdan beklentileri nelerdir?

1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Tez çalışması kapsamında doğrudan yaşlılara yönelik bir yapı olması açısından huzurevi mekanlarına odaklanılmış ve mevcut ortamların yaşlı kullanıcılara uygunluğunun ve mekansal erişilebilirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçlarla hazırlanan tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde artan yaşlı nüfus açısından evrensel tasarım kapsamında mekansal erişilebilirliğin önemi vurgulanmış huzurevleri açısından konunun önemine değinilerek genel bir giriş yapılmış, çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır.

İkinci bölümde literatür çalışması kapsamında öncelikle evrensel tasarım araştırılmıştır. Evrensel tasarım tanımlanmış, tarihsel süreci incelenmiş ve evrensel tasarım ilkeleri örnekler üzerinden aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde, erişilebilirlik kavramı tarihçesiyle birlikte detaylandırılmıştır. Erişilebilir çevre tasarımı araştırılmış; kent ölçeğinden yapı ölçeğine erişilebilirlik ele alınırken özellikle kamu yapılarındaki önemi; yapının konumu, yapıya yaklaşım ve yaya erişilebilirliği, girişler, sirkülasyon, mekan kullanımı kapsamında irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde, yaşlılık evresi ve yaşlı nüfus istatistiklerle birlikte incelenmiş ve yaşlı mekanları araştırılıp anlatılmıştır. Huzurevleri ve yaşlı bakım evleri tanımlanmış, bu kurumlarda yaşlılar için ne açıdan ve nasıl erişilebilir, amacına uygun ve güvenli tasarımlar gerçekleştirilebileceği ortaya konulmuş, yönetmeliklerle desteklenmiştir. Tasarımda teknoloji, özellikle güvenliğin sağlanmasında ve mekansal koşulların iyileştirilmesinde önemsenmiş ve yaşlı bireyler için ürün, çevre ve hizmetlerin tasarımı ile ilgilenen geronteknoloji disiplinine bu yönüyle değinilmiştir.

Beşinci bölüm alan çalışması olup anketin aktarıldığı bölümdür. Evrensel tasarım kapsamında huzurevlerinde erişilebilirliğin çalışan görüşleri üzerinden araştırıldığı anket çalışmasının kurgusu ve uygulama süreci anlatılmış, anket bulguları ve çıkarımları bu bölümde açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde, literatür bilgileri ve anket sonuçları ışığında tezin genel sonuçları aktarılmış, yaşlılar için güvenli ve erişilebilir huzurevi tasarımının önemine vurgu yapılarak konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Tez kapsamında öncelikle evrensel tasarım, erişilebilirlik, yaşlılık hali ve yaşlı mekanları ile ilgili kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır. Literatürdeki tezler,

makaleler, bildiriler, erişilebilen kitaplar taranmış ve yönetmelikler detaylı incelenmiştir. Araştırma yapılırken özellikle alan çalışması ile kurgulanan ve anket uygulanarak yapılan çalışmalara odaklanılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda huzurevlerinde erişilebilirliğin bir anket çalışması ile araştırılması planlanmıştır. Başlangıçta yaşlılarla yapılması planlanan anket çalışması Covid-19 pandemi koşullarında yaşlılarla yüz yüze bir çalışma yapılamadığından, kurum çalışanlarıyla online olarak kurgulanmıştır.

Huzurevi çalışanlarına yöneltilecek anket soruları hazırlanırken öncelikle ilgili yönetmeliklerde huzurevleriyle ilgili mekansal gereklilikler incelenmiştir. Aynı zamanda yaşlı bireylerin ve çalışanların bulundukları kurumlarla ilgili sorunlarının tespitine, görüş ve önerilerinin alınabilmesine yönelik sorular da olması gerektiği değerlendirilmiştir. Buna göre anket soruları "mevcut durum tespiti", "güvenli erişilebilirlik algısı" ve "mekana yönelik beklenti ve öneriler" başlıkları altında oluşturulmuştur. Yapılan pilot denemeler ile, anket sorularının 10-15 dakika aralığında yanıtlanabileceği öngörülmüştür.

Anket sorularının hazırlanması sonrası Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Etik Kurul Onayı alınmıştır. Ayrıca T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığı'ndan ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'ndan da gerekli izinler alınmış ve uygulama sürecine geçilmiştir.

Covid-19 sebebiyle yüz yüze görüşmeler mümkün olmadığından, planlanan anket çalışması "Google Forms" adlı anket uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. Google Forms uygulaması ile oluşturulan anketin kurumlara online linki gönderilmiş ancak online katılım gösteremeyen çalışanlar için, anket soruları yazılı olarak da kurumlara iletilmiştir. Bu sebeple anket sonuçları hem online olarak gelen yanıtlar hem de anket formuna elden doldurulan cevaplar üzerinden değerlendirilmiştir. Verilen yanıtlardan elde edilen bulgular, grafikler ve tablolar aracılığıyla analiz edilerek yorumlanmıştır.

BÖLÜM İKİ
EVRENSEL TASARIM

Evrensel Tasarım kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi, farklı toplumlarda değişen kültürel değerler ve yaklaşımlarla farklı terimler altında gerçekleşmiştir. Varılan bu kapsayıcı kavram, yurtdışında "inclusive design", "lifespan design", "universal design", "design for all" gibi isimlerle anılmış, Türkçeye de "kapsayıcı tasarım", "yaşam boyu tasarım", "evrensel tasarım", "herkes için tasarım" ifadeleriyle çevrilmiştir (Tandoğan, 2017, s. 53). Evrensel tasarım olarak ele alınacak olan tüm bu kavramların paylaştıkları genel hedef; olası kullanıcılar için, mümkün olduğunca güvenli, amaca uygun, etkili ve kullanışlı tasarımların gerçekleştirilmesidir. Kent planlamasından, mimarlığa ve endüstri ürünleri tasarımına kadar tüm tasarım alanlarını bu yaklaşım altında birleştirir (Persson ve diğer., 2014). Bu kavramı kapsayıcı yapan yalnız engellilere yönelik ya da yalnız yaşlılara yönelik tasarım gibi ayrıştırmalar yapmak yerine tüm kullanıcıları dikkate alan herkes için sağlıklı tasarım ürünleri üzerine yoğunlaşmasıdır.

Evrensel tasarım kapsamında mimarlık alanı da kullanıcıyı ön plana alarak, tüm insanlara hizmet etmeye odaklanır. Burada amaç, bireyin mekana ayak uydurmaya çalışması değil, mekanın insanlara uyum sağlayabilmesidir. Dolayısıyla tasarımcının rolü, kullanıcının ihtiyaçlarını en uygun biçimde karşılayabileceği mekanı kurgulayıp gerçeğe dönüştürebilmektir (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020, s. 388). Fiziksel çevre, herkes tarafından eşit şekilde kullanılabildiğinde, evrensel tasarım kapsamında tasarlanmış çevre sıfatıyla bütünleşir. Bu açıdan bakıldığında, evrensel tasarım yaklaşımının kullanıcıya eşit haklar sağlayabilen, güvenli ve konforlu kullanım sağlayan ve bireyin yaşı ilerlese bile, yaşam kalitesi düşmeden hayatını sürdürebileceği bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

Kalıplaşmış tasarım olgusuna bakıldığında ortalama kullanıcı baz alınarak tasarlanan kent çevreleri ve yapılar görülmekte, özel gereksinimli bireylere özgü tasarımlar ise ancak zorunlu kalındığında özel olarak geliştirilip mevcut tasarımlara eklenerek

uygulanmaktadır (Olguntürk, 2007). Oysa ki evrensel tasarım bunun tam tersi olarak, geleneksel tasarım yaklaşımının ayrımcılık yarattığı öngörüsüyle, herkesin ihtiyacına cevap verebilecek bütüncül yaklaşımla tasarlanmış sürdürülebilir çevreleri savunur. Kaldı ki yaşam süresinin uzamasıyla her geçen gün artan nüfus ve bu nüfus içerisindeki artan yaşlı ve engelli oranı, yaşadığımız çevrelerin ne çocuklar ne yaşlılar ne de engelliler için güvenli, erişilebilir ve hatta kendi başına yaşanabilir olmadığı gerçeği, bugün 21. yüzyılda evrensel tasarımın kaçınılmaz olduğunu pekiştirmektedir. Yaşam çevresine sonradan eklenen ama bireyde "öteki" olma durumunu hissettiren ilave tasarım uygulamalarının yerini herkes için tasarım uygulamaları almalıdır.

2.1 Evrensel Tasarımın Tanımı

Evrensel tasarım kavramını ilk öne süren kişi olan Mace, evrensel tasarımı, "tüm ürünlerin, binaların ve çevrelerin mümkün olan en geniş ölçüde tüm bireyler tarafından kullanılabilir olması" şeklinde tanımlamaktadır (Mace ve diğer., 1991). Mace, evrensel tasarımın disiplinler arası bir yaklaşım olduğunu vurgulayarak, basit düşünülerek oluşturulmuş "engellerin kaldırılması" yaklaşımının, tasarımcıların tüm bireylere uygun olabilecek ortamlar ve tasarımlar sağlama sorumluluğunu yerine getirebilmesinde yetersiz kalacağına değinir. Sadece engellilere özel ilave edilmiş mimari çözümler ile herkesin çevreye, mekana ya da ürüne kolay erişilebilirliğinin sağlanamayacağını vurgular (Mace ve diğer., 1996).

Dostoğlu, Şahin ve Taneli (2009), evrensel tasarım yaklaşımını; yaş, kabiliyet ve durum farklarını önemsemeden, ürün, mekan ve çevrelerin herkes tarafından kullanılmasını sağlayan, bütünsel bir yaklaşım olarak özetlemektedir. Cavington ve Hannah (1997)'a göre de benzer bir tanımla, evrensel tasarım "herkesin, her zaman, her nesneye ve yere erişebilirliği düşüncesidir" (Cavington ve Hannah 1997'den aktaran Hacıhasanoğlu, 2003). Arat ve Güner ise "Evrensel tasarım, ürünlerin ve yapılı çevrelerin yaş farkı gözetmeksizin eşit erişilebilir ve kullanılabilir ürünler üretmek üzerine bir tasarım olarak karşımıza çıkarken antropometrik uyum, çevrenin kolay

algılanabilmesi, enerji masraflarının azaltılması vb. amaçlar gözetmektedir" şeklinde tanımı genişletmiştir (Arat ve Güner, 2020). Lid de evrensel tasarımın disiplinler arası bir yaklaşım olduğuna dikkat çekerek, evrensel tasarımı, "herkesin erişimini amaçlayan bir tasarım stratejisi" olarak ifadelendirir (Lid, 2014'ten aktaran Ergin ve diğer., 2020). Bunu sağlayabilmek için mekansal ilişkilerin deneyimlenmesi gerekmektedir ve bu sadece mekansal boyut düşünülerek değil, mekanda psikolojik boyut da dikkate alınarak mümkün olabilir.

Günümüzde Ensarıoğlu (2020), evrensel tasarımdan, "toplum içindeki bireyleri eşitleyen, kullanıcılar arasında bir ayrım gözetilmeksizin ve herhangi bir damgalamaya maruz bırakılmadan kişilerin yaşamlarını sürdürebilecekleri ürünler/mekanlar üretmeyi hedefleyen bir tasarım anlayışıdır" şeklinde bahsetmiştir (Arın Ensarioğlu, 2020). Duman ve Asilsoy (2021) net bir tanımla evrensel tasarımı şu şekilde açıklamıştır; "evrensel tasarım kavramı tüm bireylerin kullanabileceği tasarımlar yapma anlayışıdır" (Duman ve Asilsoy, 2021). Hilmioğlu ve Kariptaş (2022)'a göre ise "evrensel tasarım kavramı fiziksel ve entelektüel açıdan değişen olanakların sadece birkaç kişinin özel durumu olmadığı, insan olmanın ortak bir özelliği olduğu gerçeğinden yola çıkarak geliştirilmiştir" (Hilmioğlu ve Kariptaş, 2022).

Tüm bu tanımlar, düşünülmesi gereken temel faktörün birey olduğunu göstermektedir. Yaşam boyu bireyi etkileyen tüm faktörler ve bireylerin gereksinimleri evrensel tasarıma yön vermektedir. Özetle; evrensel tasarım, herkes için iyi tasarımdır denilebilir.

2.2 Evrensel Tasarımın Tarihçesi

Evrensel tasarım 1950'lerden itibaren bahsedilmeye başlanmış fakat o zamanlar evrensel tasarım olarak değil, "engelliler için tasarım" adıyla ortaya çıkmıştır. Avrupa, ABD ve Japonya'da II. Dünya Savaşı sonrasında, çevre ve mekanlarda engellilere "engel" olan tasarımlar üzerine düşünülmüş ve bunları engelsiz kılmak için "engelsiz

tasarım" adı altında bir anlayış geliştirilmiştir (Dostoğlu ve diğer., 2009). İngilizcede "barrier-free design" olarak adlandırılan bu tasarım yaklaşımında, yalnızca engelliler ve fiziksel anlamda büyük zorluk yaşayan bireyler düşünüldüğünden, ön planda olan bu kitleye özgü ulaşım erişilebilirliğini sağlayan fikirler geliştirilmiştir.

Avrupa'da ve ABD'de engelli hakları düşünülerek başlayan ancak mevcut tasarımlara eklenti tasarımlarla kasıtlı olmasa da engellileri diğer bireylerden ayıran engelsiz tasarım yaklaşımı 1970'lere gelindiğinde, ilk kez eleştirilmeye başlanmıştır. "Ayrılmak, eşitlik değildir" felsefesiyle haklarını savunan engelliler, ayrımcılık yapılmadan her bireyin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunarak engelsiz tasarıma yeni düzenlemeler getirilmesini talep etmiştir (Ostroff, 2011, s. 36). Yapılan yeni düzenlemeler sonucu engelsiz tasarım daha genel bir kavram olarak algılanan "ulaşılabilir tasarım" (accessible design) adıyla adlandırılmaya başlanmıştır (Dostoğlu ve diğer., 2009).

Finkelstein (1980), Avrupa'daki engellilere karşı olan tutumun üç evresinden söz etmiştir. Buna göre; engelli olma durumunun bir tür ceza olarak görüldüğü ve sadece dilencilik gibi meslekler yapabileceklerine inanılan Sanayi Devrimi öncesi evre, ilk evre olarak görülür. Engellilerin sosyal yaşamdan tamamen soyutlanmış oldukları ve aktif yaşamın olduğu bölgelerden çok uzakta konumlandırılan bakım evlerine yerleştirildikleri evre ise ikinci evredir. Bu dönem 19. yüzyılı işaret etmektedir (Gören, 2016). Dönemin engelli bireylere daha iyi olanaklar sağladığı düşünülse de aslında bu sadece engelli bireylerin sağlık durumu ele alındığında doğrudur. Psikolojik boyuta bakıldığında, engellilerin herkesin yaşadığı yerlerden çok uzak bölgelere gönderilmesi, ötekileştirilip dışlandıkları bir süreci göstermektedir. Üçüncü evre ise 20. yy. itibariyle başlamıştır. Bu evrede engelli bireylerin sosyal hayata katılımı sorgulanmaktadır. Bu evreye kadar engellilerin önüne asıl engeli koyanların "ötekileştiren" düşüncelere sahip bireyler ve yanlış tasarlanmış çevreler olduğu anlaşılmıştır. Artık yalnız engellileri değil ötekileştirilmiş olan çocuk, kadın, engelli, yaşlı toplumun tüm bireylerini kapsayan evrensel tasarım kavramı ortaya çıkmış, herkes tarafından benimsenmeye başlanmıştır.

2.3 Evrensel Tasarım İlkeleri

Evrensel Tasarım İlkeleri, evrensel tasarıma kılavuz olması adına 1997 yılında, Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design) tarafından geliştirilmiştir. Merkezin temelleri 1989'da evrensel tasarım kavramını ortaya çıkaran Ronald L. Mace tarafından atılmış, 1996 yılında merkez, North Carolina State Üniversitesi'nde çalışmalarına başlamıştır. Günümüzde hala aynen kabul edilen evrenselleşmiş bu ilkeler şunlardır (Sirel ve Sirel, 2017):

- Kullanımda eşdeğerlik
- Kullanımda esneklik
- Basit ve anlaşılır kullanım
- Algılanabilir bilgilendirme
- Hata için tolerans
- Düşük fiziksel güç
- Yaklaşım ve kullanım için uygun mekan ve boyut

2.3.1 Kullanımda Eşdeğerlik

Kullanımda eşdeğerlik ilkesi, evrensel tasarım ilkelerinin ilkidir ve bu ilkeye göre tasarımın herkes için eşit şartlar sağlaması hedeflenmektedir. Bireylerin farklı yetkinlikleri olsa da ürün ve mekanların aynı ya da benzer şekilde kullanım sağlayabilmesi amaçlanır. Mekansal boyutuyla bakıldığında, bu ilkeye göre her birey herkesin kullanımına açık ve kullanma gerekliliği olan kamu binaları, kent merkezleri, yeşil alanlar, okul, hastane, cadde, sokak, yaya yolları ve ulaşımın gerektirdiği her alana eşit bir şekilde erişim hakkına sahiptir (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018, s. 102). Burada temel amaç, herhangi bir kısıtlılığı olan bireylerin dışlanmasından ya da ötekileştirilmesinden kaçınmaktır (Ergenoğlu, 2013, s. 28). Bu sebeple kullanımda eşdeğerlik ilkesi, güvenli ve kullanışlı tasarım yaklaşımını benimsemektedir.

Şekil 2.1 Eşit kullanım sağlayan rampa, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019).

2.3.2 Kullanımda Esneklik

Kullanımda esneklik ilkesi, tasarımda kullanıcıya seçenekler sunarak, her bireyin kendine ve özelliklerine göre seçim yapmasına olanak tanır (Baykan, 2015). Bu ilkeye bağlı tasarımlar, kullanıcıların seçim şansının olmadığı konularda (bireyin sol elini kullanıyor olması gibi) tüm bireylerle eşit hıza ve beceriye sahip olmalarını sağlamaktadır. Bu şekilde geliştirilen tasarımlarda, sağ elini kullanan kişi ile sol elini kullanan kişi arasında hiçbir fark olmadan, iki taraf da aynı ürünü ya da mekansal öğeyi zorlanmadan kullanabilmektedir. Örneğin; bir markanın ürettiği hem sağ hem de sol el kullanımına uygun fare tasarımı, ergonomik oluşuyla tüm kullanıcılara hitap edebilmektedir. Mimari açıdan bakıldığında, bir parkta hem rampa hem de merdiven seçeneği sunulması tüm çocukların aynı anda parkta oynayabilmesine imkan tanır.

Şekil 2.2 Hem rampa hem merdiven seçeneği sunan “engelsiz park”, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.3 Basit ve Anlaşılır Kullanım

Basit ve anlaşılır kullanım ilkesi, tasarımın kolay anlaşılabilecek düzeyde, sezgisel becerilere dayanarak kullanılabilmesini hedeflemektedir. Yaş, durum, beceri ya da anlayış farkı gözetmeksizin tüm bireylerin rahatça anlayıp kullanabileceği tasarımların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Gören, 2016, s. 289). Örneğin, asansörde bulunan kontrol düğmelerinden, sıfırın zemin katı ve çıkışı belirlemek adına yeşil renk ile belirtilmesi, acil durum düğmesinin de kırmızı renk olması algıda kolaylık sağlamaktadır. Braille alfabesinin butonlara işlenmiş olması ise, herkes için anlaşılabilir tasarımı vurgular (Şekil 2.3). Kısaca basit ve anlaşılır kullanım ilkesinin temelinde, gereksiz karmaşıklığı yok etmek ve beklentileri en yalın biçimde sağlamak yatmaktadır.

Şekil 2.3 Algıyı kolaylaştıran asansör kontrol düğmeleri, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019)

Bir diğer örnek olarak; otopark alanlarda normal araç park yerleri ile karma şekilde konumlanan engelli park yerleri ve işaretleri, eşitliği sağlarken aynı zamanda basit ve sezgisel kullanım ilkesini görsel açıdan destekler niteliktedir.

Şekil 2.4 Otopark alanlarda normal araç park yerleri ile karma şekilde konumlanan engelli park yerleri ve işaretleri, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019)

2.3.4 Algılanabilir Bilgilendirme

Algılanabilir bilgilendirme ilkesi, tasarımın sade ve okunabilir biçimde olmasını, gerekli bilginin kolay anlaşılır ve açıklanabilir nitelikte aktarılmasını vurgulamaktadır (Arat ve Güner, 2020). Bireylerin zorlanmadan, duyusal kısıtlılıkları olan kullanıcıların da kendilerini yetersiz hissetmeden, tasarlanan yapı, ürün ve elemanları kullanabilmesine odaklanır. Bu ilke ile karmaşık olmayan, basitleştirilmiş, farklı anlatımlar kullanılarak algılanabilirliğin olabilecek en iyi düzeyde sağlanması amaçlanmaktadır. Bilgi aktarımında resimlerle desteklenen, yazılı, sesli ya da dokunsal anlatımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Tandoğan, 2017, s. 54). Örneğin; mobilya kurulumu için oluşturulan ve krokilerle anlatım sağlayan kılavuzlar ya da alışveriş merkezlerinde kullanılan yönlendirme levhaları, herkes tarafından kolayca algılanabilme açısından bu ilkeye birer örnektir.

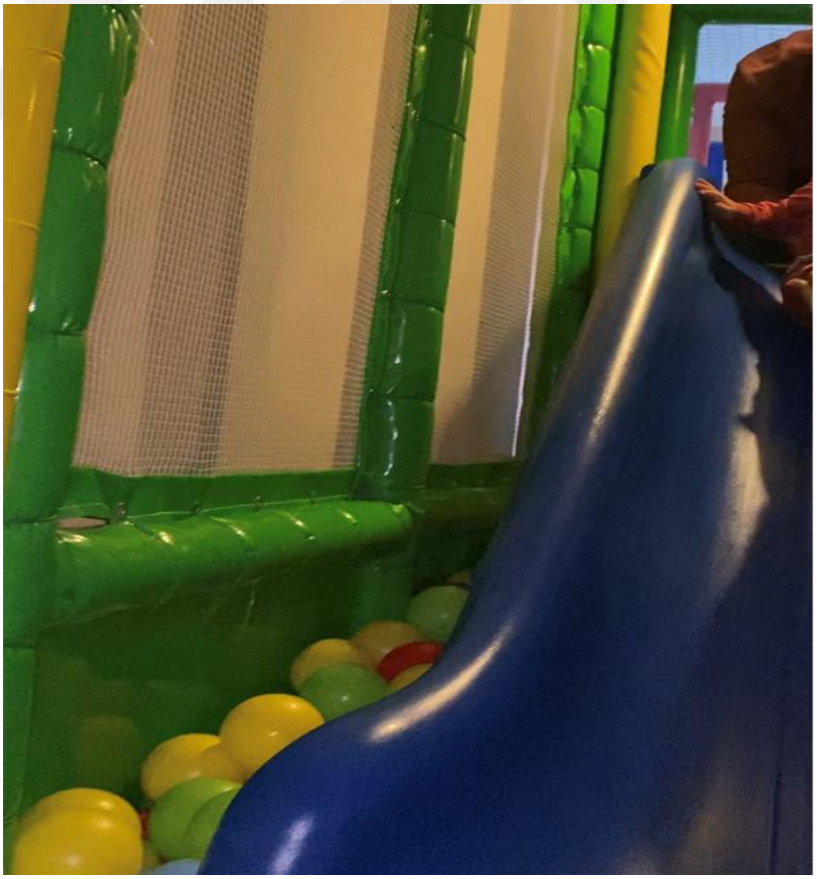
Şekil 2.5 Bazı yabancı dillerde tarif yerine metin olmadan krokilerle kurulumu anlatan mobilya kurulum kılavuzu (IKEA kataloğu, 2015)

Şekil 2.6 Alışveriş merkezlerinde kullanılan yönlendirme levhaları, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019)

2.3.5 Hata İçin Tolerans

Evrensel tasarım farklı kullanıcılara yönelik olduğu için tüm kullanıcıların tehlike ve kazalara karşı korunması gerekir. Evrensel tasarım ilkelerinin beşincisi olan bu ilke, tasarımın tüm kullanıcıları tehlikelere karşı koruması gerektiğini savunur. Herhangi bir kaza ve benzeri durumun kötü olabilecek sonuçlarını minimum seviyeye indirebilecek tasarımlara yönelmeyi hedefler. Bireyleri korumak adına, çevrede tehlike arz edebilecek durumlara karşı uyarılar bulunmalıdır (Ergenoğlu, 2013, s. 31). Çocuklar için özel olarak tasarlanmış oyun alanlarında yumuşak malzeme kullanımı, düşme ve yaralanmaları önlemek adına bir çözüm olarak gösterilebilir. Bu da hata için tolerans ilkesine bir örnektir.

Şekil 2.7 Yumuşak malzeme ile tasarlanmış çocuk oyun alanı, Kuşadası, Aydın (Kişisel arşiv, 2020)

2.3.6 Düşük Fiziksel Güç

Düşük fiziksel güç ilkesi, tasarımın minimum güç gerektirmesine, zorlanmadan kullanım sağlanmasına, rahatsız vücut pozisyonları olmaksızın kolay ve etkin kullanıma dayanmaktadır. İlke, uzun süreli hareket tekrarlarına gerek duyulmadan herkesin eşit güç ile kullanabileceği ürün ve mekan tasarımlarını hedeflemektedir. "Tüm bunların yanı sıra, günümüzde yaşanan salgın sürecinde gerek konut, gerekse kamusal alanda kimseden yardım alamayan kişiler için de fiziksel temas olmadan ya da çaba harcanmadan kullanılabilen mekansal elemanlar ve nesneler daha önemli bir hale gelmiştir" (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020, s. 394). Bunlara örnek olarak fotoselli kapılar, efor sarf etmeyi gerektirmeden, herkese eşit ve temassız kullanım sağlamaktadır (Şekil 2.8). Özetle düşük fiziksel güç ilkesi, tasarımların tüm bireyler tarafından kullanılabilir olmasını ve yorgunluğu azaltmayı vurgulamaktadır.

Şekil 2.8 Fiziksel çaba gerektirmeyen fotoselli kapılar, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019)

2.3.7 Yaklaşım ve Kullanım İçin Uygun Mekan ve Boyut

Son ilke olan yaklaşım ve kullanım için uygun mekan ve boyut; fiziksel farklılıkların önemi olmadan tasarımın herkes tarafından eşit kullanılabilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Kullanıcılara uyum sağlayabilecek yeterlilikte ürün ve mekanların tasarlanması gerektiğini savunan ilke, tekerlekli sandalyede olan, oturan, ayakta duran tüm kullanıcıların eşit şekilde ürün ya da mekandan faydalanabilmesini vurgular (Gören, 2016, s. 290).

Şekil 2.9 Herkes tarafından kullanılabilecek boyutta tasarlanmış banko, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2021)

Tüm bu evrensel tasarım ilkeleri, herkes için tasarıma rehberlik etmek, evrensel tasarım kavramını anlaşılır kılmak, ürün ve çevre tasarımını uygun hale getirebilmek, mevcut tasarımları değerlendirmek ve tüketicileri daha kullanışlı ortam ve ürünler hakkında bilgilendirebilmek için ortaya çıkmıştır (Soydaş Çakır ve Belir, 2018, s. 5). Görüldüğü gibi, aslında tüm ilkeler birbiriyle ilişkilidir. 7 ilke halinde sunulmuş olmalarına rağmen, aralarında çok keskin bir ayrım bulunmamaktadır. Verilen bir örnek, birkaç ilkeyi kapsayabilir. Tüm ilkelerde güvenlik, eşitlik, erişilebilirlik ve kullanıcının öneminin vurgulandığı görülmektedir. Buna göre; "tek bir tasarımla bireyleri hem fiziksel hem de toplumsal açıdan bütünleştirmek, evrensel tasarımın ana fikrini oluşturur" (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020, s. 395).

Uluslararası literatüre baktığımızda kabul edilen bu 7 temel ilke dışında, süreç içerisinde söz edilen başka ilkeler de bulunmaktadır. Meşhur ve Tekin (2018), yeni eklenen ilk ilkenin Manley tarafından 2000 yılında **bireyin çevreden hoşnutluğu ilkesi** olduğunu belirtmişlerdir. Sekizinci olarak değerlendirilebilecek bu yeni ilke, bireyin yaşadığı çevreden memnun olmasını ve çevreyle bağ kurmasını amaçlamaktadır. Bir diğer yeni ilke olarak tanımlanan **işlevsel ve estetik uyum ilkesi,** tasarımın estetik olmasının yanı sıra gelişen teknolojinin yardımıyla işlevselliğin desteklenmesi gerekliliğine değinir **(**Meşhur ve Tekin, 2018). Bu ilkelere eklenen **sosyal uyum ve katılım ilkesi** ise, tüm bireylerin yaşadıkları kente dair alınan kararlara katılımının sağlanması gerektiğini savunur (İnalhan, 2018). **Dayanıklılık ve ekonomi ilkesi** ise, hem ekonomik hem de dayanıklı ürünlerin ve mekanların, fazladan maliyete gerek duyulmadan herkes tarafından kullanılabilir olmasını hedeflemektedir. Son ilke olarak anılan **insan sağlığı ve doğal çevre ilkesi,** evrensel tasarıma sürdürülebilirlik açısından yaklaşmaktadır. Bu ilke doğal kaynakların korunmasını savunurken hem kullanıcı dostu hem de çevre dostu tasarımları vurgulamaktadır (Dolap, 2016). Özetleyecek olursak tüm bu ilkeler bütününe baktığımızda önemli olan; kullanım kolaylığı, kullanıcı memnuniyeti, sağlıklı çevre ve mekan, adil yaklaşım ve toplumsal farkındalıktır.

BÖLÜM ÜÇ
ERİŞİLEBİLİR ÇEVRE TASARIMI

Evrensel tasarımın mimarlık alanındaki temel amacı, mekanların insanların farklılaşan gereksinimlerine uyum sağlayabilecek şekilde tasarlanması ve herkes için adil bir çevrenin yaratılmasıdır. Bunun için temel ilke erişilebilirliğin tüm yaşam alanlarında herkes için sağlanabilmesidir. Bu temel gereksinim yapılı çevreden sorumlu olan tüm meslek insanlarının da temel sorumluluğu durumundadır. Kentsel çevrenin ve tüm mekanların yaşanabilirliğinde yaşam kalitesinin arttırılması ancak erişilebilirlik ile mümkündür.

Kullanıcıların mekanları ve çevreleri deneyimleme yetisi mimari açıdan, değerlendirildiğinde, bireyleri bir kalıba sığdırmak zordur. Çünkü bireylerin durumu ve fiziksel yetileri değişkenlik gösterebilir. Örneğin; hastalıklara bağlı ya da kaza sonucu yaşanan sakatlıklar, bu sebeple gerçekleşen fiziksel yetersizlik durumu ve kalıcı ya da geçici olarak engelli olmak tahmin edilemez durumlardır (Goldsmith, 1997). Bu gibi durumlarda mekan, ürün ya da çevrelerin kullanımını kolaylaştıracak tasarımlar olası her duruma karşı bir tür tedbir olarak düşünülebilir. Dolayısıyla erişilebilirlik sadece engelliler için değil, aynı zamanda geçici özrü olanlar, yaşlılar, bebek arabalılar, hamileler ve çocuklar gibi hareket kısıtlığı olan tüm bireyler için önemlidir (Spahiu, 2014).

3.1 Erişilebilirlik Kavramı

Erişilebilirlik, kullanıcıların ürün, bina ve açık alanlara, istedikleri zaman ulaşabilmeleri ve tüm bunları rahatlıkla kullanabilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Demirkan, 2015). Erişilebilirlik, her yere ve her hizmete, bağımsız ve güvenli olarak, kimsenin yardımı olmadan herhangi bir risk oluşturmadan ulaşabilmektir. Dolayısıyla bugün kütüphanecilikten, sosyal hizmetlere, kent planlamadan, mimarlığa kadar birçok disiplin altında ele alınan temel bir ilke durumundadır.

Çağlar (2012)'a göre erişilebilirlik, insan yapımı ve doğal fiziksel çevre ile birlikte, sosyal, kültürel ve ekonomik çevreye ulaşım ve bu çevrelerde bulunan hizmetlerden yararlanıp katkıda bulunabilme imkanlarına sahip olmaktır (Çağlar, 2012).

Cansev (2015), erişilebilir olmak tanımında; "bir yerleşmede yaşayanların diğer insanlara, faaliyetlere, kaynaklara, hizmetlere, bilgiye ve diğer yerlere erişebilir olması" ifadesini kullanmıştır (Cansev, 2015, s. 237). Aynı yayının farklı bir bölümünde ise erişilebilirlik, "belirli bir bölgenin ulaşılabilme ya da o bölgenin kullanılabilme kolaylığı" şeklinde ifade edilmiştir (Kaplan ve diğer., 2016, s. 258).

Mamatoğlu, erişilebilirliğin farklılaşan uygulama alanlarını şu şekilde sıralamıştır; bina ve açık alanlara erişilebilirlik, ulaşımda erişilebilirlik, hizmetlere erişebilirlik, bilgi ve bilişim teknolojilerine erişebilirlik (Mamatoğlu, 2015). Buna göre; bina ve açık alanlara erişilebilirlik, kent ölçeğindeki kamusal ve özel tüm mekanları kapsamaktadır. Ulaşımda erişilebilirlik, ulaşımın sağlandığı araçlarla, yollarla ve alanlarla ilgilidir. Hizmetlere erişebilirlik, bireyin ihtiyaç duyduğu tüm hizmetleri (sağlık, eğitim, istihdam vb.) içermektedir. Bilgi ve bilişim teknolojilerine erişebilirlikten kasıt ise, sanal kütüphaneler, ihtiyaç durumunda kullanılacak kamu web siteleri ve internet erişimidir.

Tüm bu erişilebilirlik alanları, herkes için yaşamı kolaylaştırmaya odaklıdır. Diğer bir deyişle erişilebilirlik, ürünlerin, sistemlerin, hizmetlerin, ortamların ve tesislerin, olabilecek en geniş kapsamda, tüm insanlar tarafından belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılabilirliğinin bir ölçüsüdür (Persson ve diğer., 2014).

Gök (2020), Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin (2009) erişebilirliği;

> *"...engellilerin bağımsız yaşamalarının ve toplumun tüm alanlarına tam katılımının sağlanması ve engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde fiziksel çevreye, ulaşıma, bilgi ve iletişim teknolojisi ve sistemi dahil bilgiye ve iletişime hem kırsal*

hem de kentsel bölgelerde halka açık olan veya halka sunulan diğer tesislere ve hizmetlere erişiminin sağlanması için uygun tedbirler" in alınması olarak tanımladığına değinmiş ve kavramın "ekonomik olanaklara, siyasi haklara, hukuki haklara, kültürel olanaklara ulaşmak şeklinde" genişletilebileceğini belirtmiştir. Gök'e göre; "bu geniş tanımlama hayatın bütününü kapsayacağı için engelli bireylerin hayatına etki etme gücü de yüksektir" (Gök, 2020, s. 8).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak mimarlık alanında erişilebilirlik kavramını daha net ifade edecek olursak "kaldırımlarda, yaya geçitlerinde, parklarda, çocuk oyun alanlarında, kamunun hizmet verdiği ve kamu kullanımına açık tüm binalarda ve ulaşım hizmetlerinde" yani kamusal mekanlardan başlayarak kent ölçeğinden yapı ölçeğine kadar tüm yapılı çevrede güvenli hareketin herkes için sağlanmasıdır (Demirkan, 2015). Burada erişilebilirlik; engelliler için bir zorunluluk, yaşlılar için gereklilik, tüm bireyler düşünüldüğünde de konforlu bir yaşam anlamına gelmektedir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020).

3.2 Erişilebilirliğin Tarihçesi

Timothy J. Nugent 1948'de engelli bireyler için kapsamlı bir yüksek öğrenim programının ilk kez kurulmasını sağlamış, 1959-1961 tarihleri arasında da Illinois Üniversitesi'ndeyken erişilebilirlik kavramını ilk kez ortaya atan kişi olmuştur. Bu nedenle Nugent, "Erişilebilirliğin Babası" olarak da anılmaktadır. 1961 yılında Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü (The American National Standards Institute-ANSI) Nugent'in çalışmalarından destek alarak, "Bina ve Tesisleri Fiziksel Engelliler için Kullanılabilir ve Erişilebilir Yapma Şartnamesi"ni (Specifications for Making Buildings and Facilities Accessible to, and Usable by, the Physically Handicapped) yayımlamıştır. Bu şartname, erişilebilirlik standartlarının temelini oluşturmuştur (Türkmen, 2018).

Evrensel tasarımın öncülerinden olan Mace, Amerika'da erişilebilirliğin standartlara yansımasında diğer bir etkili isim olmuştur. Amerika'da devrim niteliğinde görülen "Erişilebilirlik için Bina Mevzuatı"na (Building Code for Accessibility) büyük katkı sağlamıştır. Bu mevzuat birçok ülkeye örnek olmuş ve Mace, 1976'da Erişilebilirlik Tadilatları (Accessibility Modifications) isimli kitabında erişilebilirliği ekonomik boyutlarıyla da değerlendirmiştir. Mace, 1989'da Kuzey Karolina Erişilebilir Konut Merkezini (Center for Accessible Housing) kurmuştur. 1991'de Erişilebilir Konut Tasarım Dosyası (The Accessible Housing Design File), 1993'te Erişilebilir Tasarım için ADA Standartlarını Vurgulamak Slayt Gösterimi (Highlight of ADA Standarts for Accessible Design Slide Show) adlı kitapları yayımlanmıştır (Evcil, 2014). Yine aynı yıl, Birleşmiş Milletlerin engelli ve yaşlı bireyler için erişilebilirliği sağlamak amacıyla düzenlediği kurallar ve devamında benzer başlıklarla standartlar yayımlanmıştır (United Nations, 1993).

> *"1987-1997 yılları arasında "evrensel tasarım kavramı ve ilkelerinin" geliştirilmesiyle çözüm yöntemleri üzerine derinlik kazanılmaya başlanmıştır. Bu aşamada birçok ülkede (ABD, UK, Avustralya, Kanada, Kuzey Avrupa başta olmak üzere) engellilik hakları ve mekânsal tasarım standartları geliştirilmiştir. 2007 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme gelişen süreçte bir kırılma noktası teşkil etmektedir. 175 ülkenin sözleşme ve opsiyonel protokolleri onaylamış olmasıyla konu hakkındaki çalışmalar hızlanmıştır" (Sınmaz, 2018, s. 3).*

Genel olarak tarihsel sürece baktığımızda, 90'lı yıllara kadar, dünyanın her yerinde, mekansal bağlamda engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek "özel tasarım" uygulamaları geliştirilmiştir (Demirkan, 2015). Bu süreçte sadece engelli bireylere odaklanarak, mevcut tasarımlara ilave ile gerçekleştirilmiş olan uygulamaların evrensel tasarım kapsamında günümüzün herkes için erişilebilirlik anlayışı açısından kısıtlı kaldığı görülmektedir. Türkiye özelinde de herkes için erişilebilirliğin sağlanabilmesine

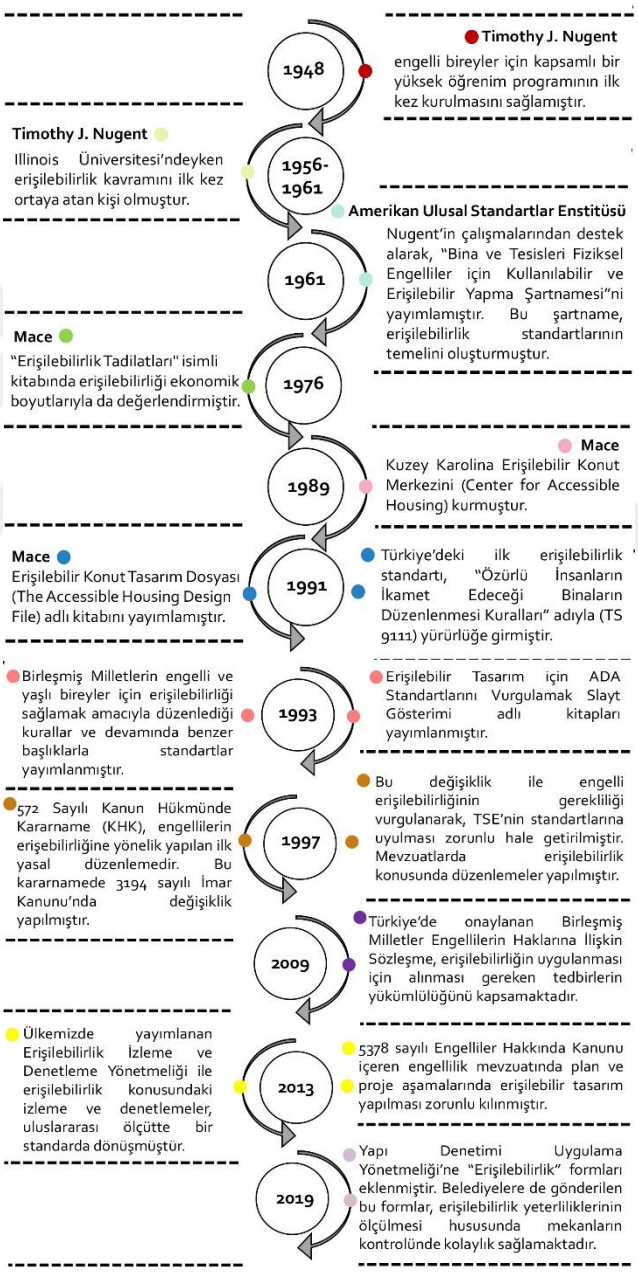
yönelik farkındalık yeni yeni önem kazanmış bu konuda özellikle akademik alanda çalışmalar yer almaya başlamıştır.

Erişilebilirliğin hayata geçirilmesi sürecinde, Türkiye'deki ilk erişilebilirlik standartı, "Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları" adıyla (TS 9111) 1991 yılında yürürlüğe girmiştir (Arslan ve Acar, 2020). 1997'de 572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ise, engellilerin erişebilirliğine yönelik yapılan ilk yasal düzenlemedir (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016). Bu kararnamede 3194 sayılı İmar Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile çevrelerde ve yapılarda engelli erişilebilirliğinin gerekliliği vurgulanarak, Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nün standartlarına uyulması zorunlu hale getirilmiştir (Bıçkı, Yetkin Şale ve Ak, 2016). Birçok mevzuatta erişilebilirlik konusunda düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır. Bunlar;

"3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili Yönetmeliklerinde;
• Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği
• Otopark Yönetmeliği
• Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik
• Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği
• Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmeliktir.
Bu yönetmeliklerde erişilebilirlik ölçü ve ölçütleri bulunmaktadır" (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020).

Türkiye'de 2009 yılında onaylanan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, erişilebilirliğin uygulanması için alınması gereken tedbirlerin yükümlülüğünü kapsamaktadır (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020). Ülkemizde 2013 yılında yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği ile erişilebilirlik konusundaki izleme ve denetlemeler, uluslararası ölçütte bir standarda dönüşmüştür (Arslan ve Acar, 2020). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu içeren engellilik mevzuatında plan ve proje aşamalarında erişilebilir tasarım yapılması zorunlu kılınmıştır (Erişilebilirlik Kılavuzu,

2020). 2019 yılında da Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği'ne "Erişilebilirlik" formları eklenmiştir (Belir, 2019). Belediyelere de gönderilen bu formlar, erişilebilirlik yeterliliklerinin ölçülmesi hususunda mekanların kontrolünde kolaylık sağlamaktadır. Bu bilgiler şekil 3.1'de şematik olarak verilmiştir.

Şekil 3.1 Erişilebilirliğin tarihçesi

3.3 Erişilebilir Çevre Tasarımı

Erişilebilirlik denildiğinde genellikle kavramın herkesi kapsadığı atlanarak yalnız engellilikle ilişkilendirildiği durumların yaygın olduğu söylenebilir. Birçok çalışmada erişilebilirlik; engellilerin okul, hastane, banka, restoran, alışveriş merkezi, park, devlet daireleri gibi herkesin günlük yaşamında kullandığı her yere girip her kamusal aktiviteye katılımı olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 2020). Engellilere yönelik düzenlemeler herkesin kullanımına yönelik olsa da erişilebilirliğin yalnız engellilikle eşlenmesi hem kavramsal olarak kısıtlı kalmakta hem de bir ötekileştirme yaratmaktadır. Evcil, bu konuda Hanson'un çalışmalarından yararlanarak engellilere yönelik tasarım ve herkes için tasarımı kıyaslama tablosu oluşturmuş ve erişilebilir tasarımın yalnız "engellilere özgü" düşünülmemesi gerektiğine, bunun ayrımcılığa sebep olacağına vurgu yapmıştır (Hanson, 2004; Evcil, 2014). Dolayısıyla erişilebilirlik, evrensel tasarım kapsamında olası tüm kullanıcılara yönelik düzenlemeleri kapsamalıdır.

Çevreye erişebilirlik, herkesin kullanımına açık kentsel mekanların kimseye engel olmayacak şekilde düzenlenmesini gerektirir. Kent planlamasında ele alınan mekansal düzenlemeler, öncelikle fiziksel çevre ve ulaşım sistemlerine odaklanır (Akı, 2015). Bu kapsamda üretilen çözümler, beraberinde sosyal yaşama ve günlük aktivitelere katılımı, eğitim, sağlık gibi temel kentsel hizmetlere erişimi-ulaşımı, toplumdaki her kesimin ihtiyaçlarına yönelik bir çevreyi ve toplumsal iletişimi dolayısıyla da erişilebilirlik gerekliliklerini beraberinde getirir. Ancak mevcut kentsel düzenlemeler, herkesin erişilebilirliği açısından henüz uygun koşullara sahip değildir. Kentte yaşayan bireylerin hala erişilebilirlikle ilgili problemler yaşaması, ayrımcılığın ve eşit hizmet alamamanın konuşuluyor olması, modern çağın gereklerinin yerine getirilmediğini göstermektedir (Yasar ve Evcil, 2011). Tüm bireylere eşit hizmet ve erişilebilirliğin sağlanabilmesi için öncelikle bu bilincin öneminin kavranması gerekir. Yapılı çevre, ancak toplumdaki farkındalığın ve duyarlılığın artmasıyla herkes tarafından yaşanabilir hale gelecektir (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020).

Sınmaz (2018)'a göre, mekansal kullanım düzeyini belirleyen üç temel etken bulunmaktadır ve bunlar; fiziksel etkenler, mental etkenler ve duyusal etkenler olarak sıralanır. Fiziksel etkenler; hareket yetersizliği, eksikliği ve güçlüğü gibi fiziksel boyutta hastalık, sakatlık, kısmi ve geçici sakatlık durumunu yaşayan bireylerin, yaşlı bireylerin, çocukların, yük taşıyanların, refakatçilerin, kilolu ve hamile bireylerin gereksinimlerini kapsamaktadır. Mental etkenler; zihinsel ve iletişimsel sorunları olan bireyler ile yaşadıkları korkulardan ya da farklı sebeplerden ötürü kendini mekanlardan geri çeken ve kentsel mekan kullanımını tercih etmeyen bireylerin gereksinimlerini tanımlar. Duyusal etkenler; görüş, işitme ve algı yetersizliklerinden kaynaklanan görme ve işitme yetilerini kısmen ya da tamamen kaybeden bireylerin gereksinimlerini ve yorgunluk, halsizlik veya bilinmeyen bir yerde olma durumu gibi algı yetersizliklerini içerir (Sınmaz, 2018). Mekan bu etkenler bütününde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla kullanıcının yaşam döngüsünde gerçekleştirdiği tüm eylemler için en elverişli ortamın ve mekanın sağlanabilmesinin temeli, kullanıcı gereksinimlerini bilmekten geçmektedir. Mekanın niteliği her kullanıcıyı kendine çekebilecek biçimdeyse; herkes için tasarlanmış, erişilebilir bir mekandır, denilebilir. Her bireyin kendi imkanları dahilinde, güven içinde erişebileceği çevrelere yönelik mekansal çözümler geliştirilmelidir.

Kentsel erişilebilirliğin ilk adımı, kamusal alanlara, kamu yapılarına herkesin ulaşılabilirliğinin sağlanmasıdır. Kamu hizmeti veren mekanların kolay ulaşılabilir konumlarda olması, erişilebilirlik adına önemlidir. Örneğin bir okul yapısını engelli çocukların da kullandığı dikkate alınarak, çevre tasarımında daha büyük tedbirler alınmalıdır. Özellikle kamusal binalarda konum seçimi, herkesin ulaşılabilirliğinin sağlanmasında büyük bir etkendir. Erişim kolaylığı açısından bu yapılar, kent merkezinde ya da mümkün olduğunca kent merkezine yakın bir alanda konumlanmalıdır (Mamatoğlu, 2015).

Kentsel hizmetlere erişim açısından toplu taşıma önemli olup duraklara erişilebilirlik, engelli yaşlı, çocuk vb. tüm bireyler için sağlanmalıdır. Öncelikle taşıt, durak ve kaldırım arası kot farkı ve engellerin kaldırılması gerekmektedir. Durak olan yerlerde,

kaldırım en az 3 metre olmalıdır (KUTEM, 2016). Duraklarda işitsel, görsel ve dokunsal bilgilendirmelere de yer verilmelidir. Hava koşulları da düşünülerek bekleyenleri koruyucu, üstü kapalı bir eleman tasarlanmalıdır. Aynı şekilde otoparklar da bilgilendirmelerle, açık alanda da konumlansa üstü kapalı elemanlarla düşünülmelidir. Ayrıca otoparkın binayla ilişkisine de dikkat edilmelidir. Araçtan binaya geçişin kolay olması sağlanmalıdır. Engelli bireyler için de otopark yerleri düşünülmelidir. Özellikle herkese açık mekanlarda, tüm araç sayısının %5'i kadar engelli araç yeri ayrılmalıdır (KUTEM, 2016).

Kent içi güvenli yaya erişiminin sağlanmasında geçiş mekanı olan sokaklar, meydanlar aydınlatmadan, zemin kaplama malzemesine kadar düşünülmelidir. Yaya geçitleri iyi aydınlatılmış olmalı ve işaretlemeleri belirgin olmalıdır. Kaldırımdan yaya geçidine geçişte düşük eğimli rampa kullanılmalıdır. Her bireyin kaldırımdan yaya geçidine kolay geçişi sağlanmalıdır. Daha erişilebilir yaya geçitleri için sesli sinyal özelliği de eklenmelidir. 2015 yılında erişilebilirlik konusunda birincilik ödülü alan İsveç'in Borås şehrinde yaya geçitleri alçak zemin, sesli sinyal ve hissedilebilir yüzey özelliklerine sahiptir (Elmacı, 2019).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Erişilebilirlik Kılavuzunda, yaya erişiminin sağlanmasında erişilebilirliğin temel ögesi rampa olarak belirlenmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü [AÇSHB], 2020). Rampalar; yaya geçitleri ile kaldırımlar arasında, bina girişlerinde ve yola bağlantı sağlayan kısımlarda köprü vazifesi görmektedir (Şekil 3.2). Herkes için eşit kullanımın sağlanabilmesi için yüksekliklerin ve bağlantısızlıkların hissedilmemesi gerekmektedir. Burada rampaların önemi büyüktür. Rampa konumlandırılırken, öncelikle yüksek eğimlerden kaçınılmalıdır (Şekil 3.3). Yanlış eğimle dik şekilde tasarlanmış rampalar, kaldırıma ya da binaya erişilebilirliği engellemektedir. Manevra alanı bırakılması ve uzun rampalar için aralarda düz sahanlıklar yapılması da erişilebilir

rampa tasarımındaki gerekliliklerdendir. Genişliği fazla olan rampalar için, rampanın iki yanında her boya ve duruma uygun kesintisiz tutunma barları olmalıdır (Kavak, 2010).

Şekil 3.2 Kaldırımdan yola rampa ile sağlanan geçiş, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.3 Geniş manevra alanı sağlanmış sahanlıklı rampa, Lara, Antalya (Kişisel arşiv, 2021)

Binaya yaklaşım ve girişte algılanabilirlik önemsenmelidir. Girişlerin tüm bireyler için kolay algılanabilir olması gerekir. Yapılara ve yapı girişlerine yönlendirmelerin, bireylerin engellerinden ya da içinde bulundukları durumlardan bağımsız olarak her şekilde erişebilecekleri biçimde konumlandırılması gerekmektedir. Yönlendiricilerle, hissedilebilir yüzeylerle ve rampalarla algı güçlendirilebilir. Rampaların bina girişlerinde konumlanamadığı durumlarda, asansör yapılması tercih edilmelidir. Asansör yapılamayacaksa, son tercih olarak mekanik platform gibi çözümler üretilebilir. Fakat asansör ya da mekanik platformlara ulaşımda kot farkından kesinlikle kaçınılmalıdır (AÇSHB, 2020). Asansöre binişte herhangi bir eşik ya da engelle karşılaşılmamalı, algılanabilir yüzeyle giriş kısmı desteklenmelidir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Erişilebilirlik standartlarına uygun asansör girişi, Lara, Antalya (Kişisel arşiv, 2021)

Merdivenler, hem kent içinde hem de yapılarda katlar arasındaki erişimin sağlanmasında öncelikli tercihtir. Fakat merdiven, her birey için eşit kullanım kolaylığı

sağlamamaktadır. Rıht yükseklikleri̇nden sahanlıklara, tutunma barlarından uyarıcı yüzeylerine kadar tüm detaylarıyla düşünülmeli ve merdiveni kullanabilecek her bireye yönelik erişim sağlanabilmelidir. Tüm mekanlar için düşey sirkülasyonda tek çözüm merdiven olarak kalmamalı mümkünse merdivene ihtiyaç duyulmayan tasarımlara yönelinmelidir. Merdivensiz tasarımın uygulanamadığı ve merdivenin zorunlu kullanım olduğu durumlarda, özellikle de kamusal mekanlarda, merdiven başlangıcında ve bitiminde uyarıcı yüzeyler bulunmalıdır. Merdivenin yürüyüş istikametine dik bir biçimde konumlanması, güvenliği ve kolay farkedilebilirliği artırmaktadır (AÇSHB, 2020). Merdivenlerin iki yanında herkesin kullanabileceği ölçülerde korkuluk bulunmalıdır. Döner merdiven, erişilebilir tasarımlara uygun olmamaktadır. Merdivenlerde sahanlık gereklidir ve basamakların rıhtları eşit olmalıdır. Yürüyen merdiven de kolay kullanım sağlıyor gibi görünse de tüm bireyler tarafından kullanılamadığından erişilebilir tasarım kategorisine girmemektedir.

Mekanların tanımlanması, mekanın erişilebilirliği ve kullanımı açısından önemlidir. Mekanı kolay bulmaya yönelik herkesin algısına hitap eden yönlendirmeler, işaret ve tabelalar, mekan girişlerinde herkese eşit kullanım hakkı tanıma, algıyı güçlendirici renk ve aydınlatma, zeminde doğru malzeme kullanımı, mekanda çarpma ve düşme riski oluşturabilecek nesnelerden kaçınma, herkese uygun ve ergonomik mobilya seçimi, mekanda her birey için gerekli manevra alanı, mekan kullanımında kolaylık sağlayacak gerekli faktörlerdir. Yönlendirmeler, herkese uygun şekilde ve doğru konumlandırılmalıdır. Tabelalar silinmemiş, kafa karışıklığı yaratmayacak şekilde ve görme engelli ya da az gören bireyler de düşünülerek tasarlanmalıdır. İç mekanlardan dışarıya (terasa, balkona ve bahçeye) doğrudan çıkış sağlanmalıdır. Islak hacimler için; bilgilendirici işaretler bulunmalıdır (Şekil 3.5). Herhangi bir kayma ya da düşme riskine karşı yüzeyde kaymaz malzeme kullanılmalıdır. Kolay erişim için tuvaletlerde gerekli bariyerler ve tutunma barları sabitlenmeli, kapılar dışa doğru açılmalıdır (Şekil 3.6).

Şekil 3.5 Islak hacimlerin girişinde bulunan bilgilendirici işaretler, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 3.6 Tuvaletlerde bulunan bariyerler ve tutunma barları, Nazilli, Aydın (Kişisel arşiv, 2020)

Erişilebilir çevre tasarımında öne çıkan tüm bu temel başlıklar Tablo 3.1'de sıralanmış ve erişilebilir bir çevre için tasarım ilkeleri özetlenerek hem yeni çevreler oluştururken hem de mevcut çevreleri değerlendirirken dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Bu ilkeler yönetmeliklerdeki boyutların uygulanması sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar olarak konuya açıklık getirme ve duyarlılık sağlama adına önemlidir.

Tablo 3.1 Erişilebilir çevre tasarımında öne çıkan temel başlıklar altında dikkat edilmesi gerekenler

Yapının/alanın konumu	Kamu yapıları ya da kamu kullanımına yönelik alanlar mümkünse kent merkezine yakın olmalı Ulaşımı kolay olmalı (toplu taşıma ile kolay ulaşılabilir olmalı) Yaya erişimine uygun olmalı Çevresinde yeşil alan olmalı
Yaya erişilebilirliği	Yaya, çevreyi hiçbir engele takılmadan kullanabilmeli Kaldırımdan yaya geçidine geçişte dik rampalardan kaçınılmalı Tabela yönlendirmeleri olmalı Doğru zemin malzemesi kullanılmalı Yaya geçitleri için sesli uyaranlar olmalı
Yapının girişi	Yapı girişi kolay algılanabilir olmalı Giriş-çıkışlar kontrollü olmalı Engelli ve yaşlı dahil olmak üzere herkesin kullanımına uygun biçimde tasarlanmalı Giriş kapıları tehlike arz etmeyecek şekilde tasarlanmış olmalı (cam yüzeyler için uyarıcı zıt renkli bantlar, kapı genişliği boyunca uyarıcı yüzey vb.) Kot farkı varsa rampa, rampa yoksa asansör ya da merdivene takılı mekanik asansör bulunmalı

Tablo 3.1 devamı

	Dolaşım mekanlarında (koridor, merdiven vb.) algıyı güçlendirici renk, ışık ve malzeme kullanılmalı Herkes için yeterli geçiş alanı sağlanmalı Sirkülasyon elemanlarına erişim kolay olmalı (rampa, merdiven, asansör vb.) Zeminde düşmelere sebep olabilecek malzeme kullanılmamalı Dolaşım sırasında bireye tehlike oluşturabilecek herhangi bir engel bulunmamalı Tabela, ikaz ya da işaretlerle (görsel, işitsel ve dokunsal) yeterli yönlendirme sağlanmalı Acil çıkış yönlendirmeleri olmalı
Mekan kullanımı	Kompleks yapılarda algı kolaylığı açısından mekansal farklılaşma ile mekan tanımlamaları yapılmalı Algı kolaylığı açısından renk doku malzeme kullanımına dikkat edilmeli Tüm mekanlarda (hem bina içinde hem de bina dışında) yeterli aydınlatma sağlanmalı Mekan yüzeyleri düşmeye sebebiyet vermeyecek malzeme ile kaplanmalı, zorlayıcı yüzeylerden kaçınılmalı Mekan içlerinde tekerlekli sandalye, bebek arabası vb. için manevra alanları yaratılmalı Mobilyalar ergonomik olmalı Tekerlekli sandalye ile pencereden dışarıyı rahatça izleyebilme imkanı sağlanmalı İç mekanda yer yer doğrudan dışarıya çıkış sağlanmalı (üst katlarda balkona, zemin katta teras ve bahçeye erişim) Islak hacimler için; bilgilendirici işaretler bulunmalı, yüzeyde kaymaz malzeme kullanılmalı, gerekli bariyerler ve tutunma barları sabitlenmeli, kapılar dışa doğru açılmalı

BÖLÜM DÖRT
YAŞLI MEKANLARI

4.1 Yaşlı Nüfus

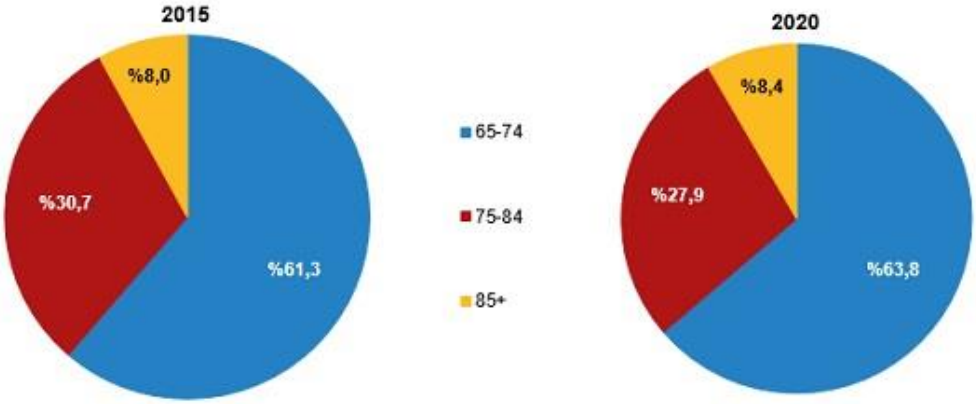
Yaşlılık, yaş aldıkça hastalıktan bağımsız biçimde vücutta ortaya çıkan değişiklikler ile kendini belli etmektedir. Yaşlılık evresi, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal olarak gerilemeye başladığı bir evredir (Yılmaz, 2010). Günümüz koşullarında bu dönemin tıptaki ilerlemeler sayesinde daha uzun ve sağlıklı bir şekilde yaşanabildiği görülmekte ve Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ] yaşlılığı üç alt grupta değerlendirmektedir (Samancı ve Kara, 2018, s. 220):

- "65-74 yaş arasındaki bireyler genç yaşlı,
- 75-84 yaş arasındakiler yaşlı,
- 85 yaş ve üzerindeki bireyler çok yaşlı".

Her yaşlının yaşamı tecrübe etme biçimi farklıdır. Bu nedenle yaşlılık göreceli bir kavramdır. Her insan yaşamı boyunca, toplumun ve kültürel etmenlerin etkisi altında kalmaktadır. Dolayısıyla da yaşlılık her toplumda ya da zamanda aynı şekilde seyretmez. DSÖ'de yaşlılık hali başlangıcı 65 yaş olsa da ülkemizde Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001)'nde yaşlı, "60 yaş ve üzerindeki sosyal ve/veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç olan kişi", Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım İle Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2008)'te yaşlı, "sosyal, fiziksel ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyan akıl ve ruh sağlığı yerinde olan altmış yaş ve üzerinde olup, bulaşıcı hastalığı ile herhangi bir özrü bulunmayan kişi" olarak açıklanmaktadır. Özel Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği (2008)'nde ise yaşlı tanımına, özel bakım yaşlısı ve sağlıklı yaşlı tanımları da eklenmiştir. Bu yönetmeliğe göre yaşlı, "sosyal, fiziksel ve moral desteğe ihtiyaç duyan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olup, kuruluş bakımına ihtiyacı olan en az elli beş yaşındaki kişiyi; özel bakım yaşlısı,

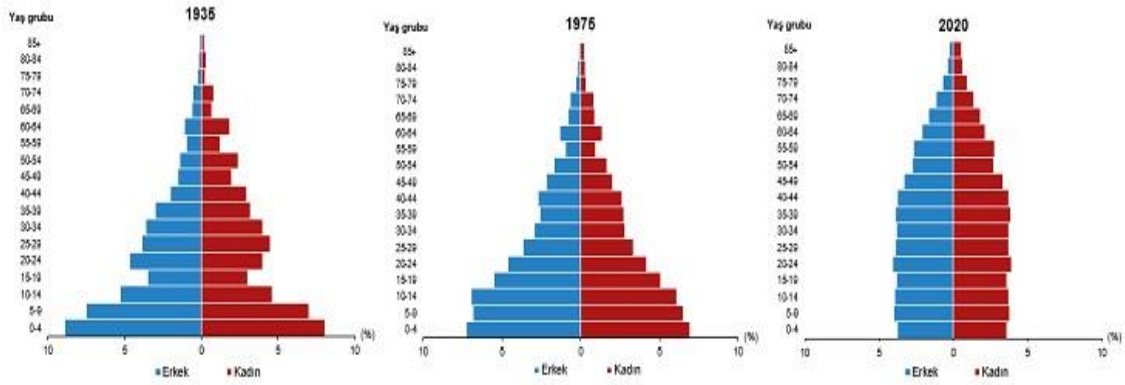
“akıl ve ruh sağlığı yerinde olan veya akıl ve ruh sağlığı yerinde olmadığı halde huzurevi ve yaşlı bakım hizmetlerinin sunumunda diğer hizmet alan yaşlılara karşı herhangi bir olumsuz durum oluşturmadığı sağlık kuruluşlarının psikiyatri kliniklerinden alınacak huzurevi veya yaşlı bakım merkezinde kalmasında bir sakınca olmadığına dair tabip raporu ile tespit edilen ve bulaşıcı veya sürekli tıbbi bakım gerektiren bir hastalığı bulunmayan, bulaşıcı hastalığı var ise sağlık kuruluşlarının ilgili bölümlerinden alınacak toplu yaşam yerlerinde bakılmasında bir sakınca olmadığına dair tabip raporu ile tespit edilen yaşlılığa bağlı demans, alzheimer gibi, ağır felçli, yatağa bağımlı veya özel bakımı gerektiren diğer hallerde, başkasının desteğine ihtiyaç duyan yaşlıyı”, sağlıklı yaşlı ise “akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, kendi öz bakımını bağımsız şekilde yapabilen, bulaşıcı hastalığı, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı olmayan yaşlıyı” ifade etmektedir.

Ülkemizde 65 yaş üzeri nüfus, “2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir”. Güncel Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] verileri, “yaşlı nüfusun 2020 yılında %44,2'sini erkek nüfusun, %55,8'ini kadın nüfusun” oluşturduğunu göstermektedir (TÜİK, 2021). Yaş grubuna göre yaşlı nüfus oranlarında da (Şekil 4.1), 2015 yılı istatistikleri sonucunda yaşlı nüfusun %61,3’ünün genç yaşlı, %30,7’sinin yaşlı ve %8'inin çok yaşlı grupta olduğu görülmüştür. Geçtiğimiz yıl ise %63,8’lik kısmın genç yaşlı, %27,9'luk kısmın yaşlı ve %8,4'ünün çok yaşlı bireylerden oluştuğu tespit edilmiş olup, bu istatistiklere bakıldığında, 2014 yılından itibaren 65-74 yaş grubu bireyler ile 85 yaş üzeri bireylerde nüfus artışı gözlemlenmektedir (TÜİK, 2021).

Şekil 4.1 "Yaş grubuna göre yaşlı nüfus oranı, 2015, 2020" (TÜİK, 2021)

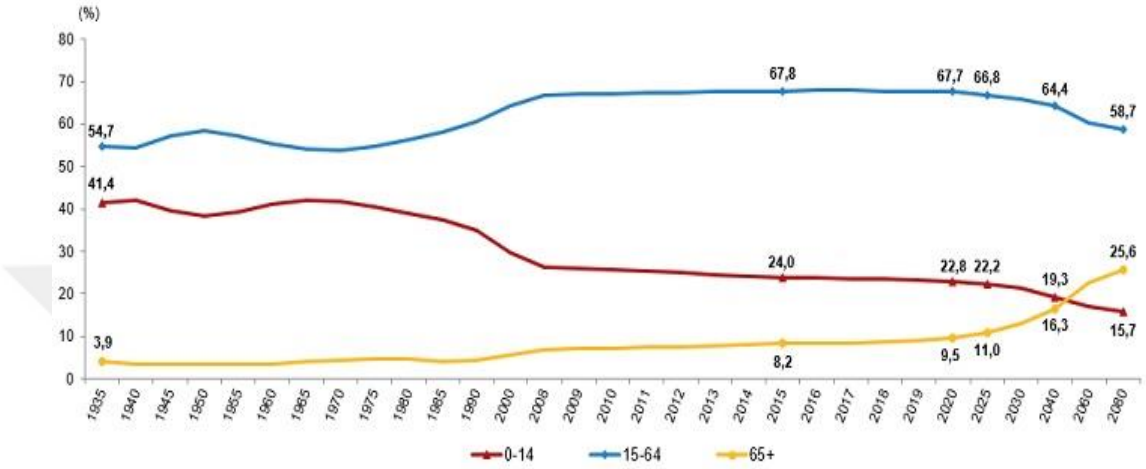
Nüfus tahminlerine göre 2020 yılı için Dünya nüfusunun 7 milyar 693 milyon 348 bin 454 kişi, yaşlı nüfusun ise 729 milyon 887 bin 660 kişi olduğu açıklanmıştır. Son verilere göre 167 ülkenin, yaşlı nüfus oranlarının en yüksekten en düşüğe doğru sıralandığı tabloda, Türkiye 66. sıradadır (TÜİK, 2021).

Şekil 4.2 "Nüfus piramidi, 1935, 1975, 2020" (TÜİK, 2021)

Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre hala yüksek oranda genç bir kitleye sahiptir ancak yaşlı nüfus oranı yadsınamayacak bir düzeydedir. Şekil 4.2'de görüldüğü gibi, ülkede çocukların ve gençlerin toplam nüfustaki oranı azalırken yaşlılarınki artış göstermiştir (TÜİK, 2021). Nüfus gösterimlerine göre (Şekil 4.3), yaşlı nüfus (65 yaş ve üstü) oranının 4 yıl sonra (2025'te) %11 ve 2080 yılına kadar %25,6'ya

ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2021). Yine Şekil 4.3'te de okunduğu üzere, yaşlı nüfus için özellikle 2025 sonrasında devamlı artış oranıyla bir ilerleme beklenmektedir.

Şekil 4.3 "Yaş grubuna göre nüfus oranı, 1935-2080" (TÜİK, 2021)

4.2 Yaşlılık Dönemi

Yaşlılık dönemi, çocukluk, gençlik, yetişkinlik gibi dönemlerin sonuncusudur. Biyolojik, sosyolojik, psikolojik ve fiziksel boyutlarıyla değerlendirilir. Yaşlılık döneminde bedensel güçler zayıflamaya başlar ve zihinsel yetiler azalır. Bu dönemde bireyin reflekslerinin yavaş yavaş azalmasıyla her türlü kaza riski artmakta, bağışıklığının düşmesiyle kişi hastalıklara daha kolay yakalanabilmektedir. Ayrıca iş hayatından uzaklaşmaya başlayan yaşlı birey, yaşamda daha az aktif rol oynadığını hissetmektedir. Bu nedenle bireyin birçok yönden etkilenmekte olduğu yaşlılık dönemi, sadece bedensel sağlık açısından değerlendirilmemelidir (Terakye ve Güner, 1997, s. 96).

Yaşlılık döneminde bireylerde, biyolojik (anatomik, fizyolojik) ve psikolojik gerilemeler nedeniyle günlük aktivitelerin yerine getirilmesi zorlaşır. Hareketlilik,

eklem-motor, duyusal-zihinsel yetersizlikler olarak ele alınan değişimler şu şekilde özetlenmiştir (Zorlu, 2017, s. 42):

Hareketlilikte meydana gelen değişimler olarak:

- Kas kütlesi ve kuvveti azalır.
- Esneklik kaybı yaşanır.
- Fiziksel aktivite azalır.
- Yürümede zorluk yaşanır.
- Baston gibi yardımcı araç kullanımı başlar.

Eklem ve motor becerilerinde azalma görülür. Bunları örnekleyecek olursak;

- Eklemlerde ağrı meydana gelir.
- Eller titremeye başlar.
- Dirsekler, eller, parmaklar rahatlıkla hareket ettirilemez.
- Araç-gereç kullanımında kuvvet gerektiren basit hareketlerin yapılması bile güçleşir.

Duyusal ve zihinsel yetersizliklere gelindiğinde ise;

- Görme yeteneği azalır.
- Yazı ve rakamları okuma, renkleri, şekilleri ayırt etme güçleşir.
- Görüş alanı azalır, daha fazla ışığa gereksinim duyulur.
- Sesli uyarılar güç fark edilir.
- Duyu kaybı sebebiyle iştah azalır.
- Nöron kayıpları oluşur.
- Hareketler yavaşlar.
- Reaksiyon zamanı uzar.
- Kavrama yeteneğinde zayıflama, koordinasyon ve zekâ işlekliğinde, problem çözme yeteneğinde azalma görülür.

Yaşlanmayla beraber beyin yapısında da önemli değişiklikler meydana gelir. Beynin hacmi küçülerek, ağırlığı azalır. Nöronlar kendilerini yenileyemez hale gelir. Nöron büyüklüklerinin ve sayılarının yanı sıra, 50 yaşından sonra bireylerde nöral süreçlerin yavaşladığı da gözlemlenmektedir (Akan, 2017, s. 11).

Sosyal boyutuyla yaşlılığa baktığımızda, yaşlı bireyler sosyal rollere ve alışkanlıklarına göre sınıflandırılır. Sosyal ortamda büyükanne, büyükbaba, emekli gibi sıfatlar öne çıkar. Duygusal yaşlılıkta ise kişinin kendini hangi yaşta hissettiği önemlidir. Bu dönemde kişi, yaşlılık durumuna alışmakta zorlanabilir. Emekli olduğunda ya da artık çalışmayı bıraktığında kendini kötü hissetme, hayattan bağını koparma durumu yaşlılığın psikolojik açıdan olumsuz yansıyan boyutu olarak gözlemlenmektedir. Yaşamın son evresine girilen bu dönemde, ölüm korkusuyla birlikte psikolojik ve ruhsal çöküntüler görülebilir.

Yılmaz (2010), anket çalışmaları ve araştırmaları sonucunda, sosyal çevreden kopmak istemeyen yaşlıların, aktivitelere imkân veren, teknolojiye erişim sağlayan, sosyalliği ve yaratıcılığı destekleyen, yeşille bütünleşmiş alanlarda yaşamını devam ettirmeyi istediklerini gözlemlemiştir (s. 70). Tuncer (2011) de, yaşlılar için sosyal aktivitelerden ve sosyal yaşamdan uzaklaşmadan, hayattan kopmadan yaşayabilecekleri dolayısıyla şehir merkezinin çok dışında olmayan, sağlık konusunda sorun yaşanmayacak ve aynı zamanda doğayla iç içe olan mekanlar tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır (s. 112). Bu çalışmalardan da anlaşılabileceği üzere, yaşlılar kendilerini daha iyi hissetmelerine ve sosyalleşmelerine ortam sağlayacak yeşil alanlara ihtiyaç duymakta, güvende ve sağlıklı hissedecekleri çevrelerde bulunmak istemektedir. Aynı zamanda yaşlı bireyler, teknolojiden de kopmadan, doğanın iyileştirici gücü ile teknolojinin sağladığı kolaylığı ve konforu bir arada isteyerek her anlamda zorlaşan hayatlarını kolaylaştırabilmeyi beklemektedir. Dolayısıyla yaşlanma ile birlikte süregelen ihtiyaçlar değişmekte ve mekansal konfor açısından kullanım kolaylığı gereksinimi bu dönemde ön plana çıkmaktadır.

4.3 Evrensel Tasarım Kapsamında Yaşlı Mekanları

Mekan; kullanıcının fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara uygun etkinlikleri desteklediği ölçüde yaşam konforu sağlar. Mekanın ölçeği ne olursa olsun, oluşturduğu yaşam alanının kullanıcılar için fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel bağlamda algılanabilir (okunabilir) ve yaşanabilir olması tasarımların temel amacıdır. Mekanların kullanılabilirliği, kullanım amacı ve sıklığı gibi faktörler, kullanıcıların (çocuk, genç, yetişkin, yaşlı) ihtiyaçlarına bağlı olarak değişkenlik gösterir (Düzenli ve Alpak, 2017, s. 3). Yaşlı kullanıcı dikkate alındığında, yeni yaşam koşullarına uyum sürecinde çevrenin ve mekanın her boyutta yaşlı kullanıcıyı desteklemesi önemlidir. Yaşlı ihtiyaçlarına uygun tasarlanan mekanlar; yaşlılığın psikolojik boyutuyla birlikte ele alındığında fiziksel anlamda yaşlı sağlığını korumaya ve güvenliğini sağlamaya yardımcı olurken sağlıklı bir sosyal çevrenin oluşmasına da katkı sağlar.

Psikolojik ve sosyal boyutta bakıldığında yaşlılıkta bireyin yaş aldıkça ve iş hayatından uzaklaştıkça kendini yalnız ve durgun hissetmesi normaldir. Yaşlı bireyin, hayata ve yaşadığı çevreye yeniden uyum sağlayabilmesi ve zamanını geçirebileceği aktivitelere karar verebilmesi için önce güven içinde hareket edebileceği ve bağımsız yaşayabileceği bir çevreye gereksinimi vardır. Eğer yaşanılan çevre baştan evrensel tasarım yaklaşımıyla ele alınmadıysa yaşlanmaya başlayan birey gerek fiziksel gerekse de biyolojik değişimler sebebiyle, yaşadığı mekanı rahatça kullanmakta zorlanır. Hareket kabiliyeti dolayısıyla değişen banyo, tuvalet, giyinme, yemek hazırlama veya temizlik yapma ya da alışveriş koşulları yeni mekansal düzenlemeleri gerektirir. En başta temel bir gereksinim olan barınma ihtiyacına cevap veren konut mekanı, bu değişimlere adapte edilmelidir.

Yaşlı nüfus artışıyla birlikte yerinde yaşlanma isteği diğer bir ifadeyle kendi yaşadığı çevrede hayatını sürdürebilme talebi her geçen gün artmaktadır. Birey, sadece yaşlandığı için ve yaşadığı ev artık ihtiyaçlarına yanıt veremediği için evinden uzaklaşmak zorunda kalmamalıdır. Kendisine ve gereksinimlerine uygun biçimde tasarlanmış olan evinde

yaşlanmak istiyorsa; bu durumu sağlamak tasarımcının görevi, kendi evinde yaşlanmak da yaşlı bireyin hakkıdır. Dolayısıyla evi ve yakın çevresi günlük yaşam gereksinimlerini karşılamasına uygun olmalı, kentin bütününde kamusal hizmetlere erişim sağlanmalıdır. WHO, yaşlı dostlu kentler yaratılabilmesi için rehber olabilecek nitelikte bir kılavuz hazırlamıştır (WHO, 2007). Kentler için yol gösterici ve ölçücü olması adına dış mekanlar, binalar, ulaşım, barınma, sosyal katılım, saygı, medeni katılım, çalışma hayatı, bilgi ve iletişim ile toplum için destek ve sağlık hizmetleri gibi kriterler belirlemiştir (Akyıldız, 2016).

Yaşlı birey, ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayacak hale geldiğinde ya da çeşitli nedenlerle kendi evinde kalmayı tercih etmediğinde Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri uygun mekansal koşullarıyla hizmet vermektedir. Ülkemizde genellikle bakımını sağlayacak kimsesi olmayan ya da tek başına olmak yerine yaşıtlarıyla bir arada sosyal bir ortamda olmayı tercih eden yaşlılar huzurevi ya da bakımevi gibi mekanlara yönelmektedir.

Avrupa ve Amerika'da yaşlı bireylere sunulan hizmetler Türkiye'ye göre farklıdır.

> *Avrupa'da yaşlılık kurumları, yaşlanma olgusunun daha erken kavranmasıyla çeşitlenmektedir. Fiziksel, sosyal, sağlık gereksinimleri bakımından farklılaşan yaşlı bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek, mevcut yaşam kalitesini sürdürebilmesini sağlayacak farklı özellikleri olan, konut ile geriatri hastanesi arasında değişen bir dizi barınma ve bakım olanakları sağlanmaktadır (Canpolat Çam, 2012, s. 23).*

Türkiye'de ise barınma tipolojileri henüz çeşitlenmemiştir. Genellikle ülkemizde kullanılan tipoloji, huzurevi modelidir (Alkan, 2008; Canpolat Çam, 2012, s. 27). Türkiye'de huzurevleri; şefkat evleri, yaşlı bakım evleri gibi birçok isimle anılsa da aynı mekansal tipolojiye bağlı kalarak barınma, beslenme ve sağlık hizmetleri veren kurumları ifade etmektedir.

4.4 Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001)'ne göre “huzurevi; 60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri profesyonel hizmet veren, huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşunu” ifade etmektedir (s. 1). Aynı yönetmelikte yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi ise şu şekilde tanımlanmıştır; “yaşlı kişilerin yaşamlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmeleri amacıyla, kendi kendilerini idare edebilecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavisi mümkün olmayanların ise sürekli olarak özel bakım altına alındığı yatılı sosyal hizmet kuruluşu” (s. 1). Bu tanımlarda da görüldüğü üzere, yaşlı bireyin yaşadığı mekan; güvenli, fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan bireyin ihtiyaçlarının karşılanabildiği, huzurunun sağlanabildiği bir ortam olmalıdır. Literatürdeki anket çalışmaları da temel ihtiyaçların bu yönde olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2010, s. 68; Tuncer, 2011, s. 32).

Yaşlılara yönelik yapılar öncelikle kent içindeki konumuyla yaşlıların hayat ve gündelik yaşam ile bağlantısında bir köprü görevi görmektedir. Şehir merkezine yakın konumlanan huzurevleri, zamanının çoğunu iç mekanda geçirmekte olan ve bazen iç mekanda huzurlu olmayan yaşlılar için nefes alma imkânı sağlarken kendilerini yaşantıdan uzaklaştırılmış hissetmelerini engellemek açısından da etkilidir. Şehir merkezinde konumlanamayan huzurevleri için ise ulaşım imkanlarının iyi olması ve istedikleri yerlere kolayca erişebilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle sosyal alanlar ile sağlık kuruluşlarına kolay ulaşım, fiziksel ve ruhsal sağlık açısından önemlidir (Midilli Sarı ve Sağsöz, 2011). Aynı zamanda yaşlılar kurum çevresinde, pencereden dışarıya baktıklarında okul bahçeleri, parklar, yaya yolları gibi seyredebilecekleri, doğal afet bölgelerinden uzak uygun mekanlar ararlar. Bunun sebebi de etraflarında hareketli bir ortam istemeleri, durağanlıktan uzak olmak istemeleridir (Alkan, 2008; Çakmak, 2014).

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliğine göre; binanın konumunun güvenlik açısından değerlendirilmesi ve giriş-çıkışlarının kontrollü ve diğer binalardan bağımsız olması gerekmektedir. Aynı zamanda binadan diğer alanlara geçişin yaşlı birey için güvenli hale getirilmesi önemlidir. Buna göre yanıcı ve patlayıcı malzemelerin satıldığı ya da üretildiği binaların bitişiğinde, huzurevi açılmasına izin verilmemektedir (Özel Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği; Madde 21). Bina girişleri zeminden yüksekte ise girişlerin rahat geçiş sağlayacak, düşük eğimli rampalarla çözülmesi gerekir. Böylece tüm bireylerin binaya eşit şekilde erişimi sağlanır.

Huzurevleri yaşlıların, yaşlı yakınlarının, sağlık ve idari personeli ile huzurevi çalışanlarının kullanım gereksinimlerini karşılamaya yönelik mekanlardan oluşmaktadır. Buna göre barınmaya yönelik mekanların yanı sıra sağlık hizmetlerinin verildiği ve idari işlevlerin gerçekleştiği kamusal, yarı kamusal ve özel mekanların organizasyonu ile kurgulanır. Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği'ne (2008) bakıldığında, **temel gereksinimlerine yönelik** yaşam alanları yaratılması zorunludur. Bunlar; yemek salonları, mutfaklar, çamaşırhane, yatak odaları, banyo ve duşlar, tuvalet ve banyolardır. Yaşlı bireyler için dinlenme mekanları ayrıca önemlidir. Çünkü fizyolojik boyutuyla düşündüğümüzde, yaşlılar çabuk yorulabilmekte, hareket kısıtlılıkları çekebilmektedir. Bu sebeple sık sık duraklayabilecekleri, durup dinlenebilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Dinlenme mekanları düşünülürken, en başta bu alanları kolay erişebilecekleri hale getirmek gerekmektedir. Yaşlı bireylerin kurumda daha iyi vakit geçirmelerini sağlayacak etkinlik, oyun ve spor alanları ve dinlenme alanları gibi **sosyalleşmeye yönelik** mekanlar ve daha özel bir alan olarak ibadethane de gereklidir. Bireylerin sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri adına **tedaviye yönelik** muayene odaları bulunmalıdır. Bu odalarda gerekli tüm ilaçlar ve acil yardım ekipmanları hazır olmalıdır. Bu hizmetleri sürdüren doktor, hemşire, psikolog gibi çalışanlara özel odalar düzenlenmelidir. Aynı zamanda kurumda **idareyi sağlamaya yönelik** idari hizmet mekanları bulunmalıdır. Burada önemli olan sağlık çalışanının, bakım personelinin, yaşlı kullanıcının ve olası ziyaretçilerin kolay

algılayacağı bir mekansal düzenlemede güvenli erişimin ve mekansal kullanımın tüm kullanıcılar için sağlanmasıdır. Sirkülasyon alanlarının doğru tasarımı, yaşlı bireylerin -özellikle de yürüyemeyen ya da tekerlekli sandalye kullanmak durumunda olan yaşlı bireylerin- kaliteli yaşam sürebilmeleri için büyük önem taşır. Bu alanlar ilgili mevzuata uygun tasarlanarak, yaşlı bireyin bir mekandan başka bir mekana zorlanmadan geçişi sağlanmalıdır. Güvenli ve erişilebilir çevre insanlar arası etkileşimi teşvik edecek ve aynı zamanda mekanla kurulan bağı da güçlendirecektir.

Huzurevleri, mekansal nitelik açısından, orada yaşayan sakinlerin kendilerini kapalı bir mekana hapsedilmiş gibi hissetmemesi adına, yeşil alanlarla çevrelenmiş, sosyal katılıma uygun alanları barındıran, aynı zamanda özel alanlarda "evindeymiş hissi" yaşatabilen bir ortam sağlamalıdır (Canpolat Çam, 2012). Bu kısım yönetmelikte de "kuruluşun bölüm ve birimleri ev ve aile ortamı anlayışı içerisinde düzenlenir" ve "huzurevlerinde yaşlıların çıkıp dolaşabileceği, oturup hava alabileceği, boş vakitlerini geçirebileceği her yaşlıya en az üç metrekare alan düşecek bir bahçe bulunur" ibareleriyle desteklenmiştir (Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği; Madde 23 ve 37). Bahçeler ve avlular, huzurevinde yaşayanlar için hem nefes alma mekanlarıyken hem de sosyalleşmelerini ve etkileşimlerini artıran mekanlardır (Özkan, 1997). Bahçe ve kurum binası arasında en fazla 60 metre mesafe olması gerekir. Rekreasyon alanlarında kar ve buzun birikmemesi adına bu alanların güneş alması gerekmektedir. Yaz mevsiminde de gölge olması tercih edilir. Uygun bir peyzaj tasarımı ve doğru mobilya kullanımı yaşlıların açık havadaki aktivitelere katılımını artıracaktır (Canpolat Çam, 2012).

Kurum binaları, erişilebilirlik hususunda bireylerin yapıyı daha kolay kullanabilmesi adına, mümkünse az katlı olarak inşa edilmelidir. Bir yapıda hol ve koridorlar yatay, merdiven, asansör ve rampalar düşey sirkülasyonlardır. Düşey sirkülasyon alanları düşünüldüğünde, özellikle engelli ve yaşlı bireylerin bir kattan bir kata geçişi zordur. Bu yüzden binaların az katlı olması, tehlikeyi en aza indirmek ve erişilebilirliği sağlamak için önemlidir. Yatay sirkülasyonda bir mekandan diğer mekana geçişte kullanılan

koridorlar yaşlı bireyler için uzun ve yorucu olmamalıdır. Dar-uzun bir koridor geçişinde uzun kenarda uzaklaştırıcı yani soğuk, dar kenarda ise yakınlaştırıcı yani sıcak renklerin kullanımıyla daha kısa ve daha geniş koridor algısı yaratılması düşünülmelidir (Güller, 2007). Erişilebilirlikte güvenliği desteklemede algıyı kolaylaştırmak adına yatay yüzeylerle düşey yüzeyleri kontrast olacak şekilde belirginleştirmek gerekir. Bunun yanı sıra koridorlarda yaşlılar için geçişe engel olacak, düşme ya da çarpma riski oluşturabilecek herhangi bir nesneden kaçınılmalıdır. Diğer sirkülasyon alanı olarak merdivenler, yeterli ışık almalı, her bir basamağın rıhtı ve basamak genişlikleri eşit olmalıdır. Rahat geçişler adına eşik kullanımından kaçınılmalıdır. Tüm bireylerin zorlanmadan her kata erişebilmesi için mutlaka asansör gereklidir.

Zorlu (2017), erişim ve mekan kullanımının mekan organizasyonuna, mekanlar arası ilişkilerin doğru kurulmuş olmasına, mekan donatılarının örgütlenme biçimlerine, mekan konfor koşullarına, malzeme seçimlerine, tüm alanların ve mimari elemanların boyutlandırmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Sosyalleşmeye ve temel gereksinimlere yönelik mekanların giriş holüne yakın konumlanması, sık kullanılan mekanlara erişilebilirlik açısından büyük önem taşır. Mekanda bulunması gereken mobilya ve donatıların yaşlıların antropometrik boyutlarına uygun, kullanımı kolay ve işlevsel olması mekan organizasyonunda dikkat edilmesi gereken hususlardandır (Zorlu, 2017).

Yatak odaları, mahremiyet alanı olmasının yanı sıra, tek başına kalan yaşlı bireylerin yalnızlık mekanları olarak da düşünülebilir. Geronteknolojinin çok gelişmediği huzurevlerinde, yaşlı tek başınayken yaşayabileceği herhangi bir zorluğa karşı, yanında bir oda arkadaşının daha olması iyi olabilir. Çoğu huzurevinde odalarda tek kişi, 2 kişi ya da evli çift ve 3-4 kişi kalınabilmektedir. Bu durum düşünüldüğünde, birden fazla kişinin konakladığı odalarda her birey için kullanım kolaylığı, güvenlik ve konfor aynı derecede gereklidir. Yatak odası ile banyo ve tuvalet arası çok mesafe olmamalı, oda içi ve bu mekanlara geçişte dolaşımı engelleyecek nesnelerden kaçınılmalıdır (Zorlu, 2015). Yatak yükseklikleri tekerlekli sandalye kullanıcıları da düşünülerek ayarlanmalıdır. Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği

(2001)'ne göre “ev ortamına uygun olarak döşenen yaşlı odalarında kalacak yaşlı sayısı kadar karyola, yatak, etajer, gardırop, sandalye ve koltuk bulundurulur. Her odada bir masa olması esastır. Odalardaki mobilyaların ahşap malzeme olması tercih edilir.” Ayrıca sadece yatak odası mobilyalarının değil kurumdaki tüm mobilyaların köşeleri yuvarlatılmalıdır (Zorlu, 2017). Odalarda her boya ve kısıtlılık durumuna uygun alçaklıkta dolaplar, tutunma barları, tezgahlar bulunmalıdır (Çakmak, 2014). Yaşlı kullanımına ayrılmış tüm dolaplar rahatlıkla görülebilir ve erişilebilir olmalıdır. Daha önce de değinildiği gibi, mahremiyet alanı olsa da yatak odasından yaşlı bireyin dış çevreyle etkileşiminin olabilmesi adına görüş alanının açık olması beklenmektedir. Pencereler, her bireyin net görüş alanını kolaylıkla sağlayabilecek yükseklikte olmalıdır. Araştırmalar, yaşlı bireylerin yatak odalarından dış mekanla rahat bağlantı kurabilecekleri balkonlu odaları daha çok tercih ettiğini göstermektedir (Canpolat Çam, 2012). Bu nedenle çalışmada iç mekan ve dış mekan arasındaki süreklilik ve erişim hem zemin katta hem de üst katlarda sorgulanmıştır.

Birden fazla katlı kurumlarda her katta dinlenme salonu bulunmalıdır. Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001)’nde de bu konuyla ilgili “çok katlı kuruluşlarda kat yemek salonları düzenlenebilir” ibaresi bulunmaktadır. Dinlenme alanlarının yemek salonlarına yakın olması, yaşlı bireylerin hem yemek yerken hem de yemek sonrası dinlenirken sosyalleşmelerine katkıda bulunacaktır. İmkanlar dahilinde dinlenme alanlarının yanında hobi ve etkinlik alanları, kafeteryalar, oyun alanları da bulunmalıdır. Yaşlıların sadece günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak yerine, tüm bireyler gibi eğlenmeye, güzel vakit geçirmeye ihtiyacı vardır. Trotter ve arkadaşları dinlenme salonları, etkinlik ve oyun alanları gibi kamusal ve ortak alanların dışarıya dönük erişimini önemsemiştir (Trotter, Phillips, Watson, 1998).

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001) madde 40’ta yaşlı mutfaklarından bahsedilir. Bu maddede “katlarda yaşlıların istedikleri zaman çay, kahve, yemek pişirebilecekleri, bulaşık yıkayabilecekleri ufak bir mutfak bulunur. Bu mutfaklarda ocak, eviye, buzdolabı, raf ve dolaplar ile masa ve

sandalyeler bulunur…" denilmektedir. İstedikleri zaman yaşlı bireylerin kolayca bu alanlara ulaşabilmesi önemlidir. Elbette bu alanlara tekerlekli sandalye, baston vb. araçlarla geçişin rahat olabilmesi için gerekli alan bırakılması, tezgah altlarının boş olması ve eğer kapı varsa genişliğinin en az 80 cm olması ve eşik bulunmaması gerekmektedir (Savut, 2007).

Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001)'nde kat banyoları için; "yaşlıların ortak kullanımına açık kat banyolarının giriş kısmında plastik malzeme ile kaplanmış kanepe ile askı ve dolaplar bulunur. Duvarlara, yatay ve düşey raylar sabitlenir" ve oda tuvalet-banyoları için "sifonların yaşlıların kolay kullanabileceği teknikte olması tercih edilir. Duvarlara yatay ve düşey ray sabitlenir. Lavaboların yaşlı ergonomisine uygun yükseklikte olması sağlanır. Ayna, etajer, sabunluk ve havluluk sabitlenir" ibareleri bulunmaktadır. Aynı zamanda ıslak hacimlerde kayıp düşmelere sebep olabilecek kaygan zemin malzemelerinden kaçınılmalıdır. Tırabzanlar ve tutunma barları unutulmamalıdır. Kurumda yeterli sayıda tuvalet ve banyo bulunmalıdır. Mümkünse banyolarda küvet yerine duşakabin veya duş alanı kullanılmalı, küvet olacaksa musluklar yan duvarda bulunmalı ve küvet dışından da kolay ayarlanabilir ve erişilebilir olmalıdır (Zorlu, 2017).

Kat banyoları, dinlenme alanları, yemek salonları gibi ortak alanlar için herkesin kolay algılayabileceği tabela, yönlendirme ve işaretler kullanılmalıdır. Yine tüm alanlar için yeterli ışıklandırma sağlanmalı, sensörlü aydınlatma tercih edilmelidir (Çakmak, 2014). Aydınlatma görme yetisi az olan bireyler açısından güvenliği sağlamak adına da büyük önem taşır. Aynı zamanda her mekana uygun renk seçimi yapılmalıdır. Göz yoracak, psikolojiyi olumsuz etkileyecek renklerden kaçınılmalıdır.

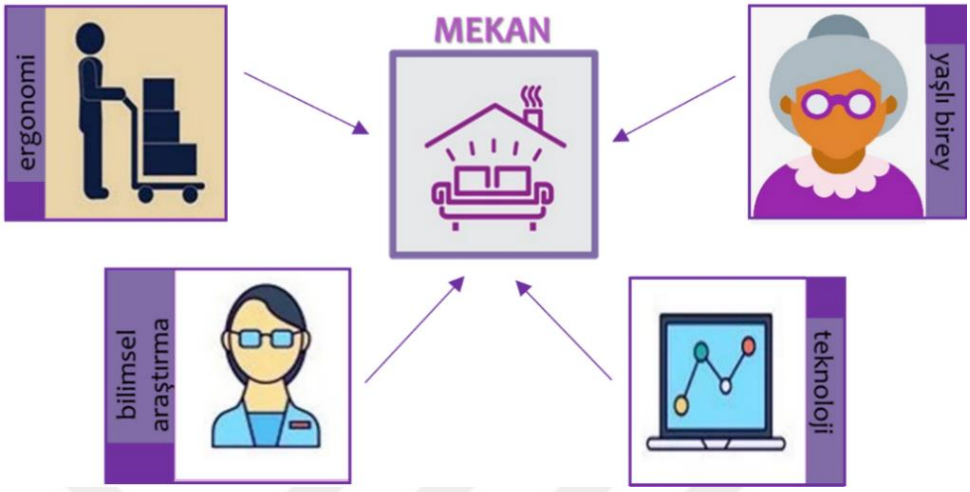
4.5 Yaşlı Mekanlarında Destek Teknolojileri

4.5.1 Geronteknoloji Kavramı

"Yaşlanma Bilimi" veya "Yaşlılık Bilimi" olarak tanımlanan Gerontoloji, "geros" ve "logos" kelimelerinden evrilmiştir. Geros, ihtiyarlığı ifade ederken logos da ilim demektir. Yaşlılık bütün yaşam deneyimini ilgilendirerek, tüm yaşam döngüsünü kapsamaktadır. Bu bağlamda yaşlılık üzerine, farklı disiplinler uzmanlaşmıştır; bunlardan biri de ***gerontekнolojidir*.**

"Geronteknoloji kavramı; gerontoloji ve teknoloji bilimlerinin birleşmesinden oluşan ve yaşlı insanlara yönelik yeni ürün ve servislerin dizayn edilmesi için ortaya atılan bir kavramdır." (Ateşoğlu ve Hazer, 2017, s. 473). "Yaşlanmayı araştıran gerontoloji ile teknolojik ürünler ve hizmetlerin geliştirilmesini ve uygulanmasını hedefleyen teknolojinin ortak çalışma alanında bir disiplindir" (Tezel, 2015, s. 286). Ana amaçlarından biri, yaşlı insanların bağımsız yaşayabilmesi ve sosyal katılımının desteklenmesi için sağlıklı, konforlu ve güvenli bir çevre tasarımının teknolojinin avantajlarından yararlanarak gerçekleştirilmesidir (Charness ve diğer., 2001, s. 56). Yaşlı ve yaşlanmakta olan bireyler için ürün, çevre ve hizmetlerin tasarımı ile ilgilenmekte, bağımsızlık ve alternatifler arasından seçme hakkı sağlamaktadır.

Geronteknolojinin değişkenleri; yaşlı birey, ergonomi, bilimsel araştırma ve teknolojidir (Şekil 4.4). Bu değişkenler dikkate alınarak, yaşlıların yaşam çevreleri, kullanıcının yeterlilik durumlarına uygun biçimde tasarlanabilir (Kalınkara, 2010).

Şekil 4.4 Geronteknolojide mekanı oluşturan elementler şeması

Geronteknoloji kapsamında yapılan mekansal araştırmalar yaşlıların hayatlarını kolaylaştıracak ve ekstra bakım desteği almadan daha uzun süre kendi evinde yaşamasını destekleyecek gelişimlere odaklanır. Bakıma muhtaç bireyler, akıllı yaşam alanı tasarımlarıyla yaşamlarına destek bulabilmektedir. Teknoloji sayesinde teşhis, bakım, koruma, güvenlik ve danışmanlık hizmetleri uzaktan sağlanabilmektedir (Ateşoğlu ve Hazer, 2017, s. 484).

4.5.2 Geronteknoloji ve Erişilebilirlikte Kullanımı

Geronteknolojinin; "önleme ve ilişkilendirme, geliştirme ve tatmin, destek ve yardım, bakım desteği ve organizasyon, araştırma" olmak üzere 5 temel hedefinden bahsedilmektedir. Başlıca görevleri; sağlık alışkanlıklarını öğretme ve takip, müdahale, hareket ve motor faaliyetlerine yönelik destek, fizyolojik değişimleri izleme ve farklı hobilere yönlendirmedir. Dolayısıyla "düşmeyi önleme, güç kazanma, sanal gerçeklik, gelişmiş iletişim, mobilite desteği, yardımcı teknoloji, ergonomik olarak tasarlanmış ekipman, tıbbi görüntüleme" gibi yaşlıya destek ve yardımcı uygulamaları kapsamaktadır (Kalınkara ve diğer., 2016, s. 6).

Yaşlı yaşam alanlarında, güvenlik en önemli noktalardan biridir. Yaşlı bireylerin hem genel anlamda güvende olmalarını hem de yaşayabilecekleri her türlü kazaya karşı acil müdahale alabileceklerini bilerek kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak gerekmektedir. Teknoloji ve tasarımın birlikte çalıştığı akıllı ev sistemleri ile huzurevlerinde ve konutlarda teknolojik araç-gereç donanımı sağlanmakta ve tüm donanım elektronik bir sistemle izlenip kontrol edilebilmektedir. Öncelikle yapıya ve yapı içinde tüm mekanlara güvenli erişim sağlanabilmelidir. Engelli olan ve güçlükle hareket eden yaşlı bireyler için geliştirilen mekanik platformlar, günümüzde yönetmeliklerle de zorunlu hale getirilmiştir. Merdiven kullanımını kolay hale getiren bu mekanizma hem dış mekanda hem de iç mekanda kullanılabilmektedir (Şekil 4.5.a ve Şekil 4.5.c).

Akıllı kapı sistemi, bireyler odalarında kilitli bile olsa orada yaşayanların ya da yakınlarının odaya anahtar olmaksızın girebilmeleri için özel bir cihazdan oluşur. Odalarında bulunan bireyler, mikrofon, hoparlör gibi araçlarla, ziyaretçilerle sesli ve görüntülü iletişime geçebilmektedir (Şekil 4.5.b). Bu şekilde, acil durumlar için akıllı takip sistemi kullanılabilir (Terkeş ve Bektaş, 2016, s. 155).

Yaşlılıkta sağlık problemlerindeki artış, kaza ve düşme oranlarını da arttırır. Courtney ve arkadaşlarının (2008) yaptığı çalışmada, çevre zeminlerdeki tüm titreşimleri algılayan vibrasyon algılayıcıları ile bireyin düşmesi esnasında ortaya çıkan titreşimin ayırt edilebileceği ortaya konulmuştur. Buna göre; 15 dakika boyunca kişi hareketsiz kaldığında oda telefonu aranarak, cevap alınamazsa mobil yardım ekibine alarm çağrısı yapılmaktadır (Şekil 4.5.f) (Courtney ve diğer., 2008'den aktaran; Ekici ve Gümüş, 2016, s. 28).

Mekan kullanımı açısından da; perdelerin, ışıkların, ısıtma ya da soğutma sisteminin otomatik olarak açılıp kapatılabiliyor olması, aslında yalnız yaşlılar için değil herkes için kullanımı kolaylaştırıcı imkânlar sunmaktadır (Tezel, 2015, s. 287). Örneğin; harekete duyarlı ışık mekanizması, hareketi algılayan sensörler sayesinde, odada ya da koridorda

ışıkların kendiliğinden açılmasını ve sonrasında kendi kendine kapanmasını sağlar. Böylece, ışık açık kalsa bile kendiliğinden kapandığından hem enerji hem de elektrik tasarrufu sağlanmış olur. Aynı zamanda, geceye ve harekete duyarlı ışıklar da geç saatlerde uyanma durumunda veya banyoya girildiğinde otomatik olarak istenilen seviyede ayarlanarak kullanılabilir ve gözlerin fazla ışıktan rahatsız olması engellenebilir (Şekil 4.5.d). Bu sisteme, akıllı telefon ya da tablet ile uzaktan kontrol de sağlanabilmektedir (Pulli ve diğer., 2012; Terkeş ve Bektaş, 2016, s. 155). Bunların yanı sıra, yaşam alanlarında en sık kullanılan mekanlardan biri olan mutfak mekanı da ergonomik olarak tasarlanmalıdır. Herkese uyumlu, kullanımda esneklik sağlayan hareketli raflar, erişimi kolaylaştırır ve temel ihtiyaçların yardım gerektirmeden karşılanabilmesine yardımcı olur (Şekil 4.5.e).

	
a) Engelli Erişiminde Asansör Çözümleri Hangileridir?, 2018.	b) At CES 2020, Lockly En Yeni Ürünü, Lockly Vision Başlattığını Açıkladı, 2020.
	
c) Engelli Asansörü, 2019.	d) İrem Zeyrek Çepehan Arşivi, 2020.
	
e) "Top 5 Things To Consider When Designing Kitchens For The Disabled", (Stehr, 2018).	f) Man Down Sistemleri, 2020.

Şekil 4.5 Yaşlı bireyin yaşamını kolaylaştıran akıllı sistemler

Yukarıda değinilen sistemlerin nerede, nasıl konumlanıp kullanılabileceği mekan altyapısı tasarlanırken mimar tarafından detaylandırılan ve tasarıma entegre edilen

uygulamalar olarak proje süreçlerine dahil edilmelidir. Yaşlı bireylerin güvenli hareketi; banyo, giyinme gibi kişisel gereksinimleri; yemek yapma, ev temizliği… gibi rutin ev işleri; sosyalleşmeleri; fizyolojik ve psikolojik boyutlar düşünülerek (hafıza, dikkat, duygu durumu, bedensel zayıflıklar, uyku koşulları vb.) yaşam çevreleri, mekansal organizasyondan, cephedeki güneş kırıcılara, malzeme-renk-doku seçiminden akıllı sistemlere kadar bir bütün halinde ele alınarak yaşanılan çevreler iyileştirilmelidir. Alarm sistemleri, acil uyarı butonları, yangın dedektörleri, telefon altyapısı, banyo ve tuvaletteki tutunma barları, düşmeyi anında bildiren hareket takip-uyarı sistemleri, hareketli mekanizmalar içeren özel tasarım mobilyalarıyla değerlendirilerek mekan donatıldığında erişim ve kullanım desteklenecektir.

BÖLÜM BEŞ
EVRENSEL TASARIM KAPSAMINDA HUZUREVLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÇALIŞAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI

5.1 Anketin Kurgulanması ve Uygulama Süreci

Çalışma kapsamında, devlete bağlı huzurevlerinde erişilebilirliğin çalışanların görüşleri üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, alanda uygulanacak bir anket çalışması planlanmış, ancak günümüz salgın hastalığı olan Covid-19 sebebiyle, huzurevlerine giriş için izin verilmediğinden, anketin online uygulanması kararı alınmıştır. Anket soruları tüm huzurevi personelinin kolaylıkla algılayıp yanıtlayabilmesi adına, tekrar tekrar incelenmiş ve nihai halini almıştır.

Gizlilik ve gönüllülük esasına dayanan anketin daha kolay kategorize edilebilmesi için ilk etabı katılımcı profilinin çıkarılmasına yönelik olup cinsiyet, yaş, meslek bilgilerinin yanı sıra katılımcıların kurumda çalışma süresinin ve daha önce başka bir kurumda çalışma tecrübesi olup olmama durumunun da belirlendiği sorulardan oluşmuştur. Huzurevinde yaşayan tüm kullanıcıların (yaşlı, engelli, personel ve ziyaretçi) erişilebilirliğini ortaya koymaya yönelik hazırlanan sorular ise;

A. Mevcut durum tespiti
B. Güvenli erişilebilirlik algısı
C. Mekana yönelik beklenti ve öneriler

olmak üzere 3 ana başlık altında toplanmıştır.

Mevcut durum tespiti bölümünde, mevcut koşulların yapının çevresinden iç mekan detaylarına kadar değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda; yapının kent içindeki konumundan yapıya ulaşım ve erişime, yapı yakın çevresine, girişi, açık alanları ve iç mekanına yönelik sorular katılımcıların kolay cevaplayabilmesi adına onay

kutusu tablosu şeklinde hazırlanmıştır. Yapı ve çevresinin fiziksel koşulları, mekansal olanakları, mimari öğelerinin nitelikleri ve ergonomisi güvenli erişim koşulları açısından sorgulanmıştır. Ayrıca erişilebilirliği destekleyecek geronteknoloji ögelerinin kurumda bulunup bulunmadığını ortaya koymaya yönelik çoktan seçmeli bir bölüm de oluşturulmuştur.

Mekansal analiz sonrasında güvenli erişilebilirlik algısı bölümünde, çalışanların tecrübe ve gözlemleri doğrultusunda oluşturdukları görüşleri üzerinden erişilebilirliğin "yaşlı", "çok yaşlı" ve "engelli" kullanıcılar özelinde her mekan için ayrı ayrı değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bahçeden, tuvalet ve lavabolara kadar tüm mekanların yaşlı, çok yaşlı ve engelli bireylere uygunluğu sorulmuştur. Ayrıca yapıdaki daimi kullanıcıların yalnız yaşlılar olmadığı düşünülerek mekanlarda sağlık çalışanları başta olmak üzere tüm personelin işlerini kolaylıkla yapabilmesine yönelik mekansal olanakların sağlanıp sağlanmadığı da sorgulanmıştır. Mevcut durum tespiti bölümünde olduğu gibi güvenli erişilebilirlik algısı bölümünde de soruların bazıları çoktan seçmeli, bazıları onay kutusu tablosu şeklinde düzenlenmiştir.

Mekana yönelik beklenti ve öneriler kısmında çalışanlardan; kurumun yaşlı, engelli kullanıcı ve sağlık çalışanları açısından mekansal avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmeleri ve mekana yönelik neler yapılabileceğini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların kısıtlama olmadan düşüncelerini ifade edebilmeleri açısından bu bölüm açık uçlu sorulardan oluşmuştur.

Anket sorularının hazırlanmasıyla etik kurul başvurusu yapılmış ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Etik Kurul Onayı alınmasının ardından uygulama süreci öncesi T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığı'ndan ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'ndan da gerekli tüm izinler alınmıştır. Anket ilgili kurumlara iletilmiş, uygulama linki üzerinden giriş yapılamayan durumlar için talep eden kurumlara anket çıktıları ayrıca iletilmiştir.

Ankete toplamda 4 kurumdan dönüş olmuştur. Anket çalışması ile araştırılan kurumlar şunlardır:

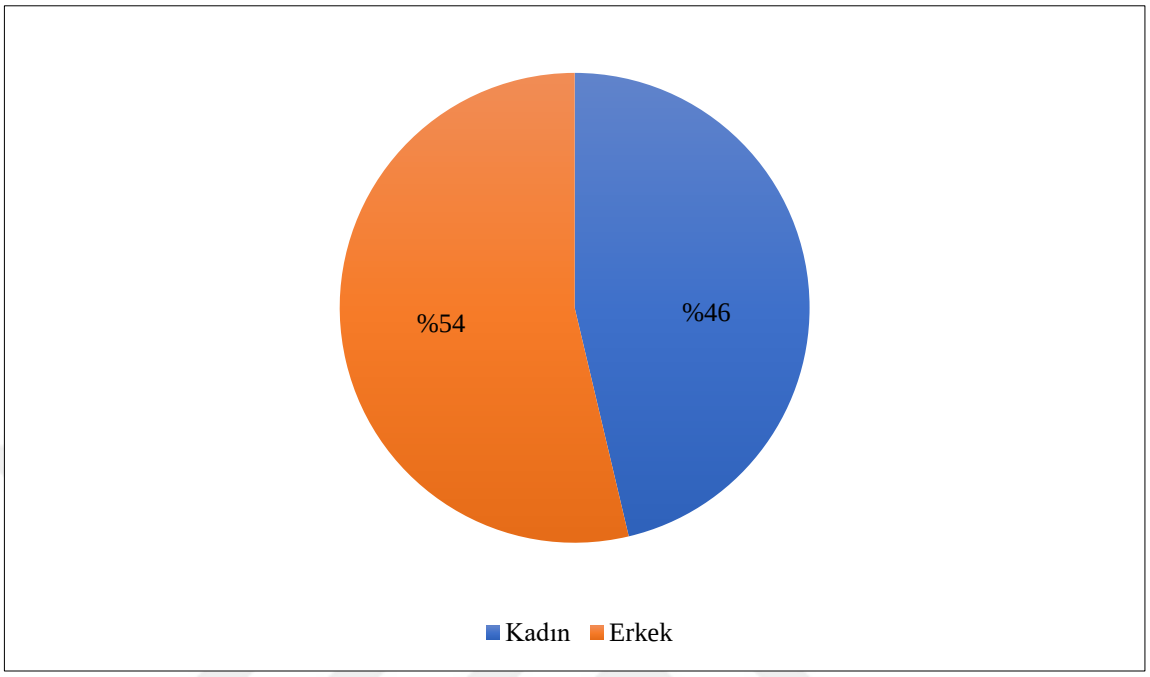
- İzmir Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Karabağlar
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Buca Huzurevi
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Karşıyaka Zübeyde Hanım Huzurevi
- Nazilli Haluk Alıcık Huzurevi

Bu 4 kurumdan 125 katılım olmuş ancak bunlardan 2'si değerlendirme dışı bırakılarak 123 adet anket tez kapsamında değerlendirilmiştir.

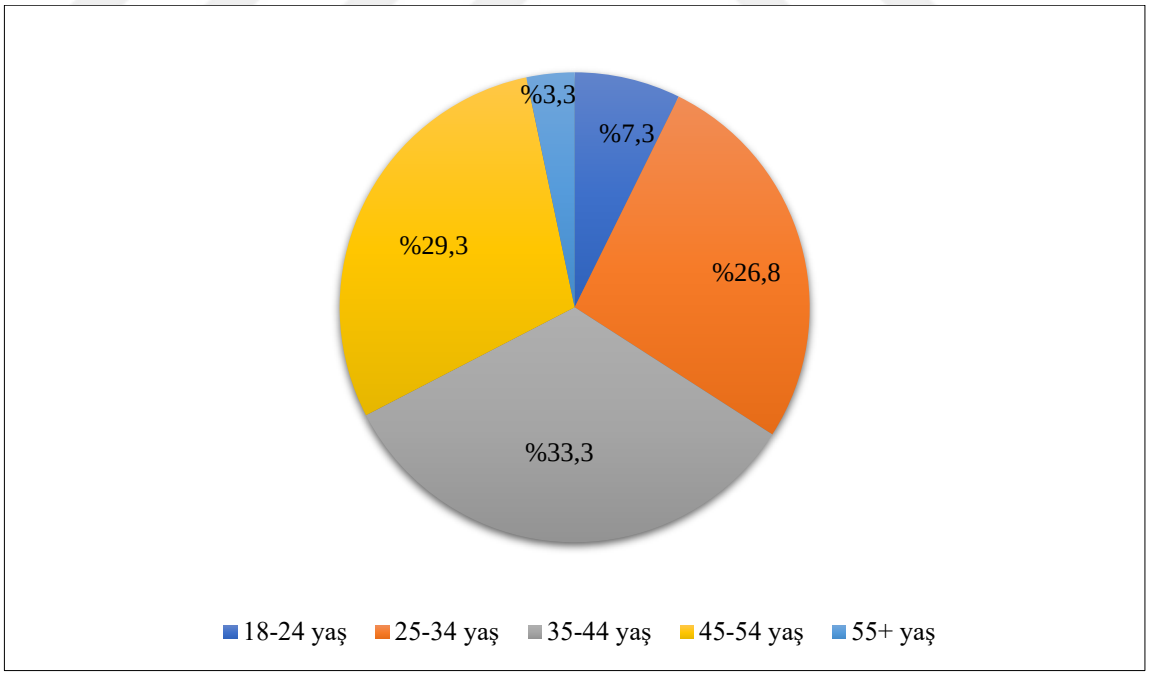
5.2 Anketin Değerlendirilmesi

Anketin ilk etabı profil bilgilerinin çıkarılmasıdır. Bu kısmında, katılımcıların tanımlanmasında temel ayrıştırmanın yapılabilmesi adına, çalışan bireylerin cinsiyeti ve yaşı sorulmuş ve cevaplanması zorunlu tutulmuştur. Diğer soruların cevaplanması bireyin tercihine bırakılmıştır. Profil bilgileri eksik olan 2 anket sonucu, bu nedenle değerlendirme dışı bırakılmıştır ve anket 123 katılımcının cevapları üzerinden değerlendirilmiştir.

Katılımcı profili incelendiğinde ankete katılanların %53,7'si erkek, %46,3'ü kadındır (Şekil 5.1). Katılımcılar yaş gruplarına göre kategorize edildiğinde, %33,3 oranıyla en çok 35-44 yaş aralığındaki çalışanlardan oluşmaktadır. En az katılım %3,3 oranıyla 55 yaş üzeri çalışanlar grubundadır (Şekil 5.2).

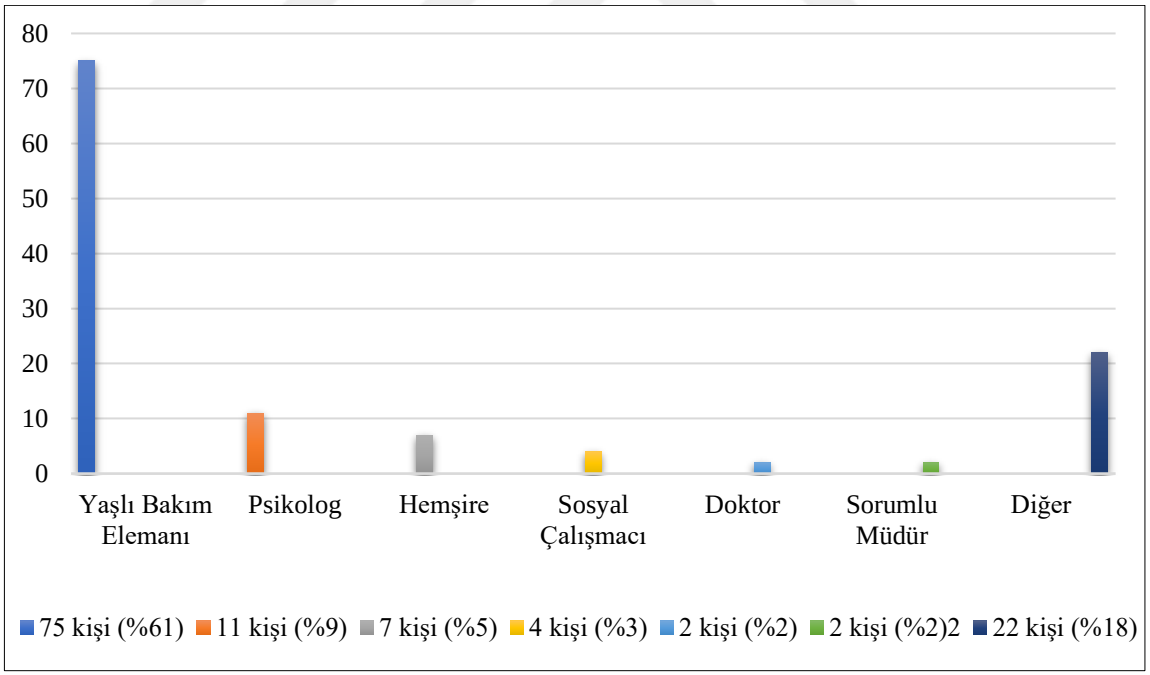

Şekil 5.1 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların cinsiyetlerinin yüzdelik oranı

Şekil 5.2 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların yaşlarının yüzdelik oranı

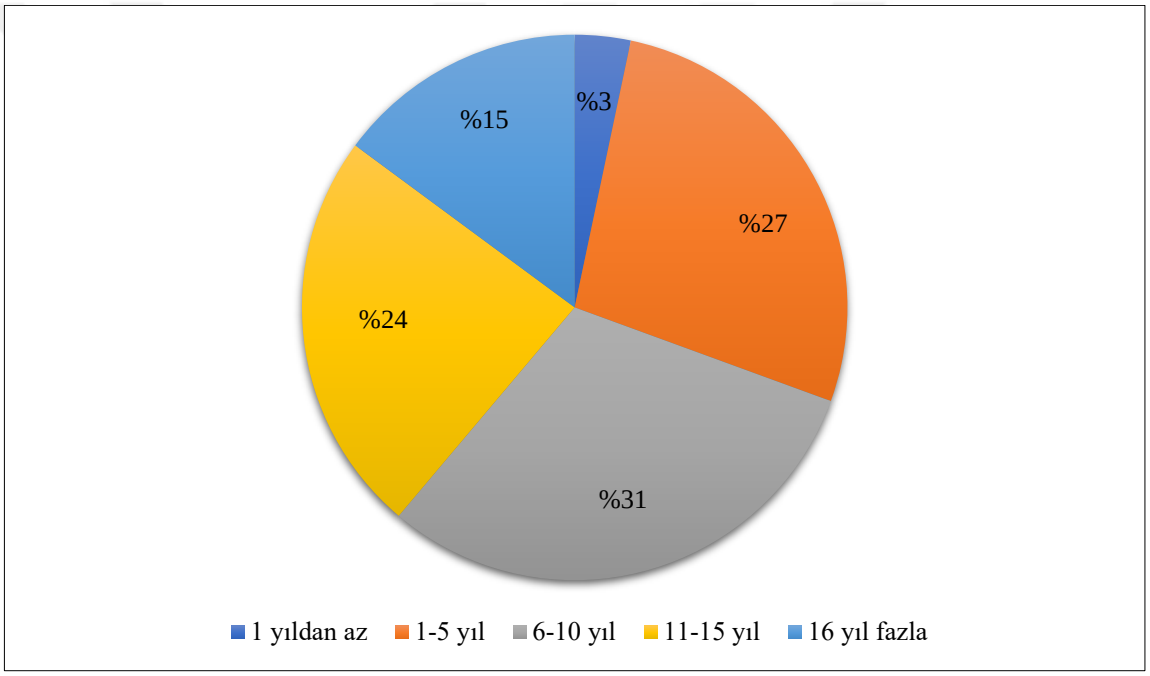
Profil bilgileri alınan kısımda tablodan seçim yaparak meslek grubu belirten 101 kişi bulunmaktadır. Seçim yapılan tablo ilgili mevzuatlarda, huzurevinde zorunlu olması belirtilen mesleklerden oluşturulmuştur. Bunlar; doktor, hemşire, yaşlı bakım elemanı, sorumlu müdür, sosyal çalışmacı ve psikologtur. Meslek gruplarına bakıldığında katılımcıların büyük oranının (%61) yaşlı bakım elemanlarından oluştuğu görülmektedir. Doktor (%2) ve sorumlu müdürler (%2) en az sayıdaki katılımcı gruplarını oluşturmaktadır (Şekil 5.3). Bu kısımda meslek grubu belirtmeyen grup ise "diğer" kategorisi altında toplanmıştır. Buna göre 22 kişi diğer kategorisi altında yer almaktadır. Diğer kategorisindeki meslek grupları ise ilgili mevzuatlarda, huzurevinde zorunlu olması belirtilmeyen; gerontolog, fizyoterapist, diyetisyen, tıbbi sekreter ve büro elemanlarıdır. Büro elemanı detaylandırılacak olursa, dağıtım personellerini, veri hazırlama kontrol işletmenlerini ve puantörleri kapsamaktadır.

Şekil 5.3 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların mesleklerinin yüzdelik oranı

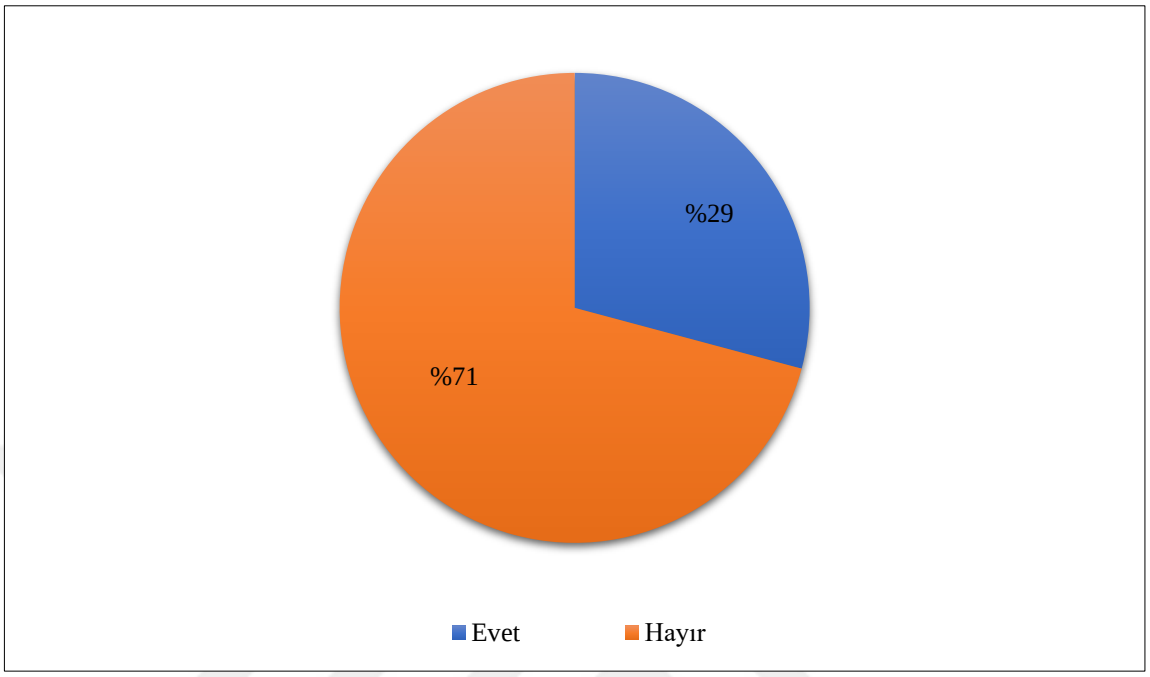
Katılımcıların kurumda çalışma süreleri değerlendirildiğinde 6-10 yıl arası çalışmış olan 37 katılımcı olduğu ve %31 ile bu grubun çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür. Bu

grubu %27 oranla 1-5 yıl arası çalışmış olanlar takip etmektedir. 3. sırada %24 oranla 11-15 yıl arası çalışanlar gelmektedir. 16 yıldan fazla bir süredir kurumda çalışanlar ise 18 kişidir ve çalışanların %15'ini oluşturmaktadır. Son sırada %3 oranla kurumda 1 yıldan az çalışanlar vardır. Aynı kurumda 1 yıldan az çalışan yalnız 4 katılımcı bulunmaktadır. Buna göre katılımcılar anket sorularını yanıtlamada mekan kullanımına yönelik yeterli gözlem ve deneyimine sahip görünmektedir. 23 kişiden 2 kişi bu soruyu yanıtlamamıştır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Katılımcı profili bölümünde katılımcıların kurumda çalışma sürelerinin yüzdelik oranı

Katılımcılara bu kurumdan önce, benzer başka bir kurumda çalışmış olup olmadıkları sorulduğunda bu soruya cevap veren 120 kişiden 35'inin (%29) daha önce başka bir kurumda da çalıştığı tespit edilmiş, buna göre mevcut kurumun avantaj ve dezavantajlarını değerlendirirken önceki tecrübeleri doğrultusunda bir değerlendirme de yapabilecekleri düşünülmüştür (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Katılımcıların çalıştıkları kurumdan önce, benzer başka bir kurumda çalışma yüzdelik oranı

Huzurevinin mekansal erişilebilirlik ve güvenli kullanım açısından mevcut durumunu ortaya koymaya yönelik hazırlanan sorulara katılımcıların evet/hayır şeklinde vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde:

Yapının kent içindeki konumu dolayısıyla erişilebilirliği ilk değerlendirilen konu olmuştur. Buna göre; %77,8'si bulunduğu huzurevinin kent merkezine yakın olduğunu, %22,2'si yakın olmadığını belirtmiştir. 1 kişi bu soruya cevap vermemiştir. 105 kişi toplu taşıma ile ulaşımın kolay olduğunu, 18 kişi ise ulaşımın zor olduğunu belirtmiştir. Buna göre toplu taşıma ile ulaşım kolaylığına yönelik oran %85,3'tür. Yakın çevrede (mevcut sokaklarda) yaya olarak erişimin kolay olduğunu belirten 99, kolay olmadığını düşünen 22 kişi vardır. 2 kişi bu konuda çekimserdir. 4 kuruma yönelik verilen cevaplara bakıldığında yaya erişiminin kolay olduğuna yönelik oran %81,8'dir. Genel olarak bu bölümde "ulaşılabilirlik" ve "yapıya erişim" ile ilgili sorulara olumlu yanıt alınmıştır.

Yakın çevrede park, bahçe vb. yeşil alan olup olmadığının tespitinde, soruya tam katılım ile, 100 kişi kendi kurumunun yakınında yeşil alan bulunduğunu, 23 kişi ise etrafta yeşil alan olmadığını ifade etmiştir. Buna göre yapıların yakın çevresinde yeşil alan bulunma oranının %81,3 gibi yüksek bir oranda olması olumludur.

Yapıların giriş ve çıkışları, kurumsal kimliği de yansıtan, karşılayıcı mekan olarak önemlidir. Giriş ve çıkışlar özellikle engelli ve yaşlı bireyler için yapının ne kadar davetkar olduğunu da belirtebilir. Yapılan ankette kurum giriş-çıkışlarını kontrollü bulan 118 kişi, bulmayan 4 kişi tespit edilmiştir. 1 kişi soruyu yanıtlamamıştır. Bu durumda %96,7'lik bir oran kurum giriş-çıkışlarının kontrollü olduğunu belirtmektedir. 108 kişi, çalıştıkları kuruma girişin, engelli ve yaşlı kullanımına uygun olduğunu düşünmekte, 14 kişi düşünmemektedir. 1 kişi çekimser kalmıştır. Soruyu yanıtlayanların %88,5'i kurumlarına girişlerin engelli ve yaşlı kullanımına uygun olduğunu belirtmiştir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde çalışanlar, bulundukları kurumlarda yapı girişlerinde engelli ve yaşlı için herhangi bir engel ya da sorun görmemektedir. Bu durum kişilerin farkındalık düzeyine bağlı olarak olumsuz koşulların belki de farkında olmamasından kaynaklanıyor olabilir ya da ankete katılan kurumlardan çoğunluğun olumlu koşullar taşırken olumsuz cevapların da verilmiş olması katılımcı kurumlardan biri için uygun olmayan koşulların olduğunu gösteriyor olabilir. Ancak bu konuda kesin bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

Bina dışındaki ve içindeki mekanları değerlendirmede, öncelikle ortak ve en sık kullanılan dolaşım mekanlarına değinilmiştir. Dolaşım mekanlarında (koridor, merdiven vb.) algıyı güçlendirici renk, ışık ve malzeme kullanımı olduğunu söyleyen 86 kişi vardır. Bu malzemelerin algıyı günlendirme amaçlı kullanılmadığını düşünen 37 kişi bulunmaktadır. Tüm katılımcıların cevapladığı bu soru için verilen yanıtlara göre dolaşım mekanlarında engelli ve yaşlılara yönelik renk, ışık ve malzeme kullanımının sağlandığına yönelik oran %70'tir. Zeminde kullanılan malzeme, düşmelere karşı uygun diyen 86, uygun değil diyen 36, fikir belirtmeyen 1 kişi vardır. Bu sorudan %70,5 oranda olumlu, %29,5 oranla olumsuz yanıt alınmıştır. Çalışanlara, mekanlardaki geçiş

alanlarının yaşlı kullanıcıların çarpma ve düşmelerine sebep olmamak için yeterli genişlikte olup olmadığı sorulduğunda, 110 personelden olumlu, 11 personelden olumsuz yanıt alınmıştır. Fikir belirtmeyen 2 kişi bulunmaktadır. Kurumda yaşlı kullanıcılar için yeterli geçiş alanı sağlandığını düşünen kullanıcı oranı %91, düşünmeyen kullanıcı oranı ise %9'dur. Düşmelere ve çeşitli tehlikelere karşı tedbirler konusunda da çoğunluk olumlu yanıt vermiştir. 110 kişi tedbir alındığını, 13 kişi alınmadığını belirtmiştir. %89,4 oranla, çalışılan 4 kurumda düşme ve tehlikelere karşı yeterli tedbir alındığı belirtilmiştir. Bu kısımda alınan çalışan görüşlerine göre, kurumlarda malzemelerin yaşlıların fiziksel durumları önemsenerek, yaşamlarını kolaylaştıracak şekilde kullanıldığı, düşme ve kazalara karşı yeterli tedbir alındığı düşünülmektedir.

Sık kullanılan bir diğer mekan olan banyo ve lavabolar hakkında da çoğunluk, kurumlarının yaşlı ve engelli-yaşlılar için mekansal boyuttaki gereklilikleri sağladığını belirtmiştir. "Banyo kapılarının tekerlekli sandalye girişine uygun olması sağlanmış mı?" sorusuna 117 olumlu, 6 olumsuz yanıt verilmiştir. Bu sorudan %95,2 evet, %4,8 hayır cevabı alınmıştır. Lavaboların yaşlı ergonomisine uygun yükseklikte olmasının sağlandığını belirten 118, sağlanmadığını belirten 5 kişi vardır. Burada %95,2'lik büyük bir oranla olumlu yanıt alınmıştır. Banyolarda yaşlının oturup kalkmasına yardımcı olacak yatay ve dikey tutamakların sabitlenmiş olup olmaması konusunda 115 olumlu, 7 olumsuz yanıt vardır. Bu soru da 122 çalışan tarafından cevaplanmıştır. Verilen cevaplara bakıldığında, %94,3'lük oranla yaşlının oturup kalkmasına yardımcı olacak yatay ve dikey tutamakların sabitlenmiş olduğu, %5,7'lik oranla sabitlenmemiş olduğu belirtilmiştir. Bu kategorideki sorulardan çoğunlukla olumlu yanıtlar alınmış olsa da aslında yönetmeliklerde de belirtilmiş bir durum olarak tüm kurumlardan olumlu yanıt alınmamış olması düşündürücüdür.

Kurumda kültürel etkinlikler için uygun bir mekan olup olmadığı sorulduğunda, 109 evet, 13 hayır cevabı alınmıştır. 1 kişi soruyu yanıtlamamıştır. Verilen yanıtlara göre, %89,3 oranla kurumların kültürel etkinlikler için uygun mekanları olduğu belirtilmiştir.

Kurumdaki mobilyaların ergonomik olup olmamasıyla ilgili de kullanıcı görüşleri alınmıştır. 108 olumlu, 14 olumsuz yanıt alınmıştır. 1 kişi soruyu yanıtlamamış olsa da çalışanlar, genel olarak mobilyaların kullanıcı erişimine uygun tasarlandığını düşünmektedir. Mobilyaların ergonomik olduğunu belirten çalışan oranı %88,5, ergonomik olmadığını belirten çalışan oranı %11,5'dir.

Tekerlekli sandalye ile pencereden dışarıyı rahatça izleyebilme imkanı olduğunu belirten 96, olmadığını belirten 25, çekimser kalan 2 kişi bulunmaktadır. Buna göre verilen cevapların %79,3'ü olumlu, %20,7'si olumsuzdur. Özellikle tekerlekli sandalye kullanımı düşünülerek sorulan bu sorulara çoğunluk olumlu yanıt vermiş olsa da aslında yaşlı kullanıcıların tekerlekli sandalye kullanım durumunun yaygın karşılaşılabilecek bir durum olduğu düşünüldüğünde tüm huzurevi mekanlarında iç-dış görsel mekansal sürekliliğin sağlanmasının önemi ortadadır.

Yapının iç dış mekan sürekliliği ve iç mekandan doğrudan yarı açık ve açık alanlara erişimi ortaya koymaya yönelik sorulmuş olan "iç mekandan doğrudan dışarıya çıkış mümkün mü" sorusuna 98 huzurevi çalışanı evet cevabını vermiş ancak 25 kişi bu soruyu olumsuz yanıtlamıştır. Çalışanların %79,7'si iç mekandan doğrudan dışarıya çıkışın mümkün olduğunu, %20,3'ü mümkün olmadığını belirtmiştir.

Acil çıkış için yönlendirmelerin bulunduğunu söyleyen 118, bulunmuyor diyen 4, çekimser kalan 1 kişi vardır. %96,7'lik oranla çalışanlar tarafından acil çıkış için yönlendirmelerin bulunduğu belirtilmiştir.

Mekanda iyileştirmeler yapılıp yapılmadığı ile ilgili kurumlardan 115 çalışan, yönetimin belli aralıklarla mekanda iyileştirmeler yaptığını, 7 çalışan ise yapmadığını belirtmiştir. 1 kişi bu konuda fikir belirtmemiştir. Verilen yanıtların %94,3'ü olumludur.

“Acil durumlarda binayı hemen terketme durumu ile ilgili eğitimler veriliyor mu” sorusuna 97 kişi evet, 25 kişi hayır demiş, 1 kişi görüş belirtmemiştir. Bu soruya %78,8’lik oranla olumlu, %21,2’lik oranla olumsuz yanıt verilmiştir.

Kurum çalışanları, kendi çalıştıkları huzurevlerinde mekanlara-alanlara tabela ve yönlendirme işaretleri ile yeterli yönlendirme olduğunu düşünmektedir. %87,7’lik oranla 107 kişi olumlu, %12,3’lük oranla 15 kişi olumsuz yanıt vermiş, 1 kişi çekimser kalmıştır.

123 kişiden 119 kişi, çalıştığı kurumda bina içi aydınlatmanın yeterli olduğunu belirtmiştir. 3 kişi bu duruma katılmamıştır. Yine 1 kişi fikir belirtmemiştir. Anket sonuçlarına göre en yüksek oranda olumlu yanıt, bina içi aydınlatma konusunda gelmiştir. %97,5 gibi büyük bir oranla bina içi aydınlatma çalışanlar tarafından yeterli bulunmuştur.

Kurumda bina dışı aydınlatmanın yeterliliği konusunda 112 olumlu, 10 olumsuz yanıt gelirken, 1 kişi soruyu yanıtlamamıştır. %91,8 oranla kurumlarda bina dışı aydınlatmanın yeterli olduğu belirtilmiştir.

Görme engelli, az gören ve işitme engelli bireyler için mekanda alınan tedbirler hakkında birbirine yakın cevaplar verildiği tespit edilmiştir. Görme engelli ve az gören kişiler için mekanda alınan tedbirlere 75 evet (%62), 46 hayır (%38), işitme engelliler için ise 66 (%55) evet ve 54 hayır (%45) yanıtı alınmıştır. Görme engelli ve az gören kişiler için 2, işitme engelliler için 3 kişi çekimser kalmıştır (Tablo 5.1). Genel olarak verilen cevapların oranına bakıldığında, sonuçlar çalışanların değerlendirmesinde olumlu çıkmaktadır. Tablo 5.1’de tüm cevapların oranları bir arada görülmektedir.

Tablo 5.1 Katılımcıların çalıştıkları huzurevinin mevcut durumuna yönelik olumlu ve olumsuz yanıtlarının karşılaştırılması

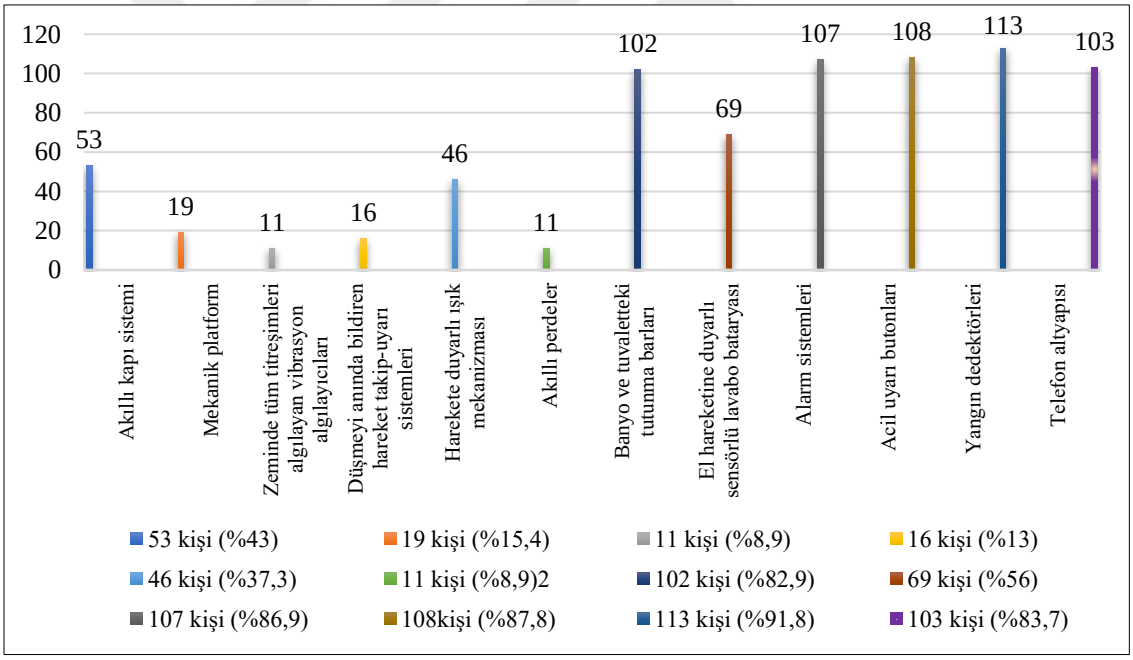
	Evet Cevap sayısı	**Hayır Cevap sayısı**	**Toplam Cevap Sayısı**
Kent merkezine yakın mı?	95 (%77,8)	27 (%22,2)	122 (%100)
Toplu taşıma ile ulaşımı kolay mı?	105 (%85,3)	18 (%14,7)	123 (%100)
Yakın çevrede (mevcut sokaklarda) yaya olarak erişim kolay mı?	99 (%81,8)	22 (%18,2)	121 (%100)
Yakın çevrede yeşil alan var mı?	100 (%81,3)	23 (%18,7)	123 (%100)
Kurum giriş-çıkışları kontrollü mü?	118 (%96,7)	4 (%3,3)	122 (%100)
Yapıya giriş, engelli ve yaşlı kullanımına uygun mu?	108 (%88,5)	14 (%11,5)	122 (%100)
Dolaşım mekanlarında (koridor, merdiven vb.) algıyı güçlendirici renk, ışık ve malzeme kullanımı var mı?	86 (%70)	37 (%30)	123 (%100)
Zeminde kullanılan malzeme, düşmelere karşı uygun mu?	86 (%70,5)	36 (%29,5)	122 (%100)
Mekanlarda yaşlı kullanıcıların çarpma ve düşmelerine sebep olmayacak yeterli geçiş alanları var mı?	110 (%91)	11 (%9)	121 (%100)
Düşmelere ve çeşitli tehlikelere karşı tedbirler alınmış mı?	110 (%89,4)	13 (%10,6)	123 (%100)
Banyo kapılarının tekerlekli sandalye girişine uygun olması sağlanmış mı?	117 (%95,2)	6 (%4,8)	123 (%100)
Lavaboların yaşlı ergonomisine uygun yükseklikte olması sağlanmış mı?	118 (%96)	5 (%4)	123 (%100)
Banyolarda yaşlının oturup kalkmasına yardımcı olacak yatay ve dikey tutamaklar sabitlenmiş mi?	115 (%94,3)	7 (%5,7)	122 (%100)
Kurumda kültürel etkinlikler yapmaya uygun mekan var mı?	109 (%89,3)	13 (%10,7)	122 (%100)

Tablo 5.1 devamı

Kurumdaki mobilyalar kullanıcıların erişimine uygun tasarlanmış mı? (Örneğin tekerlekli sandalye ile bankoya yaklaşım sağlanabilmesi gibi...)	108 (%88,5)	14 (%11,5)	122 (%100)
Tekerlekli sandalye ile pencereden dışarıyı rahatça izleyebilme imkanı sağlanmış mı?	96 (%79,3)	25 (%20,7)	121 (%100)
İç mekandan doğrudan dışarıya çıkış mümkün mü? (üst katlarda balkona, zemin katta teras ve bahçeye erişim)	98 (%79,7)	25 (%20,3)	123 (%100)
Acil çıkış yönlendirmeleri var mı?	118 (%96,7)	4 (%3,3)	122 (%100)
Yönetim, belli aralıklarla mekanda iyileştirmeler yapıyor mu?	115 (%94,3)	7 (%5,7)	122 (%100)
Acil durumlarda binayı hemen terketme durumu ile ilgili eğitimler veriliyor mu?	97 (%78,8)	25 (%21,2)	122 (%100)
Kurumda mekanlara-alanlara yeterli yönlendirmeler var mı? (Tabelalar, yönlendirme işaretleri vs..)	107 (%87,7)	15 (%12,3)	122 (%100)
Kurumda yeterli bina içi aydınlatma var mı?	119 (%97,5)	3 (%2,5)	122 (%100)
Kurumda yeterli bina dışı aydınlatma var mı?	112 (%91,8)	10 (%2,5)	122 (%100)
Görme engelli ya da az gören kişiler için mekanda yeterli tedbir alınmış mı?	75 (%62)	46 (%38)	121 (%100)
İşitme engelli kişiler için mekanda yeterli tedbir alınmış mı?	66 (%55)	54 (%45)	120 (%100)

Huzurevindeki teknolojik altyapıyı ve erişilebilirlik açısından teknoloji kullanımını değerlendirebilmek için katılımcılardan kurumda mevcut olan teknolojik ve

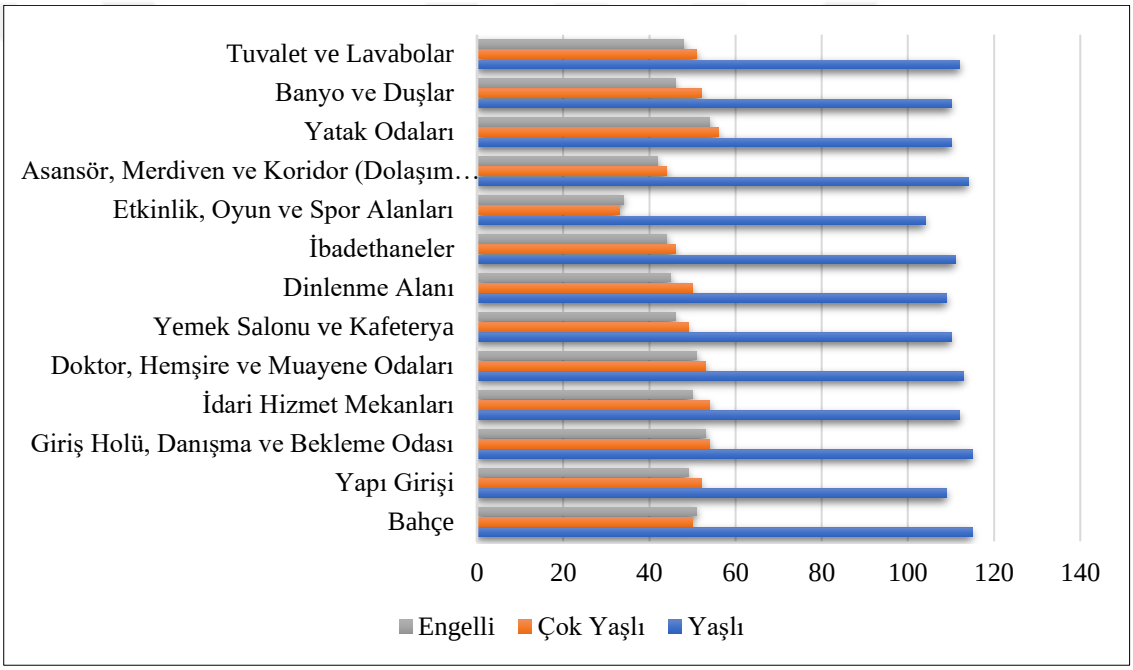
geronteknolojik elemanları verilmiş liste üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Bu kısımda en çok işaretlenen yangın dedektörleri olmuştur. Kurumda 113 çalışan, yangın dedektörünün mevcut olduğunu belirtmiştir. Birçok kurumda ya da mekanda, yangın dedektörleri zaten bulunduğundan, huzurevleri için bu beklenen bir sonuçtur. Zeminde tüm titreşimleri algılayan vibrasyon algılayıcıları ve akıllı perdeler 11 çalışan tarafından işaretlenmiştir (Şekil 5.6). Fakat ülkemizde pek uygulanmamasına rağmen işaretlenmiş olması, bu maddeleri katılımcıların farklı algılamış ya da yanlış anlamış olabileceklerini düşündürmüştür. Aynı şekilde telefon altyapısının her huzurevinde bulunduğu düşünülmekte, fakat bu maddenin de tüm kullanıcılar tarafından işaretlenmediği görülmektedir.

Şekil 5.6 Mevcut durum tespiti kategorisinde kurumda bulunduğu belirtilen geronteknoloji elemanlarının sayılarla ve yüzdelerle gösterimi

Yapıdaki mevcut koşulları ortaya koymak üzere sorulan sorular sonrası engelli, çok yaşlı ve yaşlı kullanıcılara yönelik güvenli erişilebilirlik koşulları çalışanların algısı ve yorumlaması üzerinden araştırılmıştır. Buna göre; bahçe, giriş holü, danışma ve bekleme odası kişilerin güvenli erişimine en uygun mekanlar olarak işaretlenmiştir. Çalışma

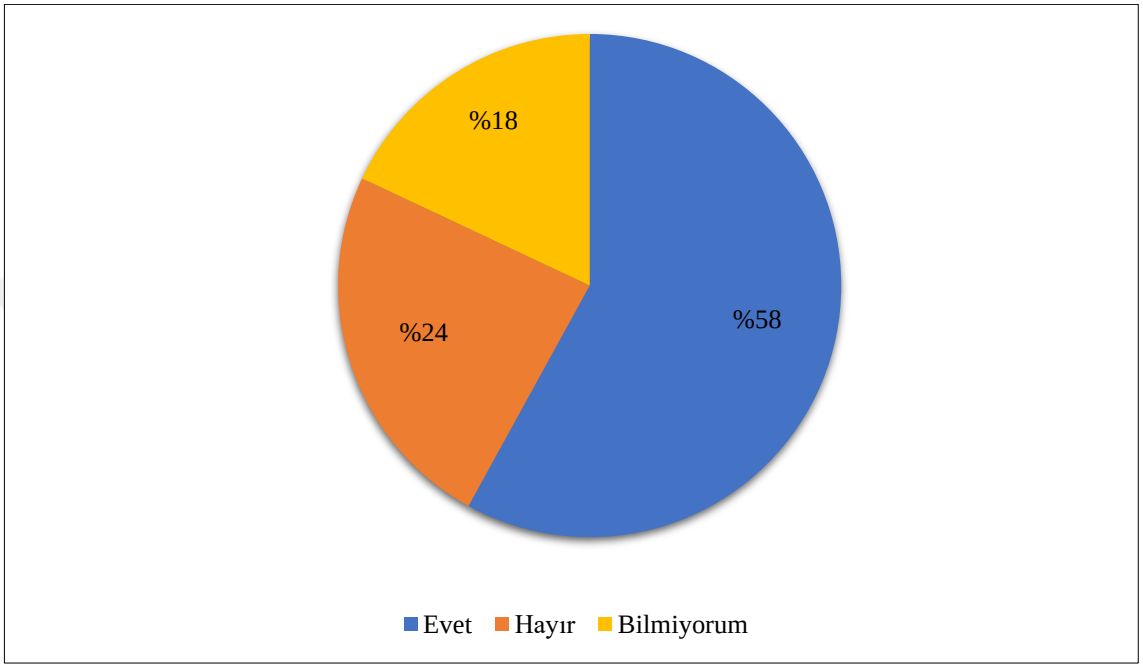
yapılan kurumlardan alınan çalışan görüşlerine göre, etkinlik, oyun ve spor alanlarının, engelli ve çok yaşlılar için güvenli erişime uygun olmayan mekanlar olduğu belirtilmiştir (Şekil 5.7). Pandemi sürecinde de etkinlik, oyun ve spor alanlarının faaliyetlerinin azaldığı düşünülmektedir. Bu sebeple mekanlardaki aktiviteler ve kullanım azalmış dolayısıyla da sosyalleşme zayıflamıştır. Bunun yanı sıra, yatak odaları mekansal boyutuyla incelendiğinde, çalışanlar tarafından engelli ve çok yaşlı bireyler özelinde güvenli erişime en uygun mekanlar olarak seçilmiştir.

Şekil 5.7 Güvenli erişilebilirlik algısı kategorisinde; çalışanlar tarafından engelli, çok yaşlı ve yaşlıların güvenli erişimine uygun olduğu belirtilen mekanların karşılaştırılması

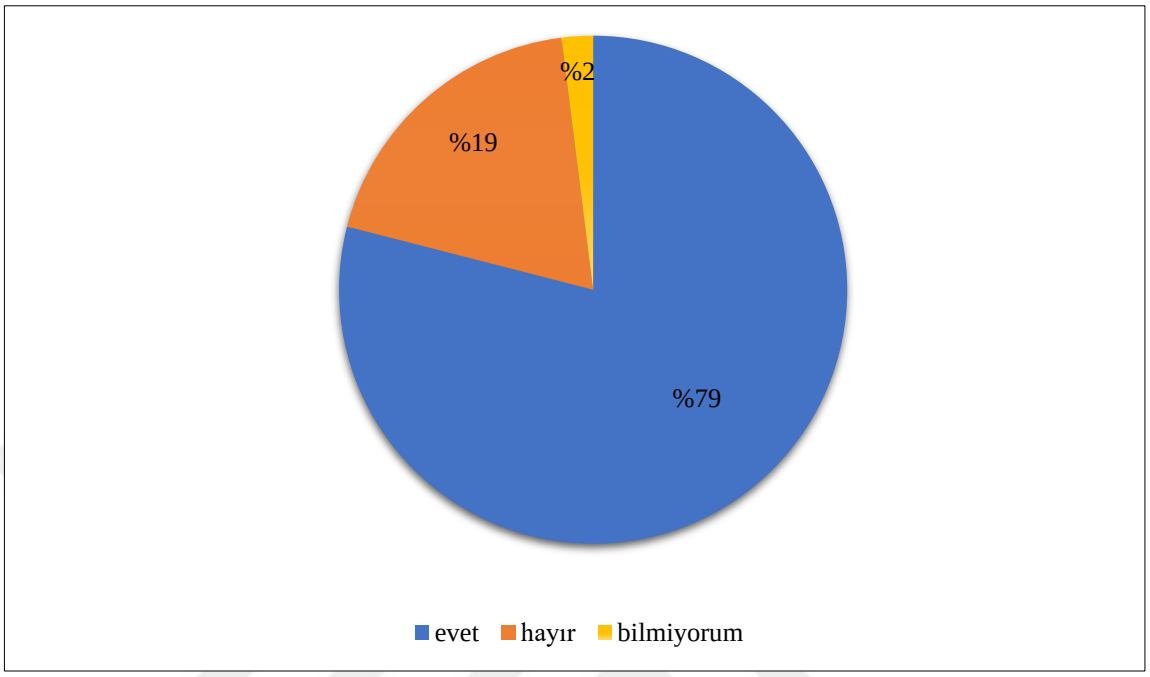
Yaşlının kendini evinde hissetmesi, yapıyı benimseyip aidiyet duygusu geliştirmesi dolayısıyla da mekan kullanımını ve mekanla iletişimi etkilemesi nedeniyle önemlidir. Kurumların yaşlılar için evdeymiş hissi uyandırma oranlarına bakıldığında, “evet” cevabını veren %58 oranla 71 kişi, %24 oranla hayır diyen 29 kişi, %18 oranla bilmiyorum diyen 22 kişi olduğu görülmüştür (Şekil 5.8). Bu durumda kurumlarda yaşlıların evinde gibi hissetme oranı %58’lik bir olumlu dönüşe sahip olsa da bu oran

beklenen düzeyde değildir. Yaşlıya yönelik bir yapı olması açısından aslında olması gereken huzurevlerinin tamamında olumlu cevapların alınmasıdır.

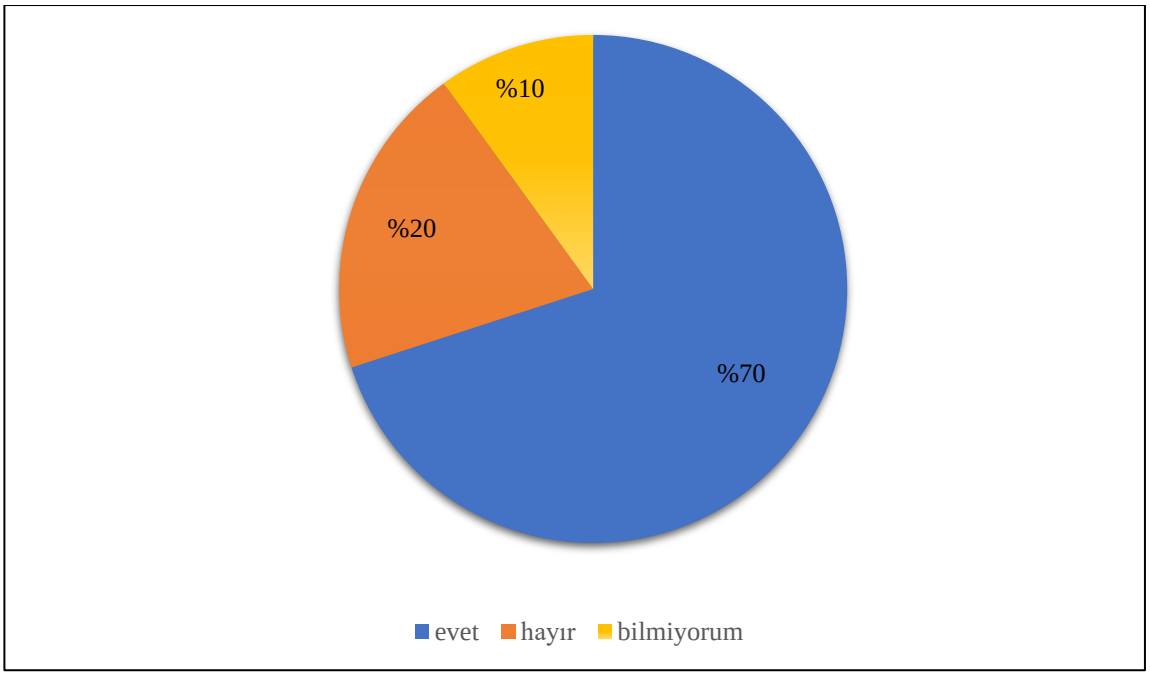

Şekil 5.8 Kurumların yaşlılar için evdeymiş hissi uyandırma oranları

Kurumun daimi kullanıcıları olan kurum çalışanlarının mekanlarına sıra geldiğinde 122 kurum çalışanından 96'sı, yani %79'u işlerini kolayca yapabilmeleri için mekansal olanakların sağlandığını düşünmektedir. 23 kişi ise mekansal olanakların sağlanmadığını belirtmiştir, bu da %19'luk bir orana karşılık gelmektedir. %2'lik bir oranla 3 kişi "bilmiyorum" seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 5.9). 122 çalışandan 85'i mekanda kendini huzurlu ve konforlu hissettiğini belirtmiştir (%70). 25 kişi mekanda kendini huzurlu ve konforlu hissetmediğini belirtirken (%20), 12 kişi yine %10'luk bir oranla "bilmiyorum" cevabı vermiştir (Şekil 5.10).

Şekil 5.9 Kurum çalışanlarının işlerini kolayca yapabilmeleri için gerekli mekansal olanakların sağlanıp sağlanmadığının oranı

Şekil 5.10 Kurum çalışanlarının mekanda kendilerini huzurlu ve konforlu hissetme oranı

Mekana yönelik beklenti ve öneriler bölümüne geçildiğinde, “Sizce bu kurumun yaşlı, engelli kullanıcı ve sağlık çalışanları açısından mekansal avantaj ve dezavantajları nelerdir?” sorusuna 40 kişi tarafından 69 farklı cevap verilmiştir. 1 kişi olumlu ya da olumsuz herhangi bir beklenti ya da öneride bulunmadığından, yalnızca “avantajı yok” yazdığından değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bunun dışında mekansal boyutta olmayan ya da mimarlık dışı kalan cevaplar, “diğer” kategorisine alınmıştır. Diğer kategorisinde bulunan cevaplar soru kapsamı dışında kalıp olumlu ya da olumsuz değerlendirilemeyeceğinden, avantaj ya da dezavantaj sınıflamasında yer almamıştır. Dolayısıyla “diğer” kategorisinde yer alan 16 yanıt tabloda belirtilmemiş, sadece avantaj ve dezavantajlar listelenmiştir.

Açık uçlu soruya alınan yanıtlar kendi içinde sınıflandırılarak 10 ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler sırasıyla şunlardır:

1. Konum
2. Ulaşım
3. Yeşil Alan
4. Bina Yaşı
5. Depreme Dayanım
6. Mekan Niteliği
7. Mekan Boyutları
8. Mekanın Teknolojik Boyutu
9. Çalışan Mekanları
10. Aktivitelere Erişim

Tüm kategoriler avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte tablo haline getirilmiştir (Tablo 5.2). Bu kısımda fikir beyan eden katılımcıların verdiği cevaplarda mekan niteliğine yönelik ya da yeşil alan varlığına yönelik avantajlar öne çıkarken yapı konumuna ve ulaşıma yönelik dezavantajlar özellikle vurgulanmıştır. Bulunduğu kurumun yeşil alana sahip olmasının mekansal avantaj sağladığını ve her yönden olumlu etkileri olduğunu

içeren 7 yanıt bulunmaktadır. Kurumun konumu sebebiyle zorluk çektiğini söyleyen kişiler, bununla ilgili mekanın konumunun dezavantajlı olduğu belirten 8 yanıt vermiştir. Bunun yanı sıra, konumun iyi olduğunu belirten de 3 yanıt alınmıştır. Ulaşımla ilgili de benzer bir tablo görülmektedir. Ulaşımın zorluğundan bahseden 7 yanıt, ulaşımı kolay ve avantajlı gören ise 3 yanıt vardır. Dezavantaj belirten yanıtlarda özellikle dik yokuşlar ve merkeze uzak konumda bulunma üzerinde durulmuştur. Binanın yeni oluşunun avantaj olduğunu belirten 3 kişi, eski oluşu sebebiyle "dezavantajlı" diyen 1 kişi bulunmaktadır. 4 farklı kurumdan alınan yanıtlarda bu konuda da yüksek oranda yanıt görülmemiştir. Depreme dayanım kategorisinde 1 avantaj belirten, 2 dezavantaj belirten yanıt verilmiştir. Binanın depreme dayanıklılığı konusunda yalnızca 3 kişinin fikir beyan etmesi ve bu 3 kişiden 2 kişinin bulunduğu kurumun dezavantajı olarak depreme dayanıksız olduğunu söylemesi göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Mekan niteliğine bakıldığında, bu konuda diğer kategorilere göre çok sayıda avantajlı yanıt verildiği görülmektedir. Genelde bu kategori mekanın engelliye uygun olduğunu, herkesin yaşayabileceği bir yer olduğunu, ev ortamından farksız olduğu belirtilen olumlu (avantajlı) yanıtlardan oluşmaktadır. Bu kategoride bulunan dezavantajlı yanıtlar da mekanın fiziksel yapısının çok uygun olmadığına yöneliktir. Mekan boyutlarının mekansal avantaj sağladığını belirten 3, dezavantaj sağladığını belirten 2 yanıt vardır. Bu yanıtlar mekanın geniş ya da dar olmasına yöneliktir. Mekanın teknolojik boyutuna değinen 2 yanıt da olumludur. Bunlar binanın akıllı sistemle yapılmış olmasını avantajlı görerek verilmiş yanıtlardır. Çalışan mekanlarına bakıldığında 4 dezavantajlı, 2 avantajlı yanıt görülmektedir. Bu yanıtlarda mekanın dezavantajından bahsedenler, çalışanların ihtiyaç duyduğu mekanlara sahip olmadığına değinmiştir. Mekanın avantajından bahsedenler ise, rahat bir çalışma ortamı yarattığından bahsetmiştir. Aktivitelere erişim kısmında, avantajlı ve dezavantajlı yanıtlar eşit sayıdadır. Katılımcılar, mekanda sosyal aktivite imkanı sağlandığını düşünenler ve düşünmeyenler olarak 2'ye ayrılmıştır.

Tablo 5.2 Huzurevinde mekana yönelik beklenti ve önerileri içeren cevapların, oluşturulan kategorilere göre karşılaştırılması

	Avantaj	Dezavantaj
Konum	✓✓✓	✓✓✓✓✓✓✓✓
Ulaşım	✓✓✓	✓✓✓✓✓✓
Yeşil Alan	✓✓✓✓✓✓✓	✓
Bina Yaşı	✓✓✓	✓
Depreme Dayanım	✓	✓✓
Mekan Niteliği	✓✓✓✓✓✓✓✓✓	✓✓✓
Mekan Boyutları	✓✓✓	✓✓
Mekanın Teknolojik Boyutu	✓✓	-
Çalışan Mekanları	✓✓	✓✓✓✓
Aktivitelere Erişim	✓✓✓	✓✓✓

"Kurumda başka neler olabilirdi? Neler yapılabilirdi? Önerileriniz nelerdir?" sorusuna 123 kişiden 34 kişi yanıt vermiş, içlerinden 3 kişi yanıtlarında "fikrim yok, yorumsuz" gibi cevaplar verdikleri için değerlendirmeye 31 kişinin yanıtları üzerinden devam edilmiştir. 31 kişi tarafından toplamda 46 farklı öneri ve beklenti belirtilmiştir. Bu bölümde de kuruma, mekansal boyutuyla önerilerde bulunmadığı görülen konu dışı yanıtlar "diğer" kategorisine alınmıştır. Diğer kategorisi dışında, verilen yanıtların 5 ana başlık altında toplanabileceği görülmüştür. Bunlar:

Yeni Mekan Önerisi 12 öneri
Mekanda İyileştirme 14 öneri
Erişilebilirlik Sağlama 5 öneri
Güvenlik 1 öneri
Etkinlik 6 öneri
Diğer 8 öneri

Gelen yanıtlardan 14'ü %31 oranla mekanlarda iyileştirme yapılmasına yönelik önerilerdir. Bunlar detaylandırılacak olursa, binaların güçlendirilmesine, dinlenme alanlarının daha iyi hale getirilmesine, engelli ve yaşlılar için mekanların daha erişilebilir hale gelmesini sağlayacak iyileştirilmeler yapılmasına, kurumların fiziksel

yapısının iyileştirilmesine, binalarda güvenliğe yönelik mekansal iyileştirilmeler yapılmasına, karmaşık odaların ve tasarımın sadeleşmesine, yeşil alanlara ve etkinlik alanlarına yönelik iyileştirmelere değinilmiştir.

Yanıtlarda 2. sırada, %26'lık bir oranla yeni mekan önerileri kategorisi gelmektedir. Kurum çalışanları, hem yaşlılar hem de kendileri adına kantin, sosyal etkinlik ve spor alanları, dinlenme odaları, sinema salonu ve yüzme havuzu yapılması gibi beklentileri burada aktarmıştır.

Verilen yanıtların %17 sini diğer kategorisi oluşturmaktadır. Diğer kategorisindeki öneriler genel olarak kurum çalışanlarının kurum içi görev ve iş dağılımlarıyla ilgilidir.

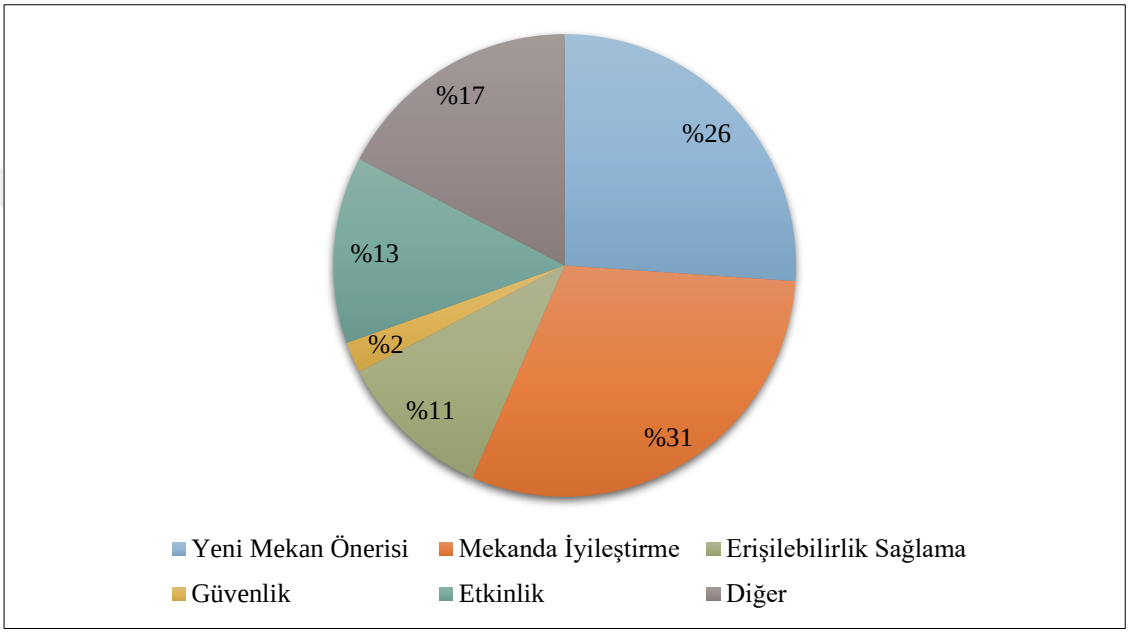
Etkinlik alanı önerileri %13'lük oranla 4. sıradadır. Bu bölümde kurum çalışanları, kurumda bulunan tüm bireyler için sosyal etkinlik yapabilecekleri, farklı aktivitelerde bulunabilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadır. Yaşlılar açısından bakıldığında bu mekanlar hem sosyalleşmeyi sağlayacak hem de bireylerin hayattan soyutlanmasını engelleyecek mekanlardır. Çalışanlar açısından bakıldığında ise hem fiziksel hem de psikolojik boyutuyla çalışma şartlarının zor olduğu bir alanda, böyle mekanların her açıdan çalışanları motive edebilecek mekanlar olduğu düşünülebilir. Kurumdaki tüm kullanıcılar için yaşam kalitesini artırmak adına kurumlarda sosyal alanlara, kafeteryalara, aktivite ve spor mekanlarına önem verilmelidir.

Binada erişilebilirliğe değinen 5 yanıt olduğu görülmektedir. Erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik %11 oranındaki yanıtlar, yaşlıların mekanları daha kolay kullanabilmesini içeren önerilerdir. Kurum çalışanlarının büyük bir kısmı, daha iyi tasarlanmış yapıların, yaşlıların mekanlara ve ürünlere erişilebilirliğini sağlayacağını ve bu konuda çalışmalar yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Güvenlik başlığı altında verilen yalnızca 1 yanıt bulunmaktadır. %2'lik bir orana karşılık gelen bu bölümde verilen yanıt, yaşlıların odalarının pencerelerine korkuluk

takılması gerektiğine yöneliktir. Tehlikeyi en aza indirmek adına böyle bir öneride bulunulması, yaşlı güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Verilen yanıtlar yüzdeleriyle birlikte Şekil 5.11 de gösterilmiştir.

Şekil 5.11 Katılımcıların "Kurumda başka neler olabilirdi? Neler yapılabilirdi? Önerileriniz nelerdir?" sorusuna verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kategorilerin yüzdelik oranı

Anket sonuçlarına bakıldığında, genel olarak olumlu gibi görülen bulguların, detaya inildiğinde daha çok farkında olunması ve farkındalığın arttırılması gereken durumlar olduğu görülmektedir. Verilen her yanıttan hem olumlu hem de olumsuz birçok sonuç çıkabilmektedir. Kurumlarla ilgili olumlu görüşlerin olması, yaşlının, çalışanın bulunduğu kurumdan memnun olması mekanların iyileşmeye başlaması açısından sevindiricidir. Fakat verilen olumsuz yanıtlara da odaklanılarak, mekansal eksikliklerin giderilmesi ve herkesin eşit şekilde memnuniyetinin sağlanmaya çalışılması bu noktada büyük önem taşır.

BÖLÜM ALTI
SONUÇ VE ÖNERİLER

Evrensel tasarım, genel anlamda tüm kullanıcılar için en uygun tasarımı hedefler. Bunu bir ayrım gözetmeksizin, özelleştirmeden yapabilmek evrensel tasarımın temel hedefidir. Yaşlı bireyin, fizyolojik ve psikolojik açısından farklılaşan gereksinimleri nedeniyle mekana yönelik beklentileri, mekan kullanımları zamanla değişmekte olduğundan çevrenin yaşlı kullanıcıları kapsayacak düzenlemeleri de içermesi gerekmektedir. Huzurevi tasarımı doğrudan yaşlılara yönelik bir çevre tasarımı olması açısından çok daha büyük önem taşır. Huzurevinde kendi ev ortamından uzakta yaşamını sürdüren yaşlılar için, "evindeymiş hissi" ni sağlamak adına, çevrenin hem mekansal, hem psikolojik hem de sosyal boyutta gerekli imkanlara sahip olması gerekmektedir.

Yapılan çalışmada huzurevlerinin mevcut koşullarının yaşlı kullanıcılara yönelik ne kadar erişilebilir olduğunun araştırılması ve mekana yönelik beklenti ve önerilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamında devlete ait huzurevlerinde bir anket çalışması yapılması öngörülmüştür. Ancak Covid-19 pandemi koşulları nedeniyle yaşlılarla yüz yüze bir çalışma yapılamadığından, anket çalışmasının kurum çalışanlarıyla yapılması kararlaştırılmıştır. Evrensel tasarım kapsamında huzurevlerinde erişilebilirliğin çalışan görüşleri üzerinden araştırıldığı çalışma 4 kurum üzerinden değerlendirilmiştir. Evrensel tasarım ilkelerine göre huzurevlerinde erişilebilirliğin değerlendirilmesinde yarı yapılandırılmış bir anket formu hazırlanmış ve sorular "mevcut durum tespiti", "güvenli erişilebilirlik algısı" ve "mekana yönelik beklenti ve öneriler" olarak 3 ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Kurum çalışanlarına öncelikle profil bilgilerini öğrenmeye yönelik genel sorular sorulmuştur. 3 ana başlıktan biri olmayan bu kategoride, cinsiyet, yaş, meslek durumu, kurumda çalışma süresi ve benzer başka bir kurumda çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur. Anketin bu kısmına 57'si kadın, 66'sı erkek olmak üzere 123 kişi katılım sağlamıştır. Yaş gruplarına bakıldığında; 18-24 yaş arası 9 katılımcı, 25-34 yaş arası 33 katılımcı, 35-44 yaş arası 41 katılımcı, 45-54 yaş arası 36 katılımcı, 55

yaş üstü ise 4 katılımcı olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasından 75'i yaşlı bakım elemanı, 11'i psikolog, 7'si hemşire, 4'ü sosyal çalışmacı, 2'si doktor, 2'si de sorumlu müdürdür. Diğer kategorisindeki gerontolog, fizyoterapist, diyetisyen, tıbbi sekreter ve büro elemanlarından oluşan katılımcılar ise 22 kişidir. Kurumda 1 yıldan az çalışmış 4 kişi, 1-5 yıl arası çalışmış 33 kişi, 6-10 yıl arası çalışmış 37 kişi, 11-15 yıl arası çalışmış 29 kişi, 16 yıl ve üzeri çalışmış 18 kişi vardır. Bu kurumdan önce, benzer başka bir kurumda çalışmış katılımcı sayısı 35, çalışmamış katılımcı sayısı 85'tir. 3 kişi, soruyu yanıtlamamıştır.

Mevcut durum tespiti soruları huzurevi yapılarının konumundan, çevresiyle olan ilişkisine, yapı girişinden iç mekanlarına ve bahçesine yönelik bilgileri edinmeye yönelik kurgulanmıştır. Yapının kent merkezine yakınlığı sorulduğunda, 95 kişiden olumlu yanıt alınırken 27 kişiden olumsuz yanıt alınmıştır. Oysa ki Özel Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği Madde 21'e göre;

> *"kuruluş, girişi ve çıkışı ile işleyişi yönünden bağımsız olan bir binada hizmete açılır. Binanın tümünde yalnızca yaşlılara yönelik hizmet verilmesi zorunludur. Binanın şehir merkezinde veya şehir merkezine yakın bir yerinde yaşlıların gezip dolaşabilecekleri ve dinlenebilecekleri yeterli bir alana sahip bahçesinin olmasına özen gösterilir"*

maddesi bulunmaktadır. Aynı şekilde 100 kişinin "evet", 23 kişinin "hayır" cevabı verdiği "yakın çevrede yeşil alan var mı?" sorusu da tartışmaya açık olmayan, yönetmeliğe göre kesin uygulanması gereken hükümlere girmektedir. Aynı yönetmelik maddesinin 2. bendinde, "binanın bulunduğu yerin yaşlıların gidiş gelişlerinde trafik yönünden uygun ve emniyetli olması gerekir" ibaresi yer almaktadır. Bu da yayaların binaya ya da çevreye kolay erişimini sağlamaya yönelik eklenmiş bir maddedir ancak anket sonuçlarına bakıldığında, 22 kişinin erişimin kolay olmadığını belirtmesi ile yine yönetmeliğe aykırı bir durum söz konusu olduğu görülmektedir.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği madde 41'de "banyo kapılarının tekerlekli sandalye girişine uygun olması sağlanır" denilmektedir. Fakat bu madde anket sorularında sorulduğunda 117 evet, 6 hayır yanıtı alınmıştır. Yine aynı yönetmeliğin 42. Maddesi'nde "lavaboların yaşlı ergonomisine uygun yükseklikte olması sağlanır" ibaresi yer almaktadır. Buna yönelik sorulan anket sorusunda da 5 kişiden olumsuz yanıt alınmıştır. 42. Maddede yer alan bir diğer ibare de huzurevlerinde bulunan banyolar için "duvarlara, yatay ve düşey raylar sabitlenir" ibaresidir. Buna rağmen "banyolarda yaşlının oturup kalkmasına yardımcı olacak yatay ve dikey tutamaklar sabitlenmiş mi" sorusuna 115 evet, 7 hayır yanıtı alınmıştır. İlk bakışta büyük oranda olumlu yanıtlar alındığı görülüyor olsa da, kanuna dayalı sorulan sorularda beklenti, hiç olumsuz yanıt olmamasıdır. Bu maddelerin yönetmelikte de belirtildiği gibi zorunlu uygulanmış olması, yaşlı bireylerin güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Kurumda kültürel etkinlikler yapmaya uygun mekan olup olmadığına bakıldığında az da olsa olumsuz yanıt gelmesi dikkat çekicidir. Kurum çalışanlarının açık uçlu sorularda verdikleri yanıtlara bakıldığında da, kurumda sosyal etkinlik yapılma oranı yetersizdir. Bireyler daha çok sosyalleşme mekanına ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda kurumun gerekli sosyal etkinlik mekanlarına sahip olmamasının sosyal etkinlikleri ve bireyler arası etkileşimi azalttığı düşünülebilir. Sosyal etkinlik mekanları, sadece mekansal boyutuyla ele alınmamalıdır. Yaşlılar ve çalışanlar için psikolojik ve sosyal boyutta da gerekli görülmelidir. Bu durum, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği ile de desteklenmektedir.

Mevcut durum tespiti bölümünde olumsuz yanıtlar en yüksek oranda görme engelli, az gören ve işitme engelli bireyler için sorulan sorulara verilmiştir. Görme engelli, az gören ve işitme engelli bireyler için mekanda alınan tedbirler hakkında olumlu ve olumsuz yanıtların çok yakın olması düşündürücüdür. Bu durumda burada yaşayan bireylerin engellerinin, kurumda rahat yaşamalarını güç hale getirdiği görülmektedir.

Buradan, ankete konu huzurevlerinin, herkesin eşit şekilde erişimine uygun olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Kurumlar teknoloji ve geronteknoloji boyutuyla ele alındığında, temel sistemlerin (alarm sistemleri, acil uyarı butonları, yangın dedektörleri, telefon altyapısı vb.) kurumlarda mevcut olduğu görülmüştür. Fakat ülkemizde çok da yaygın olmayan "zeminde tüm titreşimleri algılayan vibrasyon algılayıcıları" ve "akıllı perdeler" in de çalışanlar tarafından (11 kişi) kurumda mevcut görülerek işaretlenmiş olması şaşırtıcıdır. Oldukça yeni bir uygulama olan zemindeki titreşimleri algılamaya yönelik vibrasyon algılayıcılarının ve akıllı perdelerin var olduğunun belirtilmesi olumlu olsa da ülkemizde henüz yaygın olmayan bu uygulamalar için olumlu verilen cevaplar tam gerçekçi görünmemektedir. Bu durum bahsedilen sistemin neye karşılık geldiğinin tam anlaşılmamış olmasından da kaynaklanıyor olabilir.

Güvenli erişilebilirlik algısı kategorisindeki sorular, yaşlı, çok yaşlı ve engelli bireyler özelinde sorulmuştur. Bu kategoride mekanlara güvenli bir biçimde erişilebilirliğin en çok yaşlılar açısından sağlandığı sonucuna varılmıştır. Verilen yanıtlara göre, engelli ve çok yaşlı bireylerin mekanlara erişiminin yaşlılarınki kadar kolay olmadığı saptanmıştır. Özellikle engelli ve çok yaşlı bireylerin etkinlik, oyun ve spor alanlarına en az erişim sağlayabildikleri belirtilmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında, engelli ve çok yaşlı bireylerin sosyalleşme ve etkinlik için yine diğer bireylerle eşit durumda olmadıkları görülmektedir.

Çalışmada ele alınan diğer bir konu mekandaki aidiyet hissinin araştırılmasıdır. "Sizce bu kurum yaşlılar için yaşam alanlarında "ev hissi" uyandırıyor mu?" sorusunda tespit edilmek istenen mekanların ne derece benimsendiğidir. Çünkü aidiyet duygusu mekan kullanımını etkiler. Birey kendini ne derece evindeymiş gibi hissederse, o derece mekanı benimsediği ve kolay kullanabildiği anlaşılabilir. 122 kişiden 71 kişiye göre kurumun yaşlılar için yaşam alanlarında "ev hissi" uyandırıyor olması, huzurevi gibi bir kurum için yetersiz bir sonuçtur.

Mekana yönelik beklenti ve öneriler bölümünde açık uçlu sorular sorulmuştur. Anket sorularını yanıtlayan kurum çalışanları, bu bölümde en çok mekan niteliği hakkında avantaj belirtmiştir. Mekanın niteliği konusunda, kurumun geniş alanlara sahip olması, yeni bina olması, akıllı sistemlere sahip olması, engelliye uygun fiziki koşullara sahip görülmesi, temiz olması gibi olumlu yanıtlar alınmıştır. Mekansal dezavantajlar olarak da en çok konum, sonra da ulaşımdan söz edilmiştir. Konum ve ulaşımın dezavantaj olarak belirtilmiş bulunulması, yaşlı bireyler açısından çok daha büyük zorluğa yol açmaktadır. Bazı bireyler için kurumun konum olarak merkezden uzak olması avantaj iken, bazı bireyler için dezavantajdır. Sakin, sessiz ortam isteyen kurum çalışanları, trafikten uzak gürültüsüz bir huzurevinde çalışmayı tercih etmektedir. Konumun merkezden uzak olmasını dezavantajlı bulanlar ise, hem diğer alanlara hem de toplu taşımaya erişimin kolay olmadığından, hem de ulaşımın zorluğundan yakınmaktadır. Toplumdan soyutlanmak istemeyen yaşlı bireyin ise yaşadığı huzurevinin daha merkezi konumda olmasını isteyeceği düşünülmelidir. Midilli Sarı ve Sağsöz'ün de bahsettiği gibi, eğer kurum şehir merkezinde bulunamayacaksa da, yaşlıların tecrit edilmişçesine yaşamaması için iyi bir tasarım kurgusuna ihtiyaç vardır (Midilli Sarı ve Sağsöz, 2011).

Son dönemde yaşanan büyük depremlere rağmen depreme dayanım ile ilgili yalnızca 3 yanıt olduğu görülmüştür. Bu yanıtlar binanın eski ya da yeni olmasına değinerek yapılan yorumlardır. 2 kişi kurumun depreme dayanıksız olduğunu, 1 kişi dayanıklı olduğunu belirtmiştir. Kurumdaki bireylerin güvenliği de söz konusu olduğundan, bu oranın dikkate alınması önemlidir.

Cevaplardaki dikkat çekici bir diğer oran da yeşil alanlarla ilgilidir. Kurumda yeşil alanların avantaj olduğunu vurgulayan büyük bir kesim bulunmaktadır. Canpolat Çam'ın da tezinde belirttiği gibi, yeşil alanlar etkileşimleri artıran ve sosyalleşme sağlayan alanlardır (Canpolat Çam, 2012). Kurum çalışanlarının görüşlerine bakıldığında da kurum bahçelerinin sosyalleşmeyi artırarak, psikolojik açıdan çok olumlu sonuçları olduğu görülmektedir.

Son bölüm kapsamında kurum çalışanlarından alınan önerilere bakıldığında, önerinin en çok mekanda iyileştirmeler yapılması gerektiği konusunda olduğu görülmektedir. Çalışan bireyler kurumda iyileştirmeler yapıldığında, hem kendileri hem de yaşlılar için yaşamın çok daha kolay hale geleceğini düşünmektedir. Bazı çalışanlar, mekanların kullanıma uygun olmamasının erişilebilirliğe engel olduğunu düşünmektedir. Bu konu tez kapsamında büyük önem taşımaktadır. Öneriler doğrultusunda mekanda iyileştirmeler yapılarak, hem yaşlılar, hem de kurum çalışanları için erişilebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra "yaşlıların oda penceresine korkuluk takılması" gibi bir öneride bulunulması, güvenlik açısından çok önemlidir.

Sonuç olarak, huzurevlerinde erişilebilirlik kapsamlı bir anket çalışması ile 4 kurum üzerinden ortaya konulmuştur. Bundan sonraki çalışmalarda örneklem grubunun Türkiye geneline yönelik bir çıkarım yapılabilmesi açısından genişletilmesi ve hem çalışanlar hem de yaşlılar ile gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bakanlıklarla ortak çalışmalar yapılarak gönüllülük esasına dayanan bu tür anketlerin zorunlu hale getirilerek tüm devlet huzurevlerinde uygulanması sağlanabilir. Böylece Türkiye'nin huzurevi yapılarındaki mekansal koşulların ortaya konulması ve yönetmelik maddelerine rağmen tamamen uyulamayan koşulların tespit edilip mekansal iyileştirmelerin yapılması gerçekleştirilebilir. Bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

AÇSHB (2020). *Erişebilirlik kılavuzu*. D. Ç. Gümüş (Ed.). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: Uzman Matbaacılık. 24 Ağustos 2021. https://www.aile.gov.tr/media/65613/erisilebilirlik_kilavuzu_2021.pdf.

Akan, E. (2017). *Yaşlılık kurumlarında yaşlı mekansal davranış ve bilişiminin mekansal dizim bağlamında irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Akı, B. (2015). Sürdürülebilir ulaşım planlamaları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri. *2nd International Sustainable Buildings Symposium*, 28 - 30th May 2015, Ankara. http://www.isbs2015.gazi.edu.tr/belgeler/bildiriler/577-581.pdf.

Akyıldız, N. A. (2016). *İnsan-mekân ilişkisi bağlamında 'yaşlı dostu mekânlar',* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Alkan, M. (2008). *Kullanıcı faktörlerinin huzurevi tasarımına etkisinin incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Alkan-Meşhur, H. F. ve Tekin, M. (2018). Evrensel tasarım yaklaşımının şehir planlama disiplini bakış açısı ile değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design (Special Issue), 6*(5). http://www.adjournal.net/articles/65/656.pdf.

Arat, Y. ve Güner, M. (2020). Evrensel tasarım ilkeleri kapsamında üniversite yerleşkesinde erişebilirliğin incelenmesi: ODTÜ örneği. *Euroasia Journal of Mathematics-Engineering Natural & Medical Sciences*, (8), 210-229.

Arın Ensarioğlu, S. (2020). Pandemi sürecinin "evrensel tasarım" ilkelerine etkileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, *7*(55), 1673-1680. Doi: 10.26450/jshsr.1913,

Arslan, H. D. ve Acar, S. M. (2020). Konya Mevlana kültür merkezinin erişilebilirlik açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2,* 285-326. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.821046.

At CES (2020). Lockly en yeni ürünü, Lockly Vision başlattığını açıkladı, 29 Ağustos 2020, https://www.haberso.com/haber/3461723/lockly-vision-entegre-video-akilli-kapi-zili-ile-daima-guvendesiniz.

Ateşoğlu, L. ve Hazer, A. (2017), Yaşam kalitesine geronteknolojik bakış. International *Journal of Social Science, 63*(2), 471-486.

Baykan, D. A. (2015). *Yerel yönetimler için kadın dostu kent planlaması ve tasarım ilkeleri kitabı.* Ankara: Uzerler Matbaacılık. 01 Mart 2021. http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kadin-dostu-kent-planlamasi.pdf.

Belir, Ö. (2019). *Erişebilirlik Çalıştayı*. 3-5 Aralık 2019, Bursa. 12 Eylül 2021. https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/12/Dr.-Ogr.-Uyesi-Ozlem-Belir-.pdf

Bıçkı, D., Yetkin-Şale, H. ve Ak, D. (2016). Herkes için erişilebilir kentler: Muğla örneği. *The Journal of Academic Social, Science Studies*, 52, 449-470. doi: http:// /dx.doi.org/ 10.9761/JASS S365.

Canpolat-Çam, S. (2012). *Yaşlılar evinde sosyal etkileşim alanlarının bölgesel açıdan değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Cansev, M. E. (2015). Kent içi raylı toplu taşıma hizmetlerinde dezavantajlı gruplar için erişilebilirlik. *Sürdürülebilir Ulaşım İçin Yol Trafik Güvenliği Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (237-243). Ankara: KUTEM.

Covington, G. ve Hannah, B. (1997). *Access by Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve türkiye'de erişebilirlikleri. *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 61*(2), 541-598. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001666.

Çakmak, İ. C. (2014), *Yerinde yaşlanma olgusunun konut mekân kullanımı açısından irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çam, C. (2012). *Yaşlılar evinde sosyal etkileşim alanlarının bilişsel açıdan değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Demirkan, H. (2015). Frameworks for decision making in design for the aging. J.A.A. Thomson ve N. Blossom, (Eds.), *The Handbook of Interior Design* in (212-225). Blackwell: Wiley.

Dolap, H. K. (2016). *Evrensel tasarım ve sürdürülebilirlik kavramlarının Braun Prize ödülleri üzerinden analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Dostoğlu, N., Şahin, E., Taneli, Y. (2009). Evrensel tasarım: Tanımlar, hedefler, ilkeler. *Mimarlık Dergisi, 347*, 23-27.

Duman, Ü. ve Asilsoy, B. (2021). Kent mekanının sürdürülebilirliğinde evrensel tasarımın etkisi: Barış Manço Parkı. *Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1*(1), 45.

Düzenli T. ve Alpak E. M. (2017). Yaşlıların kentsel açık mekân kullanımlarının incelenmesi: trabzon kenti örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), 10*(2), 1-8.

Ekici, S.K. ve Gümüş, Ö. (2016). Yaşlılıkta teknolojinin kullanımı. *Ege Tıp Dergisi, 55*, 26-30. https://doi.org/10.19161/etd.344199.

Elmacı, D. (2019). Avrupa'daki erişilebilirlik uygulamaları: Borås ve Cardıff örneklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(43), 33-60. https://doi.org/10.21560/spcd.v19i46288.453040.

Engelli Asansörü, (2019). 30 Ağustos 2020, http://yukselengrupasansor.com/engelli-asansoru/.

Engelli erişiminde asansör çözümleri hangileridir?, (b.t). 30 Ağustos 2020, https://rameworld.com/assets/upload/media/image/media5ac32a05b68e2.jpg.

Ergenoğlu, A. S. (2013). *Mimarlıkta kapsayıcılık: "herkes için tasarım"*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Ergin, G., Ecemiş-Kılıç, S. ve Güney, M. E. (2020). Planlamada evrensel tasarım ilkeleri ile erişilebilirlik ağı tasarımı, İzmit kent merkezi örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi (Erişebilirlik Özel Sayısı), 1*, 49-82. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818217

Evcil, N. (2014*). Herkes için tasarım.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Finkelstein, V. (1980) Attitudes and disabled people: Issues for discussion. World rehabilitation fund, New York. *Open Journal of Social Sciences, 2*(8). 27 Kasım 2020. https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1271979.

Goldsmith, S. (1997). *Designing for the disabled: The new paradigma*. Oxford: Architectural Press.

Gök, C. (2020). *Engelliler ve gençlik derneği -erişilebilir kentler raporu***.** Ankara: Engelliler ve Gençlik Derneği. 17 Ekim 2020. https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/erisilebilir-kentler-raporu

Gören, A. B. (2016), Mimariden din hizmetlerine: Din hizmetlerinde "evrensel tasarım". *DEUİFD, XLIII,* 285-304. https://doi.org/10.21054/deuifd.282228.

Güller, E. (2007). *Sağlık yapılarında renk olgusunun özel dal hastaneleri hasta yatak odası örneklerinde araştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel tasarım. *Tasarım Kuram Dergisi*, *3*, 93-101. https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240838.

Hanson, J. (2004). The inclusive city: delivering a more accessible urban environment through inclusive design. *RICS Cobra 2004 International Construction Conference: Responding to Change*. York, UK. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/3351/1/3351.pdf.

Hilmioğlu, Ö. Ü. S. ve Kariptaş, F. S. (2022). Erişilebilir üniversite kavramı üzerine bir inceleme: üniversite mekanlarının erişilebilirlik ve evrensel tasarım yönünden

değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, *10*(2), 40-51. http://adjournal.net/articles/102/1024.pdf.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, 21.Şubat 2021. https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4414&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5.

IKEA, (2015). *IKEA kataloğu*, 11 Temmuz 2020, https://www.campaigntr.com/ikea.

İnalhan, G. (2018). Engelsiz kent, engelsiz haklar. *Şehir & Toplum Dergisi, 11*, 27 Ağustos 2020, https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2020/06/24/77acda8f-a998-46f0-a9c5-563f05954b67.pdf.

Kalınkara, V. (2010). Yaşlı bireyler için yaşam çevresinin ergonomik tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 54-64.

Kalınkara, V., Başıbüyük, G.Ö. ve Ay, F. (2016). Yaşlıların geronteknolojik ürünleri kabule yönelik tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi-(YSAD)*, *9*(2), 1-19.

Kaplan, H., Alpan, A. ve Hayırlı, Ç. (2016).. Kent merkezlerinde yaya güvenliği ve trafikte güvenirliliğin irdelenmesi : Ankara Kızılay kent merkezi örneklem çalışması. *Sürdürülebilir ulaşım için yol trafik güvenliği ulusal kongresi bildiri kitabı* içinde (256-265). Ankara: KUTEM. 13 eylül 2020, http://rotrasa.org/s/2267/i/rotrasa_bildiri_kitab%C4%B1_1.8.16.pdf.

Kavak, M. (2010). *Evrensel tasarım yaklaşımı bağlamında kamusal mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

KUTEM (2016). *Sürdürülebilir ulaşım için yol trafik güvenliği ulusal kongresi bildiri kitabı*. 21 Ekim 2021, http://rotrasa.org/s/2267/i/rotrasa_bildiri_kitab%C4%B1_1.8.16.pdf.

Lid, I. M. (2014). Universal Design and disability: An interdisciplinary perspective. *Disability and Rehabilitation*, *36*(16), 1344-1349. https://doi.org/10.3109/09638288.2014.931472.

Mace, R. L., Hardie G. J. ve Place, J. P. (1991). *Accessible environments: toward universal design.* Raleigh: Center for Universal Design, North Carolina State University. 22 Aralık 2021, https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/docs/ACC%20Environments.pdf.

Mace, R.L., Hardie, G.J. ve Place, J.P. (1996) Accessible Environments: Toward Universal Design. Raleigh: North Carolina State University. 22 Aralık 2021, https://books.google.com.tr/books?id=7M7yn1iDclkC&pg=PA56&lpg=PA56&dq=Mace,+R.L.,+Hardie,+G.J.+and+Place,+J.P.+(1996)+Accessible+Environments&source=bl&ots=jmpCMhuJ3_&sig=ACfU3U1vUXxalBRlRCsOIs-a-_7BiCJs3g&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjN1o7R27X1AhWdSPEDHX5nC08Q6AF6BAgTEAM#v=onepage&q=Mace%2C%20R.L.%2C%20Hardie%2C%20G.J.%20and%20Place%2C%20J.P.%20(1996)%20Accessible%20Environments&f=false

Mamatoğlu, N. (2015). Türkiyede engelliler için erişilebilirlik uygulamaları algısı. H. Demirkan (ed.), *Dosya 36: Mekanlarda erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve yaşanabilirlik*, içinde (6-13). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya36.pdf.

Man Down Sistemleri, (b.t). 30 Ağustos 2020, https://www.ankarawebtasarim.net/man-down-sistemleri/.

Midilli-Sarı, R. ve Sağsöz, A. (2011). Sürdürülebilir kent yaşamı bağlamında huzurevi konumu ve kullanıcı tercihleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 4*(1-2), 1-14

Olguntürk, N. (2007). Evrensel tasarım: Tüm yaşlar, farklı yetenekler ve çeşitli insanlık durumları için tasarım. *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni,* (46), 10.

Ostroff, E. (2011). Chapter 1 universal design: an evolving paradigm. W. P. E. Preiser ve K. H. Smith, (Eds.), *Universal Design Handbook (2)* içinde (34-42). New York: McGraw-Hill.

Özdemir, A. (2020). Kamu hizmet alanının fiziksel erişebilirlik açısından değerlendirilmesi: pamukkale belediyesi örneği. *Artium, 8*(2), 118-127.

Özel Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği, (07 Ağustos 2021). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12317&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Özkan, G. (1997). *Yaşlı yurtları planlama ilkeleri üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Persson, H., Ahman, H., Yngling, A. ve Gulliksen, J. (2014). Universal design, inclusive design, accessible design, design for all: different concepts-one goal? On the concept of accessibility-historical, methodological and philosophical aspects. *Universal Access in the Information Society*, *14*(4), 505-526. https://doi.org/10.1007/s10209-014-0358-z.

Pulli, P., Hyry, J., Pouke, M., ve Yamamoto, G. (2012). User interaction in smart ambient environment targeted for senior citizen. *Medical & Biological Engineering & Computing*, *50*, 1119-1126.

Samancı, T. Ç. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 3*(1), 219-229. https://doi.org/10.21733/ibad.370584.

Savut, Y. (2007). Yaşlıların kullanacağı mutfak ve banyolarda göz önünde bulundurulması gereken tasarım kuralları. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, (46), 28-44.

Sınmaz, S. (2018). Engelsiz kent tasarımı üzerine bir yöntem önerisi. *2. Uluslararası mımarlık ve tasarım kongresı.* 11 Eylül 2020. https://www.academia.edu/40785509/ENGELS%C4%B0Z_KENT_TASARIMI_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_Y%C3%96NTEM_%C3%96NER%C4%B0S%C4%B0.

Sirel, A. ve Sirel, O. Ü. (2017), Bedensel engellilerin kent yaşamına katılımında "evrensel tasarım" yaklaşımı. *IV. IBANESS Kongreler Serisi* (564-575), Russe/Bulgaristan.

Soydaş-Çakır, H. ve Belir, Ö. (2018). *Evrensel tasarıma farklı bakışlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Spahiu, M. (2014). *Engelliler için kent fiziki mekanının değerlendirilmesi-Kosova örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Stehr, M. (2018, July 31). *Top 5 things to consider when designing kitchens for the disabled*. 19 Eylül 2020, https://www.hlshealthcare.com.au/top-5-things-to-consider-when-designing-kitchens-for-the-disabled/

Tandoğan, O. (2017). Evrensel tasarım kavramı: Kentsel peyzaj ile ilgili örnekler. *Artium, 5*(2), 51-66.

Terakye, G. ve Güner, P. (1997). Kriz potansiyeli taşıyan bir dönem: yaşlılık. *Kriz Dergisi*, *5*(2), 95-101. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000013.

Terkeş, N. ve Bektaş, H. (2016). Yaşlı sağlığı ve teknoloji kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *9*(4), 153-159.

Tezel, E. (2015), Yaşlıların akıllı ev teknolojileriyle ilgili tutumları: destek teknolojileriyle ilgili bulgular ve öneriler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3*(3), 285-292.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H. ve Baş, E. (2016). Engellilerin erişilebilirlik sorunu ve tse standartları çerçevesinde bir araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*, 225-261.

Trotter, E., Phillips, M. ve Watson, L. (1998). *Remodelling sheltered housing.* London: Housing 21.

Tuncer, A. (2011). *Huzurevlerinde yaşlı ve engelli bireylerin (tekerlekli sandalye kullanıcıları) yaşamsal kalitesinin irdelenmesi, sorunların tespiti ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

TÜİK (2021). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.

Türkmen, A. (2018). *Otel ortak alanlarının engelli kullanıcılara yönelik kurgulanması.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

United Nations A/RES/48/96, (20 Aralık 1993), *Standard rules on the equalization of opportunities for persons with disabilities*. *85th plenary meeting.* 20 Ağustos 2020. https://www.un.org/development/desa/disabilities/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities.html.

WHO (2007). "*Global age-friendly cities: a guide*". 4 Ekim 2021, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

Yaşar, D. ve Evcil, A. N. (2011). Herkes için bir kent, herkes için planlama:akıllıca, adaletle, yeniden. Cilt: I, *Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi*, (471-488). Yıldız Teknik Üniversitesi, 14-16 Kasım, İstanbul,.

Yılmaz, S. (2010). *Geleceğin Yaşlıları için ideal mekân tasarımı.*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Zeyrek-Çepehan, İ. ve Güller, E. (2020). Evrensel tasarım kapsamında herkes için erişilebilir tasarım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi (Erişilebilirlik Özel Sayısı), 2,* 383-410. Doi: 10.21560/spcd. vi.818236.

Zorlu, T. (2015). İç mekân tasarımında kullanıcı faktörü ve ergonomi: Yaşlılar için konut. *1. Ulusal İç Mimari Tasarım Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2015, Trabzon, 109-121.

Zorlu, T. (2017). Yaşlılar için konutta iç mekân tasarımı ve ergonomi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), 10*(2), 40-53.

EKLER

EK 1: Anket Soruları

HUZUREVİ VE YAŞLI – HUZUREVİ ÇALIŞANLARI İLE ANKET ÇALIŞMASI

ANKETE KATILAN PROFİLİN;

Cinsiyeti:

	Kadın		Erkek

Yaşı:

	18-24		25-34		35-44		45-54		55+

Meslek Durumu:

Sağlık personeli		İdari personel	
	Doktor		Sorumlu Müdür
	Hemşire		Sosyal Çalışmacı
	Yaşlı bakım elemanı		Psikolog

Kurumda Çalışma Süresi:

	1 yıldan az		1-5 yıl		6-10 yıl		11-15 yıl		16 yıl ve üzeri

1) Bu kurumdan önce, benzer başka bir kurumda çalıştınız mı?

	Evet		Hayır

A. MEVCUT DURUM TESPİTİ

2) Aşağıdaki soruları çalıştığınız huzurevinin mevcut durumuna göre yanıtlayınız.

Kent merkezine yakın mı?		evet		hayır

Toplu taşıma ile ulaşımı kolay mı?		evet		hayır
Yakın çevrede (mevcut sokaklarda) yaya olarak erişim kolay mı?		evet		hayır
Yakın çevrede yeşil alan var mı?		evet		hayır
Kurum giriş-çıkışları kontrollü mü?		evet		hayır
Yapıya giriş, engelli ve yaşlı kullanımına uygun mu?		evet		hayır
Dolaşım mekanlarında (koridor, merdiven vb.) algıyı güçlendirici renk, ışık ve malzeme kullanımı var mı?		evet		hayır
Zeminde kullanılan malzeme, düşmelere karşı uygun mu?		evet		hayır
Mekanlarda yaşlı kullanıcıların çarpma ve düşmelerine sebep olmayacak yeterli geçiş alanları var mı?		evet		hayır
Düşmelere ve çeşitli tehlikelere karşı tedbirler alınmış mı?		evet		hayır
Banyo kapılarının tekerlekli sandalye girişine uygun olması sağlanmış mı?		evet		hayır
Lavaboların yaşlı ergonomisine uygun yükseklikte olması sağlanmış mı?		evet		hayır
Banyolarda yaşlının oturup kalkmasına yardımcı olacak yatay ve dikey tutamaklar sabitlenmiş mi?		evet		hayır
Kurumda kültürel etkinlikler yapmaya uygun mekan var mı?		evet		hayır
Kurumdaki mobilyalar kullanıcıların erişimine uygun tasarlanmış mı? (Örneğin tekerlekli sandalye ile bankoya yaklaşım sağlanabilmesi gibi...)		evet		hayır
Tekerlekli sandalye ile pencereden dışarıyı rahatça izleyebilme imkanı sağlanmış mı?		evet		hayır

İç mekandan doğrudan dışarıya çıkış mümkün mü? (üst katlarda balkona, zemin katta teras ve bahçeye erişim)		evet		hayır
Acil çıkış yönlendirmeleri var mı?		evet		hayır
Yönetim, belli aralıklarla mekanda iyileştirmeler yapıyor mu?		evet		hayır
Acil durumlarda binayı hemen terketme durumu ile ilgili eğitimler veriliyor mu?		evet		hayır
Kurumda mekanlara-alanlara **yeterli** yönlendirmeler var mı? (Tabelalar, yönlendirme işaretleri vs..)		evet		hayır
Kurumda **yeterli** bina içi aydınlatma var mı?		evet		hayır
Kurumda **yeterli** bina dışı aydınlatma var mı?		evet		hayır
Görme engelli ya da az gören kişiler için mekanda **yeterli** tedbir alınmış mı?		evet		hayır
İşitme engelli kişiler için mekanda **yeterli** tedbir alınmış mı?		evet		hayır

3) Kurumunuzda mevcut olanları, aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz.

	Akıllı kapı sistemi
	Mekanik platform
	Zeminde tüm titreşimleri algılayan vibrasyon algılayıcıları
	Düşmeyi anında bildiren hareket takip-uyarı sistemleri
	Harekete duyarlı ışık mekanizması
	Akıllı perdeler
	Banyo ve tuvaletteki tutunma barları
	El hareketine duyarlı sensörlü lavabo bataryası
	Alarm sistemleri
	Acil uyarı butonları
	Yangın dedektörleri
	Telefon altyapısı

B. GÜVENLİ ERİŞİLEBİLİRLİK ALGISI

4) Tabloda belirtilen kişilerin güvenli erişimine uygun mekanları işaretleyiniz.

	Yaşlı	Çok Yaşlı	Engelli
Bahçe			
Yapı Girişi			
Giriş Holü, Danışma ve Bekleme Odası			
İdari Hizmet Mekanları			
Doktor, Hemşire ve Muayene Odaları			
Yemek Salonu ve Kafeterya			
Dinlenme Alanı			
İbadethaneler			
Etkinlik, Oyun ve Spor Alanları			
Asansör, Merdiven ve Koridor (Dolaşım Alanları)			
Yatak Odaları			
Banyo ve Duşlar			
Tuvalet ve Lavabolar			

5) Sizce bu kurum yaşlılar için yaşam alanlarında "ev hissi" uyandırıyor mu?

	Evet		Hayır		Bilmiyorum

6) İşinizi kolayca yapabilmeniz için mekansal olanaklar sağlanmış mı?

	Evet		Hayır		Bilmiyorum

7) Mekanda kendinizi huzurlu, konforlu hissediyor musunuz?

	Evet		Hayır		Bilmiyorum

C. MEKANA YÖNELİK BEKLENTİ VE ÖNERİLER

8) Sizce bu kurumun yaşlı, engelli kullanıcı ve sağlık çalışanları açısından mekansal avantaj ve dezavantajları nelerdir? (Daha önce çalıştığınız bir kurum varsa karşılaştırabilirsiniz.)

Avantajları,

……
…….....

……
…….....

……
…….....

Dezavantajları,

……
…….....

……
…….....

……
…….....

9) Kurumda başka neler olabilirdi? Neler yapılabilirdi? Önerileriniz nelerdir?

……
…….....

……
…….....

……
…….....

……
…….....